

Miljøterapeut og ungdom - å være mennesker for hverandre

En kvalitativ studie av tidligere beboeres betydningsfulle
erfaringer fra tiden de bodde i barnevernsinstitusjon

Marianne Sætrang Lunde

Diakonhjemmet Høgskole

Mastergradsoppgave

Master i sosialt arbeid i partnerskap

Antall ord: 29171

12.11.2014

Sammendrag

Oppgaven utforsker unge menneskers egne erfaringer fra barnevernsinstitusjon.

Tiltaksdreiningen fra institusjon til fosterhjem de siste 10 årene, og samtidig et faglig standpunkt om å beholde institusjon som plasseringsalternativ i barnevernet, danner et bakgrunnsteppe for denne studien.

Studien retter oppmerksomheten mot de unges perspektiv, og det er derfor benyttet en kvalitativ undersøkelse. Den er gjennomført ved bruk av delvis strukturerte intervjuer, og 6 unge mennesker i alderen 19 til 24 år er intervjuet. Problemstillingen som blir belyst er;

Hva beskriver tidligere beboere som betydningsfulle erfaringer fra tiden de bodde på barnevernsinstitusjon?

Det er benyttet temasentrert analysemetode for å forstå og tolke datamaterialet. Resultatene er drøftet i lys av teori og tidligere forskning som anses som aktuell og interessant for å belyse problemstillingen.

Resultatene viser at de mest betydningsfulle erfaringene som fremkommer i informantenes beskrivelser handler om relasjon. Det er primært relasjonen til de ansatte, men også til de andre ungdommene på institusjonen. De ansattes emosjonelle tilgjengelighet, utholdenhet og fellesskapet på institusjonen fremstår som særlig viktig. Det handler om å bli møtt av voksne som aksepterer dem som de er, voksne som gir av seg selv, har omsorg og kjærighet, tid og tålmodighet, og voksne som kommuniserer på en åpen og direkte måte.

Forord

Dette masterprosjektet har vært en reise i litteratur, i tidligere forskning og i unge, modige menneskers fortellinger. Jeg har vandret av gårde med lette steg i et åpent og fritt landskap, for så å befinne meg virrende rundt i ukjente gater. Avsporinger i formuleringer og avstikkere inn i teoretikernes verden har tatt meg videre i prosessen. Steg for steg har jeg beveget meg inn i farbart terreng og mot trygg grunn. Med Hans Børli's ord ved min skriveplass har jeg frydet meg og til tider revet meg i håret i denne skriveprosessen, og nå er jeg så inderlig glad for å være i mål.

*Du skal av og til lese bøker så vanskelig at du
billedlig talt må stå på tå i deg selv for å nå opp.*

*Bare på den måten kan du få et avgjørende gløtt
over din egen uvithets mur, en åpenbaring som
vil anspore og påskynde din åndelige vekst.*

Hans Børli

Tusen takk til informantene som raust har delt sine historier og erfaringer med meg. Uten dere ville det ikke blitt en oppgave.

Tusen takk til min veileder, Inger Oterholm, som har støttet og inspirert meg gjennom hele masterprosjektet. Din tilgjengelighet og fleksibilitet har vært helt fantastisk. Du har alltid hatt tid til meg, og du har gitt meg faglige utfordringer hele veien.

Tusen takk til Lisa som har lest igjennom kapitler gang på gang, støttet meg og gitt meg gode innspill og tilbakemeldinger.

En spesiell takk til min kjære Laila som har heiet på meg hele veien og trodd på meg. Du har lest igjennom oppgaven i alle faser og ditt kloke forfatterblikk og varme hjerte har vært verdifullt og betydningsfullt for meg. Endelig en takk til Pronto som har gitt meg skrivepauser og gode turer på Ekebergsletta.

Oslo, november 2014

Marianne Sætrang Lunde

Innholdsfortegnelse

Sammendrag	2
Forord	3
1. INNLEDNING	7
1.1 Tema for undersøkelsen	7
1.2 Problemstilling	9
1.3 Oppgavens oppbygning	10
2. INTRODUKSJON TIL INSTITUSJONSFELTET	11
2.1 Innledning	11
2.2 Historisk tilbakeblikk på barnevern og institusjonsfeltet i Norge	11
2.3 Barnevernsreformen i 2004	12
3. FORSKNING PÅ INSTITUSJONSFELTET	14
3.1 Innledning	14
3.2 Evaluering av institusjonstilbudet	14
3.3 Registerdataundersøkelser	16
3.4 Brukerundersøkelser	16
3.4.1 Rettigheter, tvang og medvirkning	16
3.4.2 Betydningen av relasjon	18
3.4.3 Identitetsutvikling i institusjon	20
3.5 Oppsummering	20
4. TEORETISK RAMMEVERK	22
4.1 Innledning	22
4.2 Relasjon i sosialt arbeid	22
4.3 Anerkjennelse	23
4.4 Axel Honneths anerkjennelsesteori	24
4.5 Miljøterapi og relasjonens betydning	27
4.6 Relasjonskompetanse	28
4.7 Tilknytningsteori	31
4.8 Oppsummering	34
5. METODE	35
5.1 Innledning	35
5.2 Vitenskapsteoretisk utgangspunkt	35
5.3 Valg av metode	35
5.4 Eget faglig ståsted	37

5.5 Utvalg og kriterier.....	38
5.5.1 Utvalgsriterier	38
5.5.2 Rekruttering.....	38
5.5.3 Utvalg.....	39
5.6 Pilotintervju og intervjuguide.....	39
5.6.1 Pilotintervju og etiske refleksjoner	39
5.6.2 Intervjuguide	40
5.7 Gjennomføring av intervjuene og analyse	41
5.7.1 Gjennomføring av intervjuene	41
5.7.2 Fra dialog til tekst	42
5.7.3 Analyseprosessen	42
5.8 Forskningsetiske avveininger	44
5.9 Reliabilitet og validitet.....	46
5.10 Overførbarhet.....	48
6. RESULTATER	49
6.1 Emosjonell tilgjengelighet	49
6.1.1 Å gi av seg selv.....	49
6.1.2 Ekthet i væremåten.....	51
6.1.3 Å være ærlig og tydelig.....	52
6.1.4 Balansen mellom nærhet og distanse	53
6.1.5 Kjærlighet og omsorg	56
6.1.6 Oppsummering.....	58
6.2 Utholdenhet og grenser	59
6.2.1 Krav og forventninger.....	59
6.2.2 Tillit og ansvar.....	61
6.2.3 Oppsummering.....	62
6.3 Fellesskap og tilhørighet.....	63
6.3.1 Oppsummering.....	65
7. DRØFTING	67
7.1. Innledning.....	67
7.2 Resultater sett i lys av tidligere forskning	67
7.3 Drøfting av emosjonell tilgjengelighet	70
7.3.1 Om kjærlighet og profesjonell praksis.....	70
7.3.2 Privat, personlig og profesjonell.....	72

7.3.3 Emosjonell tilgjengelighet og anerkjennelse.....	73
7.3.4 Emosjonell tilgjengelighet og krenkelse.....	75
7.3.5 Oppsummering.....	75
7.4 Drøfting av utholdenhet og grenser.....	76
7.4.1 Tillit og ansvar.....	76
7.4.2 Om utholdenhet og grenser sett i lys av rettigheter.....	77
7.4.3 Om synlighet og usynlighet.....	79
7.4.4 Oppsummering.....	79
7.5 Drøfting av fellesskap og tilhørighet.....	80
7.5.1 Ungdomsfellesskap og fellesskap på institusjonen.....	80
7.5.2 Innbyrdes solidaritet.....	81
7.5.3 Krenkelse på individnivå og kollektivt nivå.....	81
7.5.4 Oppsummering.....	83
8. OPPSUMMERING OG KONKLUSJON.....	84
Litteraturliste.....	86
Vedlegg 1: Invitasjon til deltakelse og samtykkeerklæring.....	91
Vedlegg 2: Intervjuguide.....	94
Vedlegg 3: Godkjenning NSD.....	96

1. INNLEDNING

1.1 Tema for undersøkelsen

Hvordan er det for ungdom å bo på institusjon? Hva er betydningsfullt?

Denne oppgaven handler om unge mennesker som har bodd på barnevernsinstitusjon, og deres beskrivelser av erfaringer under oppholdet.

Siden barnevernsreformen i 2004 har institusjoner blitt bygget ned, og rekruttering av fosterhjem har økt. Institusjon har blitt sett på som siste utvei eller siste alternativ til omsorgstiltak. I evalueringen til Norsk Institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA) av institusjonstilbudet siden reformen, etterspørres en vurdering av om tiltaksvidningen fra institusjon til fosterhjem har gått for langt (E Backe-Hansen, Bakketeig, Gautun & Backer Grønningsæter, 2011).

Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir) gir klart uttrykk for at fosterhjem skal benyttes for barn som ikke kan bo hjemme (Fafo, 2014). Etter min oppfatning kan de færreste grunnleggende sett være uenig i at barn bør vokse opp i en familie fremfor i en institusjon, men samtidig er det et spørsmål om fosterhjem er det beste for alle barn. Hvilken type omsorgsbasis vil kunne tilby en god og stabil omsorgssituasjon og utviklingsstøttende relasjoner for hvilke barn (NOU 2012:5)?

Mye forskning peker hovedsakelig på de negative erfaringene og de uheldige konsekvensene av institusjonsopphold. I en internasjonal metastudie av institusjoner som arbeidet med ungdom med alvorlige atferdsvansker, viser funnene en negativ smitteeffekt og forverret negativ atferd i løpet av institusjonsoppholdet (Andreassen 2003). I omfattende registerdataundersøkelser for barneverns klienter i Norge (Clausen & Kristofersen 2008, Backe-Hansen 2014), viser funnene at unge med barnevernserfaring skårer lavere enn unge fra et sammenligningsutvalg når det gjelder utdanning, rusmisbruk, psykisk helse, avhengighet av offentlige tjenester og levealder. Ungdom i institusjon kommer dårligst ut blant unge med barnevernsbakgrunn.

Totalt 997 barn og unge bor i barneverninstitusjon ved utgangen av 2012, hvorav 97 % i alderen 13-18 år. Tallene er basert på både statlige og private institusjoner i Norge bestående av akutt- og utredningsinstitusjoner, omsorgsinstitusjoner og behandlingsinstitusjoner med særlig fokus på alvorlige atferdsvansker. Barne-, ungdoms- og familieetaten (Bufetat) har en målsetning om å fortsette en reduksjon av både antall institusjonsplasseringer og oppholdstid

for barn under 13 år. Til sammenligning er 10.254 barn og unge flyttet i fosterhjem pr 2012, og det representerer nesten en dobling av fosterhjems plasseringer siden 2000 (Bufetat, 2014). Det er 4 878 årsverk i barnevernsinstitusjoner, hvorav 56 % er statlige årsverk (NOU 2012:5).

Institusjon er fortsatt et plasseringsalternativ i barnevernet, og spørsmålet er om fagfeltet trenger mer kunnskap om hva som har betydning, hva som hjelper og hva som gjør en forskjell på de institusjonene vi faktisk skal ha. Dette for å sikre god kvalitet på det faglige innholdet, og bli mer treffsikre på hvem som vil profitere på å flytte i institusjon. Gode og positive erfaringer fra institusjonsopphold kan bidra til å gi et bredere og mer nyansert bilde av institusjon enn de negative erfaringene som hovedsakelig fremkommer i forskningen.

For å få tilgang til kunnskap om hvordan det er å bo på institusjon, er det viktig å få frem de unges stemmer og deres fortellinger om hva som skal til for at institusjonsopphold skal være til hjelp og skape muligheter for vekst og utvikling. Deres erfaringer kan gi innsikt, kunnskap og forståelse for hva som er riktig og viktig å endre, videreføre eller utvikle i det miljøterapeutiske arbeidet i institusjon.

Bakgrunnen for mitt ønske om å utforske ungdommers erfaringer under oppholdet på barnevernsinstitusjon er todelt. Det handler faglig sett om tiltaksdreiningen fra institusjon til fosterhjem og hvilke konsekvenser det kan ha for de unge som faktisk flytter på institusjon. Etisk sett handler det om viktigheten av å bli hørt som barn og ungdom. Mitt engasjement for ungdommene handler ikke minst om at jeg har jobbet mange år med utsatte barn, unge og familier i barnevernet og i psykiatrien.

Mitt sosialfaglige og profesjonsetiske ståsted er at ungdommenes erfaringer og opplevelser er et viktig utgangspunkt og bidrag til å videreutvikle barnevernsinstitusjonens miljøterapeutiske arbeid. Forhåpentligvis kan oppgaven gi kunnskap om faktorer og forhold som kan bedre de unges livssituasjon på institusjon, og bidra til å synliggjøre faglige og etiske utfordringer i den miljøterapeutiske praksis. Overordnet målsetning med studien er å få mer kunnskap om hvordan fremtidens institusjoner for barn og ungdom kan gi et bedre tilbud.

Gjennom forskningsprosessen har jeg forsøkt å ha med meg en ydmykhet overfor ungdommene som har delt sine livserfaringer. Det har preget mitt møte med hver enkelt ungdom, og i møte med datamaterialet som er analysert og tolket. Det har vært viktig for meg å være oppmerksom på, underveis i studien, at det faktisk er de unges erfaringer som skal

bringes fram i denne oppgaven, selv om jeg som forsker må ta ansvar for tolkningen og presentasjonen.

1.2 Problemstilling

Problemstillingen i oppgaven er;

Hva beskriver tidligere beboere som betydningsfulle erfaringer fra tiden de bodde på barnevernsinstitusjon?

Vi har to begreper på norsk, opplevelse og erfaring, som gir grunn for klargjøring og nyansering av begrepsbruken i problemstillingen. Hendelser er det som skaper opplevelser, og hendelser gir erfaring. Opplevelsen er den umiddelbare reaksjonen eller følelsen man får, mens erfaringen kommer etterpå (Ordnett, 2014).

Informantenes beskrivelser og vurderinger utgjør deres erfaringer. Gjennom deres utsagn og fortellinger i dialog med meg som forsker, ønsker jeg at deres refleksjoner om opplevelsene skal synliggjøres. Det vil være konkrete erfaringer fra tiden de bodde på barnevernsinstitusjon, og nye erfaringer eller refleksjoner som de gjør seg i dag i retrospektiv.

Jeg har valgt å bruke begrepet *erfaringer* i problemstillingen nettopp fordi opplevelser er knyttet til og danner grunnlaget for erfaringer. Gadamer and Holm-Hansen (2010) sier at individets forforståelse eller fordom er erfaringens utgangspunkt. Man kan ikke erfare noe uten på forhånd å ha en form for forståelse av hva det er man erfarer. Med utgangspunkt i den forutgående opplevelsen, gjør man seg refleksjoner og tilegner seg kunnskap eller innsikt som gir erfaring.

Slik gis begrepet erfaring et videre og mer nyansert innhold, og vil komme til uttrykk både som opplevelser, kunnskap og refleksjoner i de unge informantenes fortellinger og utsagn. Begrepene erfaringer og opplevelser vil derfor benyttes i presentasjonen av empirien.

Jeg var opptatt av å ikke utelukke verken de positive eller de negative sidene i problemstillingen, ettersom de unges erfaringer sannsynligvis ville være preget av både gode og dårlige opplevelser. Det ville fremstått som kunstig og med manglende helhetssyn å etterspørre kun det ene eller det andre. Jeg har derfor valgt å bruke begrepet betydningsfull for at alle typer erfaringer skal kunne favnes i undersøkelsen. *Betydningsfulle erfaringer* har som hensikt å invitere til en åpen fortolkning som både kan dreie seg om positive og negative erfaringer. En slik tilnærming kan bidra til å nyansere bildet av institusjonserfaringer.

1.3 Oppgavens oppbygning

I kapittel 1 presenteres tema for undersøkelsen og oppgavens problemstilling, og i kapittel 2 gis en introduksjon til institusjonsfeltet ved historisk tilbakeblikk på barnevern og institusjonsfeltet i Norge, og en redegjørelse av barnevernsreformen i 2004.

Kapittel 3 handler om forskning på institusjonsfeltet med fokus på evaluering av institusjonstilbudet siden reformen i 2004, registerdata- og brukerundersøkelser. Teoretisk rammeverk redegjøres for i kapittel 4. Det er gjort et utvalg av teorier som jeg mener belyser problemstillingen på en god og hensiktsmessig måte. Det er teorier om relasjon i sosialt arbeid, anerkjennelse, Axel Honneths anerkjennelsesteori, miljøterapi og relasjonens betydning, relasjonskompetanse og tilknytningsteori.

I kapittel 5 redegjøres for oppgavens vitenskapsteoretiske utgangspunkt, begrunnelse for valg av metode, eget faglig ståsted, utvalg og kriterier, intervjuguide og pilotintervju, gjennomføring av intervjuene og analyse, forskningsetiske avveininger og metodekritikk.

I kapittel 6 presenteres resultatene i undersøkelsen. Analysen er strukturert i 3 analytiske dimensjoner. I kapittel 7 sees resultatene i lys av tidligere forskning, og deretter drøftes resultatene ved hjelp av teori. I kapittel 8 presenteres en oppsummering og konklusjon.

2. INTRODUKSJON TIL INSTITUSJONSFELTET

2.1 Innledning

I dette kapittelet gis et historisk tilbakeblikk på barnevernet og institusjonsfeltet i Norge og en redegjørelse av barnevernsreformen i 2004.

2.2 Historisk tilbakeblikk på barnevern og institusjonsfeltet i Norge

Da Stortinget vedtok "Lov om forsømte barns behandling" den 6.juni 1896, ble Norge en av de første landene i verden med et offentlig barnevern. Denne loven ble senere kalt Vergerådsloven, og i hver kommune ble det opprettet lokale vergeråd som fikk i oppgave å føre tilsyn og iverksatte plasseringstiltak i fosterhjem, barnehjem eller skolehjem (Hagen 2001).

Vergerådsloven var gjeldende i over 50 år, og først i 1953 kom "Lov om barnevern". Mye av kritikken mot Vergerådsloven ble tatt til følge, og det ble rettet mer oppmerksomhet mot barnets og familiens situasjon. Frem til ca. 1950-60-tallet kan det tyde på at ytre nød og moralsk fordømmelse har ligget til grunn for barnevernets inngripen, mens siden 1960-tallet ser det ut til at fokus har flyttet seg mer mot individets psyke, atferd og samspill (Hagen, 2001).

I 1992 ble "Lov om barneverntjenester" vedtatt, og fra 1.januar 2004 ble det fylkeskommunale ansvaret for institusjoner overført til staten. Fra 1. januar 2010 er det Statens helsetilsyn ved Fylkesmannen som fører tilsyn med barnevernet, jevnfør Lov om barneverntjenester § 5-7. Det er ulike hjemler for plassering i barnevernet; akutt, atferd, frivillig og omsorg.

Et kritisk blikk på offentlig inngripen i barn og unges liv er en nødvendighet for å ivareta individets rettssikkerhet. Gjennom historien har kritiske blikk på barnevernets praksis bidratt til å avdekke uverdige forhold på institusjoner. Befring-utvalgets utredning konkluderte med at omsorgssvikt fant sted ved de fleste barnehjem, skolehjem/spesialskolene og verneskolene. Det var en generell mangel på ivaretagelse av grunnleggende behov som mat, klær, stimulering, trygghet og nærhet. Et stort antall barn ble utsatt for fysiske overgrep i form av straffemetoder, og ved mange av institusjonene forekom det seksuelle overgrep (NOU 2004:23). Utrygge og uverdige forhold på institusjonene har skapt faglige og politiske debatter om hvordan barnevernet kan forbedres og utvikles.

Det har siden 1980-tallet vært et sterkt fokus på behovet for kompetanseheving i barnevernet. Fra politisk hold har det kommet til uttrykk i en overordnet målsetning om et kunnskapsbasert barnevern (Bufdir, 2009).

2.3 Barnevernsreformen i 2004

Barnevernsreformen i 2004 innebar at staten overtok ansvaret for det fylkeskommunale barnevernet. Bufetat ble opprettet som en ny etat, bestående av Bufdir og fem regionskontorer. Denne forvaltningsreformen ble hjemlet i en endring i Lov om barneverntjenester i 2003, jevnfør §§ 2-3 og 5-1. Målsettingene ved reformen var både faglig, økonomisk, organisatorisk og strukturelt begrunnet. Den nye etaten ble opprettet for å styrke samarbeidet mellom stat og kommune, bistå barneverntjenestene, ha ansvar for rekruttering av fosterhjem og etablering og drift av barnevernsinstitusjoner. En viktig intensjon ved reformen var en jevnere fordeling av ressursene som kunne bidra til et mer likeverdig barnevern over hele landet. Kostnadskontroll på barnevernsfeltet og en styrket kontroll av institusjonene sto også sentralt i målsettingen (E Backe-Hansen et al., 2011).

En annen viktig målsetting med barnevernsreformen var en tiltaksdreining fra institusjon til økt bruk av hjelpetiltak og fosterhjem. Det innebar en prioritering av hjemmebaserte tiltak med veiledning og støtte til foreldrene, og en fremheving av fosterhjemmets fortrinn som plasseringstiltak. Ved behov for plassering utenfor hjemmet ble valg av fosterhjem som tiltak begrunnet med forskning om større forekomst av negative utfall på institusjon enn i fosterhjem. Det er flere grunner til tiltaksdreining bort fra institusjon. Politiske føringer, fagpolitiske synspunkter og kostnadsbesparelser har vært sterke drivkrefter for å satse på fosterhjem istedenfor institusjon. Avvikling av dårlige institusjoner, basert på evidenstenkningen om manglende effekt, har også vært et sentralt argument (E Backe-Hansen et al., 2011).

Siden opprettelsen av Bufetat i 2004 har utviklingsarbeidet på de statlige institusjonene hovedsakelig skjedd i regionene. På bakgrunn av Riksrevisjonens revisjon av Bufetat i 2007 fremkom det at regionene benyttet ulike kriterier og prosedyrer for kontroll av institusjonene, og at det dermed forelå en risiko for forskjellsbehandling og ulik kvalitet. I forlengelsen av Bufetats arbeid med kontroll og kvalitetssikring, ble det startet et langsiktig utviklingsarbeid om kvalitet i barnevernsinstitusjoner sammen med regionene. En arbeidsgruppe ble nedsatt med mål om drive institusjonsutvikling. Det resulterte i anbefalinger om en mer presis differensiering av målgrupper for institusjon, og en klarere målsetting og funksjon for de ulike

institusjonene (Bufdir, 2010). Institusjon argumenteres for ikke bare å være et nødvendig, men et ønskelig plasseringstiltak. Imidlertid sies det at institusjon "(...) kan være et godt tiltak for ungdommer som ikke profitterer på andre tiltak" (Bufdir, 2010, s. 4). Fire år senere bekreftes direktoratets faglige ståsted når det gjelder plasseringstiltak ved direktør Mari Trommalds uttalelse om at "(...) det er fosterhjem som er tiltaket som vi bruker i Norge for barn som ikke kan bo hjemme" (Fafo, 2014).

3. FORSKNING PÅ INSTITUSJONSFELTET

3.1 Innledning

I dette kapittelet presenteres evalueringen av institusjonstilbudet siden barnevernsreformen i 2004, og et utvalg av brukerundersøkelser i barnevernsinstitusjoner i perioden 2005 til 2013. Det er primært nasjonale undersøkelser, men erfaringer fra England og Danmark er også tatt med. Noen av undersøkelsene handler mer generelt om ungdoms egne erfaringer i institusjon, mens andre har fokus på bestemte forhold som de unges medvirkning, relasjon, atferdsvansker, tvang og identitetsutvikling. Det legges mest vekt på undersøkelser om barn og unge i institusjon, men det er også studier av unge voksne i tiltak i regi av kommunale tjenester. I tillegg presenteres uttalelser fra ungdom med barnevernserfaring fra organisasjonen Forandringsfabrikken.

I presentasjonen er undersøkelsene inndelt i temaoverskrifter for å strukturere og synliggjøre hva som er forsket på. Undersøkelsene anses som relevante for denne studien, fordi de bidrar til å belyse ulike temaer og områder vi har forskningsbasert kunnskap om.

3.2 Evaluering av institusjonstilbudet

Evaluering av institusjoner for ungdom med alvorlige atferdsvansker (Andreassen, 2003) og NOVAs evaluering av institusjonstilbudet (E Backe-Hansen et al., 2011) redegjøres for her.

Forskningsgjennomgangen på begynnelsen av 2000-tallet omkring bruk av institusjoner for ungdom med alvorlige atferdsvansker, konkluderer med nedslående resultater. For ungdom med kriminell karriere eller rusavhengighet ved innflytting på lukkede institusjoner, viser studier en smitteeffekt og forsterket negativ atferd i løpet av institusjonsoppholdet. Disse funnene baserer seg på en internasjonal metastudie av institusjoner som arbeidet med ungdom med alvorlige atferdsvansker. Det er store variasjoner i behandlingseffekt av disse ungdommene, som blant annet sees i sammenheng med institusjonens behandlingsmetoder, miljø, organisasjonsstruktur og ungdommenes egenskaper (Andreassen, 2003).

Behandlingsmodellen MultifunC som ble utviklet og implementert i etterkant av denne forskningsgjennomgangen, er i ferd med å evalueres ved bruk av effektstudier i Norge og Sverige (og etter hvert i Danmark).

På oppdrag fra Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet har NOVA evaluert institusjonstilbudet, som en del av en omfattende evaluering av barnevernsreformen. I denne evalueringen (E Backe-Hansen et al., 2011) framkommer to analytiske dimensjoner for

forståelsen av hvordan institusjonstilbudet har utviklet seg siden 2004. De dreier seg om henholdsvis fag og økonomi. Den faglige dimensjon handler om konsekvenser av at institusjon har blitt sett på som siste plasseringsalternativ. Ettersom hjelpetiltak først skal prøves i henhold til barnevernloven, blir institusjon juridisk og strukturelt sett siste utvei. For barn og unge som ikke kan bo i egen familie, er fosterhjem foretrukket plasseringstiltak framfor institusjon. Utsiktede flyttinger fra ett eller flere fosterhjem medfører at institusjon blir siste utvei for en del barn og unge. Samtidig fremkommer det at institusjon kan være et godt tilbud for enkelte, men det mangler presisering av hvilke barn og unge dette gjelder for. Den økonomiske dimensjon peker på hvordan de økonomiske hensyn har blitt vektlagt siden 2004. Institusjonsplasser er mer kostnadskrevenne enn fosterhjem og hjelpetiltak. Sett i lys av barnevernsreformens målsetting om kontroll over kostnadsutviklingen, kan det tenkes at institusjon velges som siste utvei.

NOVAs evaluering konkluderer med at målsettingen om tiltaksvidning bort fra institusjon er nådd, men etterspør en vurdering av om tiltaksdreiningen har gått for langt. Plasseringer både i institusjon og fosterhjem er preget av ustabilitet, og det anbefales å se på flyttemønstrene i plasseringstiltakene. Bufdir (2013) har gjennomført en undersøkelse av flyttinger i statlig barnevern, og funnene ga ingen årsaksforklaringer til antall flytting eller kunnskap om flyttemønstre.

På grunnlag av evalueringen som er gjennomført av NOVA (E Backe-Hansen et al., 2011), slås det fast at det vil være en risiko for flere utsiktede flyttinger fra fosterhjem hvis utviklingen fortsetter med færre tilgjengelige institusjonsplasser. Dersom tenkningen framover skal være at institusjon er bedre enn fosterhjem for noen barn og unge, anbefales det å satse på gode institusjonstilbud. Det kan handle om å etablere flere plasser eller om en generell kvalitetsstyrking av institusjonstilbudet. Imidlertid anbefales det først å definere mer eksakt hvem institusjon skal være et tilbud for.

Videre hevdes det i NOVAs evaluering at brukerundersøkelser gir utilstrekkelig informasjon om hvordan hverdagslivet i institusjoner bør organiseres for å ivareta barn og unges medvirkning og medbestemmelse. Når det gjelder spørsmålet om kvalitet på institusjonstilbudet, er det vanskelig å slå fast om kvaliteten er god nok. I den sammenheng pekes det på nødvendigheten av å involvere barn og unge i større grad på institusjon, og involvere dem på mer reflekterende måter. Det å se beboergruppen som en ressurs og hvilke muligheter det gir utover smitteeffekter, er også en klar anbefaling. Det løftes fram et behov

for både kvalitative og kvantitative studier av innholdet i institusjonstilbudet. Kvalitative studier vil kunne gi informasjon om suksesskriterier for vellykkede institusjonsplasseringer.

3.3 Registerdataundersøkelser

I en omfattende registerdataanalyse av barneverns klienter i Norge i perioden 1990-2005, viser funnene at denne gruppen skårer lavt når det gjelder utdanning, rusmisbruk, psykisk helse, avhengighet av offentlige tjenester og levealder (Clausen & Kristoffersen, 2008). I den longitudinelle studien ”Barnevern i Norge 1990-2010” om overganger til voksenlivet for barn og unge med barnevernserfaring, gir analysene indikatorer på at en god del får til gode overganger betinget av at de får ekstra god tid på seg. Analysene er knyttet til levekårsindikatorer som å ha fullført videregående eller høyere utdanning, å ha en viss minimumsinntekt og ikke å ha vært registrert som arbeidsledig eller mottatt sosialhjelp i en viss periode. Samtidig skårer fortsatt unge med barnevernsbakgrunn mye lavere enn unge fra et sammenligningsutvalg, og unge på institusjon og unge med atferdsvansker og rusproblemer kommer dårligst ut (E Backe-Hansen, Madsen, Kristoffersen & Hvinden, 2014).

3.4 Brukerundersøkelser

3.4.1 Rettigheter, tvang og medvirkning

Den første landsomfattende brukerundersøkelsen blant ungdom i norske barnevernsinstitusjoner ble gjennomført høsten 2005 (Gautun, Sasaoka & Gjerustad, 2006). Halvparten av alle langtidsplasserte ungdommer i alderen 13 år og eldre svarte på spørreskjemaundersøkelsen, det vil si totalt 436 ungdommer. Temaene i undersøkelsen omhandlet ivaretagelse av ungdommens rettigheter på institusjonen, om de var utsatt for ulike former for overgrep på institusjonen, og om deres sosiale liv i og utenfor institusjonen. Funnene viser et sammensatt bilde når det gjelder ivaretagelse av beboernes integritet og rettigheter på institusjonen. Et flertall visste hvorfor de var plassert, og kun litt over halvparten svarer at de har blitt informert om rettighetene. Knappt halvparten oppgir at de ikke vet hvor lenge de skal få bo på institusjonen. Ungdom ved 26 institusjoner (av totalt 114) svarer at de har blitt utsatt for slag/spark fra de ansatte. Nesten 10 % oppgir at de har blitt mobbet av de ansatte. Et flertall av informantene gir uttrykk for positive og gode relasjoner til de ansatte, blant annet svarer syv av ti at de stoler på en eller flere av de voksne på institusjonen. De fleste oppgir at de fikk hjelp til skolearbeid og til å delta i fritidsaktiviteter.

Institusjonsungdom mellom 16 og 17 år er intervjuet om deres forståelse, erfaringer og opplevelser knyttet til tvang (Ulset & Tjelflaat, 2012). Ungdommene mener at tvang kan være

nødvendig i enkelte situasjoner, men sier samtidig at tvang skaper utrygghet og at tvangsbruk øker sjansen for mer tvang. Mange ungdommer sier at de ikke orker å klage på tvangsbruk fordi de vet at det sjelden eller aldri gis medhold. I følge ungdommene kan konflikter og tvangsbruk forhindres eller reduseres hvis de ansatte bruker mer tid til å spørre, lytte og vise oppriktig interesse. De fremhever betydningen av gode relasjoner og godt samspill med de voksne.

Barn og unge over 9 år i barnevernsinstitusjoner, fosterhjem og MST (Multisystemisk terapi) som hjelpetiltak i hjemmet, har deltatt i en spørreskjemaundersøkelse om hvordan de opplevde tilbudet de fikk i barnevernet, hva de var tilfredse med og hva de var mindre tilfredse med (Rambøll, 2011). Resultatene indikerer stor tilfredshet blant barn og unge i fosterhjem, mens mer varierende tilfredshet i institusjon. Funnene viser at barn og ungdom i institusjon rangerer trygghet og omsorg som viktigst. Deltakelse i utarbeidelse av tiltaksplan og medbestemmelse i forhold som angår de unge selv tillegges stor vekt, samt trivsel i skolegang. Svarprosenten på undersøkelsen i institusjoner var 42 %.

Barn og unge i alderen 7 til 18 år i institusjoner i Midt-Norge, ansatte på institusjonene, tilsynene og Bufetat er intervjuet om de unges medvirkning (Ulset & Tjelflaat, 2007). Resultatene viser at institusjonens regler, rutiner og sanksjoner kan forhindre medvirkning for beboerne i deres daglige liv. Det fremkom at rett til medvirkning ikke opplevdes som et reelt alternativ for mange av ungdommene. Å si sin mening kunne føre til tap av rettigheter og sanksjoner, og flere valgte heller å unnlate å ta opp forhold som de opplevde som kritikkverdige. Undersøkelsen anbefaler at tilsynene har særlig fokus på husmøter og beboermøter, og utreder om disse møtene i praksis fungerer som en medvirkningsarena for beboerne. Videre konkluderes det med at institusjonsansattes barneperspektiv og barneorienterte forståelse i beste fall ikke settes ord på, eller i verste fall er fraværende som tema.

I en kvalitativ studie om ungdommers medvirkning i institusjon og fosterhjem, fremkommer deres opplevelser og erfaringer om hvordan de forstår og forklarer medvirkning. Resultatene fra de åtte informantene viser at de foretrekker å bestemme i samarbeid og i samråd med de voksne. De gir uttrykk for at det kan være vanskelig å vite hva man vil, og i mange tilfeller ønsker de at de voksne skal ta beslutninger for dem. Det er noen områder som er viktigere for de unge å bestemme over enn andre, som for eksempel når og hvor de skal treffe foreldrene, valg av venner og fritidsaktiviteter (Thrana, 2008).

I en kvantitativ undersøkelse av 60 ungdommers opplevelse av medvirkning, relasjon, trivsel og endring på barnevernsinstitusjon, svarer en stor andel av ungdommene at de stoler på de ansatte. Samtidig oppgir de for lite interesse, forståelse og tilstedeværelse fra de ansatte, og et flertall svarer at de opplever utrygghet på institusjonen. Mange av informantene husker ikke hva som står i handlingsplanen for deres opphold. Funnene gir indikasjoner på at de ansattes anerkjennelse og tilstedeværelse og ungdommens trivsel og følelse av å bli sett og forstått, har sammenheng med de unges opplevelse av å få mindre problemer (Skjennum & Pedersen, 2010).

Brukermedvirkning er tema i en flerårig kvalitativ studie av oppfølgings- og tiltaksarbeid for hovedsakelig de yngste brukerne i sosialtjenesten (Nina Skjefstad, 2007; Nina Skjefstad, 2012). Denne studien er relevant å trekke inn fordi den peker på relasjonens betydning for utsatte unge voksne som har falt utenfor arbeidslivet. Registerdataanalyser viser at unge med barnevernserfaring er overrepresentert når det gjelder mottak av stønader og uføretrygd (E Backe-Hansen et al., 2014; Clausen & Kristofersen, 2008). Resultatene i studien om brukermedvirkning peker på anerkjennelsens betydning, i prosessen mot å komme i arbeid eller annet virke. De unge voksne fremhever viktigheten av å bli vist tillit og gitt den tiden de måtte trenge. Det fremstår som betydningsfullt for et stort antall av brukerne å bli sett og møtt med omsorg og kjærlighet.

3.4.2 Betydningen av relasjon

Det er ungdommens erfaringer med relasjoner i barnevernet som er tema i en kvalitativ studie med deltagende observasjon og intervju med 14 ungdommer i barnevernet (Thrana, 2014). Undersøkelsen rettet oppmerksomheten mot ungdommens fortellinger fra tiden før de kom i kontakt med barnevernet, deres opplevelse av å være under oppfølging i et barnevernstiltak, og deres perspektiver på hva kjærlighet kan innebære i profesjonelle relasjoner. Barnevernstiltaket er et hjemmebasert tiltak med individuell oppfølging, i tillegg til faste aktiviteter som matlaging og trening i et lokale flere dager i uken. Hovedtrekkene i resultatene viser at ungdommene fremhever betydningen av anerkjennelse og utholdenhet fra de ansattes side, og at relasjonen varer over tid. De ansattes ekthet i væremåten ved blant annet å vise engasjement, involvere seg nært og gi kroppskontakt er tegn på kjærlighet for ungdommene. Opplevelse av fellesskap og tilhørighet i tiltaket var også viktig for dem.

Fra studier på ungdomsinstitusjoner i England om hva de unge karakteriserer som en god relasjon til de ansatte, er det sider ved den ansattes væremåte som legges vekt på. Det er

voksne som er åpne og uformelle, og som noen ganger kan utfordre istedenfor å være "pushy". Voksne som er lette å snakke med, som prøver å forstå og viser respekt beskrives også som viktig for ungdommene (Shaw & Frost, 2013).

I BarnevernsProffenes sammenfatning av erfaringer og råd fra unge med mye erfaring fra institusjon, trekker de fram kjærlighet og kontinuitet som særlig viktig (Forandringsfabrikken, 2009). Ungdommene mener at en tredelt turnus gir manglende kontinuitet i voksenkontakten på grunn av mange vaktskifter og stadig nye voksne å forholde seg til. En turnus med få ansatte som er der over tid vil gi stabilitet og kontinuitet. BarnevernsProffene og Forandringsfabrikkens stortingsmelding nr. 1 om det gode barnevernet, ble overlevert til statsråd Lysbakken i 2011 (Barnevernsproffene, 2011). Ungdommene som står bak denne meldingen formidler på ulike måter at trygghet er viktig for dem, og foreslår fire vegger for et nytt barnevern. Det handler om varme og kjærlighet, å bli møtt med vennlighet, samarbeid, respekt og ydmykhet, å leve et mest mulig normalt liv og at deres erfaringer blir brukt.

I England er det foretatt en litteraturgjennomgang av forskning på unge menneskers erfaringer med sosial støtte i overgangen fra offentlig omsorg til en selvstendig tilværelse i egen bolig. Funnene viser at støttende relasjoner i utflyttingsprosessen fra institusjon eller fosterhjem er mest betydningsfullt for de unge. De fremhever voksne som viser tillit, åpenhet og ærlighet (Hiles, Moss, Wright & Dallos, 2013).

I et flerårig kommunalt forsknings- og fagutviklingsprosjekt rettet mot ungdom i risiko ("Ungdom i Svevet"), varierer tiltakene fra oppsøkende ungdomsarbeid, til tilrettelagt skoletilbud og individuell oppfølging i barnevern og ettervern. Resultatene som det refereres til her, er basert på intervjuer med de ungdommene som har størst utfordringer og som blant annet har deltatt i tiltak med oppfølging fra barnevernet. 15 informanter i alderen 15-25 år deltok i dette prosjektet. Ungdommene vektlegger måten de blir møtt på av de voksne i hjelpeapparatet. Det er opplevelsen av å bli likt av de voksne, bruk av humor og støttende voksne som beskrives som mest betydningsfullt for ungdommenes endringsprosess (Follesø, 2010).

En rekke forskningsresultater viser at klientens opplevelse av relasjonen til terapeuten er viktigere enn den terapeutiske metoden (Bøe & Thomassen, 2007; Duncan, Miller, Wampold & Hubble, 2010; Røkenes, Hanssen & Tolstad, 2012). Innenfor den recovery-orienterte tenkningen, som dreier seg om bedringsprosesser for mennesker med alvorlige psykiske problemer, vektlegges bestemte personer og deres personlige egenskaper fremfor

behandlingsmetoder og institusjoner (Topor, 2006). I en undersøkelse om hva som må til for at relasjonen mellom hjelper og hjelpesøkende kan hjelpe (Halvorsen, 2011), konkluderes det med at relasjonen oppleves som positiv når hjelpesøkeren blir møtt av og som et alminnelig menneske, og at hjelpesøkerens uttrykk blir forstått. I dansk forskning viser funn at miljøterapeutens holdning og personlighet har betydning for pasientens bedringsprosess (Thorgaard, 2006). Det er lite kvalitativ forskning på hva institusjonsungdom selv mener, slik at disse studiene bidrar til å understøtte relasjonens betydning og forhold og egenskaper ved miljøterapeuten som har betydning for relasjonen.

3.4.3 Identitetsutvikling i institusjon

I en avhandling som omhandler ungdom i barnevernsinstitusjon og deres fortellinger om fortid og fremtid, er beboere i alderen 14 til 18 år intervjuet (Jansen, 2011). Studien belyser fortellingens betydning for videre utvikling, og hvordan fortellingene har kraft til å påvirke i mulighetens eller begrensningens retning. Hvordan ungdommene sorterer sine erfaringer, hvorvidt de oppfatter seg som et offer for omstendighetene eller ser på sine erfaringer som en kompetanse, har betydning for deres utvikling og syn på fremtiden. Resultatene peker på viktigheten av at disse ungdommene blir støttet og veiledet til å organisere sine erfaringer på mer konstruktive måter.

I en annen avhandling er tidligere beboere intervjuet om overgangen fra ungdomshjem til en selvstendig tilværelse (Fransson, 2009). Undersøkelsen synliggjør ulike typer selvarbeid i denne overgangsprosessen. Deres selvarbeid er knyttet til egne problematiske fortidserfaringer, og de er opptatt av hva en belastende fortid vil kunne bety i fremtiden. De unges prosess mot å flytte ut fra ungdomshjemmet, karakteriseres av bevegelser som innebærer brudd. Det er gjennomgående i deres fortellinger at de har brutt med sitt tidligere liv etter utflytting. Deres ønske om forandring står sentralt, og de legger vekt på betydningen av å ta egne valg og å ha fremtidsplaner.

3.5 Oppsummering

Brukerundersøkelsene om barn og unge i institusjonsbarnevernet indikerer et generelt bilde av hvordan de unge opplever og erfarer å være under offentlig omsorg. Disse evalueringene er basert på kvantitative undersøkelser, og svarprosenten er lav i begge (Gautun et al., 2006; Rambøll, 2011). Lave svarprosenten i disse spørreskjemaundersøkelsene medfører forsiktighet i å kunne trekke entydige konklusjoner.

De andre undersøkelsene som er presentert er både kvalitative og kvantitative. Flere av dem dreier seg om ungdommens medvirkning, og peker på hvilke områder og i hvilken grad de unge blir involvert, gis muligheten til å påvirke og/eller har medbestemmelse på institusjonen.

Det er flere kvalitative studier som peker på betydningen av relasjoner, men det er i liten grad forsket på dette i barnevernsinstitusjon i Norge. BarnevernsProffene i Forandringsfabrikken gir tydeligst uttrykk for relasjonens betydning. Denne type kunnskap som formidles om ungdommers erfaringer fra Forandringsfabrikken, handler om det levde liv, prosesser, dynamikk og relasjoner, og det er dimensjoner som er svært vanskelig å få fram i en bruker- eller tilfredshetsundersøkelse (E Backe-Hansen et al., 2011).

Det foreligger noe forskning på ungdommens identitetsutvikling og selvarbeid i institusjon (Fransson, 2009; Jansen, 2011). Denne type studie bidrar til å synliggjøre hvordan de unge i institusjon skaper fortellinger om sitt eget liv. Det er kunnskap som kan si noe om hva det innebærer å bo på institusjon.

Forskningens funn av grupperelasjonens betydning på institusjoner, dreier seg i stor grad om negativ smitteeffekt og negativ sosial læring (Andreassen, 2003). I en studie med hjemmebaserte barnevernstiltak trekkes ungdomsgruppens betydning fram i positiv forstand. Disse ungdommene vektlegger fellesskapets og tilhørighetens betydning (Thrana, 2014).

Denne gjennomgangen av forskning på institusjonsfeltet viser at det er lite dybdekunnskap om betydningsfulle relasjonelle erfaringer i institusjon.

4. TEORETISK RAMMEVERK

4.1 Innledning

I dette kapitlet presenteres det teoretiske rammeverk i oppgaven med definisjoner og beskrivelser av relasjon i sosialt arbeid, anerkjennelse, Axel Honneths anerkjennelsesteori, miljøterapi og relasjonens betydning, relasjonskompetanse og tilknytningsteori. Honneths teori benyttes som en overordnet forståelsesramme i drøftingsdelene.

Dette utvalget av teorier søker å reflektere, nyansere og gi forståelse av institusjonsfeltet, relatert til problemstillingen som omhandler tidligere beboeres betydningsfulle erfaringer i barnevernsinstitusjon. Det er teori som er særlig relevant når det gjelder anerkjennelse og miljøterapeutens rolle og relasjonskompetanse, fordi det er disse temaene som har vært mest sentrale i ungdommenes fortellinger.

4.2 Relasjon i sosialt arbeid

Relasjon er et kjernebegrep i sosialt arbeid, og anvendelse av begrepet går tilbake til Mary Richmond og Jane Addams som anses som grunnleggere av sosialt arbeid på begynnelsen av 1900-tallet. Ser man på relasjonsbegrepet i dag, er det vanskelig å finne en entydig definisjon (Aamodt, 2014). Aamodt belyser to hovedtilnærminger i forståelsen av relasjon. I den psykososiale tradisjon sees relasjon på som et viktig instrument som kan brukes strategisk i et endringsarbeid med klienten, mens i den mer relasjonelle tenkningen er det interaksjonsprosessene i relasjonen og begge parters delaktighet som står sentralt. Aamodt (2014) diskuterer om relasjonsorienterte tilnærminger er vektlagt i mindre grad de senere årene, blant annet i institusjoner. Hun reiser spørsmålet om dette kan ha sammenheng med et økende individfokus i samfunnet, og om søken etter evidensbasert kunnskap kan ha bidratt til prioritering av manualbaserte metoder med vekt på ønsket effekt.

Aamodt (2014) fremhever gjensidig forståelse, gjensidig aksept og gjensidig respekt som grunnleggende og nødvendig for å skape en god relasjon mellom sosialarbeider og klient. Hun vektlegger gjensidighet i relasjonen i betydningen å få til en toveis kommunikasjon. I kraft av å være en profesjonell relasjon, vil den alltid være preget av asymmetri (subjekt-objekt relasjon) ettersom den profesjonelle har en overordnet posisjon og rolle. Imidlertid må også den gode relasjonen ha en symmetrisk form, det vil si at likeverd og gjensidighet er tilstede. En relasjon som kan beskrives som symmetrisk, sees nærmere på i neste avsnitt.

4.3 Anerkjennelse

Innledningsvis presenteres anerkjennelsesbegrepet med utgangspunkt i Aamodt (2014) sin forståelse, for så å redegjøre for anerkjennelse i sammenheng med dialektisk relasjonsforståelse (Schibbye, 2009).

Grunnleggende sett handler anerkjennelse om å respektere den andres opplevelser, følelser, meninger og verdier, og dermed en rett til å være aktør i eget liv. Aamodt (2014) bygger på flere innfallsvinkler til anerkjennelse, og hevder at det er et grunnbegrep i profesjonelt sosialt arbeid. Anerkjennelse kan ”(...) bare oppleves som anerkjennelse hvis anerkjennelsen gis av en jeg selv anerkjenner” (Aamodt, 2014, s. 208). Det beskriver anerkjennelse i et dialektisk perspektiv, og fremhever betydningen av at relasjonen mellom en sosialarbeider og klient alltid må være både symmetrisk og asymmetrisk. Hun hevder altså at anerkjennelse ikke kan forenes med et subjekt-objekt syn alene. Det å bli anerkjent kan beskrives som en dialektisk bevegelse mellom erkjennelse, anerkjennelse og ny erkjennelse. Aamodt (2014) utdyper forståelsen av gjensidig anerkjennelse med utgangspunkt i Axel Honneths anerkjennelsesteori.

Anerkjennelsesbegrepet står sentralt innenfor dialektisk relasjonsforståelse (Schibbye, 2009), og i denne oppgaven relateres anerkjennelse til relasjonen mellom miljøterapeut og ungdom. Denne form for relasjonsforståelse betegner en likeverdig relasjon der man tilstreber å forstå den andres perspektiv. Schibbye bygger på filosofen Georg W.F. Hegels forståelse av likeverdig som innebærer at begge parter har lik rett til sin opplevelse, ikke at partene er like.

Schibbye (2009) beskriver begrepet anerkjennelse med et innhold av ingredienser som lytting, forståelse, aksept, toleranse og bekreftelse. ”Disse væremåtene griper over i hverandre, henger sammen, skaper hverandres forutsetninger og viser til hverandre, eller for å si det på en annen måte: De er dialektiske” (Schibbye, 2009, s. 263). Det betyr at lytting betinger forståelse, forståelse betinger aksept, aksept betinger toleranse og toleranse betinger bekreftelse.

For å være i stand til å møte ungdom med disse væremåtene er selvavgrensning et sentralt moment (Schibbye, 2009). Gjennom evnen til selvavgrensning og selvrefleksjon kan miljøterapeuten bli tydelig både overfor seg selv og ungdommen. Selvavgrensning dreier seg om evnen til å skille mellom egne og andres opplevelse. Det kan særlig knytte seg til konfliktfylte og følelseladete situasjoner med ungdom, hvor det å ha et avklart forhold til egen historie og egne holdninger som miljøterapeut er viktig. For ungdom med utrygg tilknytning kan det være vanskelig å skille mellom egne opplevelser og den andres

(miljøterapeuten). Det gjør at det også blir vanskelig å skille mellom indre følelser. Et indre avgrensingsproblem kan gjøre at den unge splittes av følelser eller at grensene mellom følelsene blir uklare i en konfliktsituasjon. Den unge vet for eksempel ikke om han/hun er sint eller trist (Schibbye, 2009).

Anerkjennelse forstås som mer enn bekreftelse, empati, innlevelse (Schibbye, 2009). Med et eksistensialistisk blikk, blant annet inspirert av Kierkegaard, ser hun på kjærlighet som en kraft som melder seg i relasjoner, også den terapeutiske. Kjærlighet forstått som en kraft kan ikke naturvitenskapelig testes. Nettopp denne kjærligheten, som ikke kan kontrolleres, kan oppstå i anerkjennelse. På grunnlag av blant annet hjerneforskning, konkluderer Schibbye (2009) med at kjærlighet eller indre anerkjennelse, bidrar til å styrke barnets utvikling. Opplevelsen av kjærlighet tyder på å samsvare med aktivering av de områder i hjernen som er forbundet med gode følelser.

Aamodt (2014) og Schibbye (2009) sin forståelse av anerkjennelsesbegrepet er relatert til relasjonen mellom sosialarbeider/(miljø)terapeut og klient/ungdom på individnivå, og gir en relevant bakgrunn og introduksjon til Honneths anerkjennelsesteori som i tillegg retter oppmerksomheten mot anerkjennelse på gruppe- og samfunnsnivå.

4.4 Axel Honneths anerkjennelsesteori

Den tyske filosofen Axel Honneths normative samfunnssteori om anerkjennelse bygger også i stor grad på Hegels arbeider (Honneth, 2003, 2008). Honneth har videreutviklet Hegels modell om *kampen for anerkjennelse*, og underbygget sin teori ved hjelp av Meads sosialpsykologiske teori, psykoanalytikerens Winnicotts objektrelasjonsteori og nyere sosiologisk og psykologisk forskning. Honneths teori kan betraktes som en selvstendig teori, og vil benyttes som en overordnet fortolkningsramme i denne oppgaven.

Honneths forståelse av hva det er som bidrar til individets utvikling av identitet, autonomi, selvrealisering og deltagelse i samfunnet, kan relateres til sosialt arbeid generelt og unge i barnevernsinstitusjon spesielt. Anerkjennelsesteorien har vært særlig relevant for å forstå betydningen av det relasjonelle mellom ungdommene og de ansatte på institusjonen, og mellom ungdommene seg i mellom på institusjonen.

Honneths teori bidrar til å se kjærligheten som det mest grunnleggende for menneskets utvikling av selvtillit og deltagelse i sosiale fellesskap. Anerkjennelse, krenkelse og gjensidighet er sentrale begreper i anerkjennelsesteorien. Gjensidighet i form av å få og å gi

anerkjennelse er felles for de tre anerkjennelsesformene, og på den måten fremstår anerkjennelse som et relasjonelt begrep som gjør det relevant og meningsfullt innenfor sosialt arbeid. For å forstå hva anerkjennelse er og hvordan man kan oppnå anerkjennelse, mener Honneth at vi må ta innover oss hva det vil si å bli krenket.

Anerkjennelse gjennom *kjærlighet*, *rettslig* anerkjennelse og *solidarisk* anerkjennelse utgjør teoriens tre anerkjennelsesformer. Det sentrale er at de henger sammen, påvirker hverandre og er hver en forutsetning for hverandre. For hver nye form for gjensidig anerkjennelse, styrkes individets mulighet til selvrealisering og tilhørighet. Det bidrar til at mennesket kan oppfatte seg selv som et autonomt subjekt. Anerkjennelse anses som den universelle betingelsen for selvrealisering på betingelse av at frivillighet er til stede.

Kjærlighet er et uttrykk for den emosjonelle anerkjennelsen, og er den av de tre formene for anerkjennelse som danner forutsetning for menneskets mulighet til å "træde inn i et intersubjektivt forhold" (Honneth, 2003, s. 15). Kjærligheten har sitt utgangspunkt i nære og familiære relasjoner hvor barnet opplever hengivenhet, aksept og anerkjennelse i et gjensidig samspill med foreldrene. Honneth poengterer kjærlighetens anerkjennende betydning i primærrelasjonen mellom barn og foreldre, og trekker samtidig fram de nære relasjoner som voksne; "Med kjærlighetsforhold skal vi her forstå alle primære relasjoner som består av sterke følelsesmessige bindinger mellom få personer etter mønster av erotiske parforhold, vennskap eller relasjonen mellom barn og foreldre" (Honneth, 2008, s. 104).

I kjærlighetsrelasjonen modnes et første forhold av gjensidig anerkjennelse som skaper en forutsetning for videre identitetsutvikling. Kjærligheten danner et psykisk fundament i mennesket til å kunne stole på egne behov og impulser. Gjennom kjærlighet som anerkjennelsesform utvikler mennesket *selvtillit*. Selvtillit er avgjørende for å bli i stand til å delta i fellesskapet som en likeverdig part.

"Erfaringen av å bli elsket for ethvert subjekt utgjør en nødvendig forutsetning for å delta i fellesskapets offentlige liv" (Honneth, 2008, s. 47). På den måten settes kjærlighet som anerkjennelse i sammenheng med individets deltagelse i samfunnet og dermed den rettslige og solidariske anerkjennelse.

Den *rettslige* anerkjennelsen handler om individets lovmessige rettigheter, og om å bli anerkjent som et rettssubjekt. Rettigheter beskrives som "de individuelle kravene som en person legitimt kan håpe blir innfridd fordi personen i kraft av å være et fullverdig medlem av

fellesskapet deltar i dets institusjonelle orden på lik fot med alle andre" (Honneth, 2008, s. 142) ¹.

Individet anerkjennes ikke emosjonelt som i kjærlighetsrelasjonen, men ved kognitiv respekt når det gjelder det rettslige perspektiv. Denne formen for anerkjennelse bidrar til menneskets mulighet til å oppnå autonomi og selvrespekt. Autonomi er til stede når mennesket fullt og helt kan identifisere seg med sine egne ønsker og ferdigheter, imidlertid under forutsetning av å bli bekreftet og anerkjent av de personene man interagerer med (Honneth, 2008, s. 238).

Selvrespekt har betydning for rettsforholdet på samme måte som selvtillit har for kjærlighetsrelasjonen. Rettslig anerkjennelse som en likeverdig borger i samfunnet, gir erfaringer av selvrespekt og en bevissthet i mennesket om at man fortjener gjensidig respekt. Rettigheter kan i seg selv forstås som bekreftelse eller tegn på sosial aksept. Honneth fremholder imidlertid at selvrespekt som regel viser seg på en måte som tilsier at individet åpenbart lider under mangelen på det. Fravær av selvrespekt gir seg til kjenne som en krenkelse.

Den *solidariske* anerkjennelsen skjer gjennom relasjoner til samfunnet, fellesskap eller grupper, og innebærer at mennesket anerkjennes som den man er med sine egenskaper, ressurser og ferdigheter. Det handler om å ha en plass i fellesskapet i samhörighet med de andre, og det gir en grunnfølelse av *selvverdsetting* (Honneth, 2008, s. 138). Han forklarer selvverdsetting med selvfølelse. Selvverdsetting er knyttet til anerkjennelse av individets individualitet, og handler om å bli sosialt verdsatt i et fellesskap. I forståelsen av solidarisk anerkjennelse handler individualitet om enkeltmenneskets særegenheter, egenskaper og bidrag.

Hvis disse tre anerkjennelsesformene innfris, har vi i følge Honneth (2008) et rettferdig samfunn. Honneth mener at vi ikke kan ha et fullkomment samfunn som er basert på bare kjærlighet eller rettigheter. Det er også behov for verdifellesskap og solidaritet. Anerkjennelse er det som skal stabilisere samfunnet, og hvis anerkjennelsen uteblir kan det oppstå ulike former for krenkelser. Honneth relaterer tre former for krenkelse til hver av de tre anerkjennelsesformene. *Mishandling eller overgrep* utgjør en form for krenkelse som kan gi skamfølelse og medføre tap av tillit til seg selv og omverden. Krenkelsen er et uttrykk for

¹ Det kan sees i sammenheng med Verdenserklæringen om menneskerettigheter, artikkel 6; "Ethvert menneske har krav på overalt å bli anerkjent som et rettssubjekt." (FN-Sambandet, 2014)

manglende anerkjennelse gjennom kjærlighet. Rettslig anerkjennelse uteblir hvis individet erfarer *rettighetsberøvelse og ekskludering*, og denne form for krenkelse kan føre til tap av selvspekt. Den siste formen for krenkelse, *nedverdiggelse*, dreier som om at individets livsform, egenskaper og ferdigheter blir nedvurdert som mindreverdige eller mangelfulle i samfunnet eller i et gruppefelleskap. En slik sosial nedvurdering faller sammen med et tap av selvvurdsetting, og er et uttrykk for manglende solidarisk anerkjennelse (Honneth, 2008, s. 139). Honneth beskriver en moralsk grammatikk som oppstår i sosiale konflikter hvor det kjempes om å bli anerkjent. På samme måte som vi spontant reagerer på en åpenbar grammatisk feil, reagerer vi på krenkelser. Dette forklares med at alle mennesker har behov for å bli anerkjent, og at det er moralsk galt å reagere som om det ikke var tilfelle.

Honneths anerkjennelsesteori har vært gjenstand for kritikk og diskusjon og engasjert mange, blant annet Fraser (N. Fraser, 2000; N. Fraser & Honneth, 2003) og Juul (2010). Jeg har valgt ikke å gå inn i disse diskusjonene i denne studien, ettersom anerkjennelsesteorien benyttes som en overordnet fortolkningsramme og mer i retning av en praktisk enn en filosofisk teori.

De teoretiske tilnærmingene til relasjon og anerkjennelse i denne redegjørelsen, gir en bakgrunnsforståelse til å se nærmere på miljøterapi som begrep og forholdet mellom miljøterapi og anerkjennelse på barnevernsinstitusjoner.

4.5 Miljøterapi og relasjonens betydning

Miljøterapi er et begrep som favner vidt i forståelse, teorigrunnlag og i praksis, og framstår som en eklektisk tilnærming i den forstand at organisasjonen bygges opp gjennom flere ulike teoretiske perspektiver. Andersen (1997) hevder at miljøterapi er ofte mer som en tenkning enn en metode, og beskriver begrepets innhold på følgende måter: "(...) å legge til rette for utvikling, vekst og modning, å gi gode og overførbare relasjonserfaringer og derigjennom fremme og tydeliggjøre samhandlingsmønstre" (Andersen, 1997, s. 12). Denne forståelsen kan sies å vektlegge de relasjonelle forhold, mens Larsen (2004) tydeliggjør i større grad den strukturelle faktor i sin begrepsforståelse. Han hevder at miljøterapi består av to deler; miljødelen som handler om å legge til rette og organisere, og terapidelen som handler om forandring og utvikling.

Miljøterapiens primære oppgave (Larsen, 2004) er å skape muligheter for at barn og ungdom kan jobbe med forandring og utvikling. Denne definisjonen av miljøterapi beskrives nærmere for å tydeliggjøre hva forståelsen av begrepet bygger på og innebærer.

Utviklingen av miljøterapi med barn og unge har hovedsakelig sin forankring innenfor en psykodynamisk tradisjon. Denne tenkningen har hatt stor betydning for etablering av institusjoner i Skandinavia, både innenfor barne- og ungdomspsykiatrien og i barnevernet (Larsen, 2004). Larsen forstår miljøterapi med utgangspunkt i et organisasjonsteoretisk og sosialpsykiatrisk perspektiv hvor systemteoretisk og psykodynamisk tenkning integreres. Det kan forklares som en miljøterapeutisk tenkning hvor institusjonens organisatoriske *struktur* forstås i sammenheng med *relasjon*, i en gjensidig påvirkningsprosess. Relasjonens strukturelle side og relasjonens innhold er altså ikke adskilt fra hverandre, men kan sees som to sider av samme sak. Struktur på institusjonen, som i en familie, handler om tidspunkt for måltider, leggetid, når fritidsaktiviteter skal foregå etc. Når disse strukturene fylles med miljøterapeuter og ungdommer, blir de en del av relasjonene (Larsen, 2004). På den måten utfyller struktur og relasjon hverandre.

Olkowska and Landmark (2009) utdyper forståelsen av miljøterapi som en systemisk tilnærming med utgangspunkt i at miljøterapi favner både individ og gruppe. Der miljøterapeutisk innsats rettes mot en gruppe, vil gruppen ha betydning for individet og vice versa. De miljøterapeutiske strukturer kan brukes strategisk for å dra vekslers på de mulighetene som ligger i gruppen, samtidig som individet skal gis rom til forandring og utvikling. I systemisk tenkning vil en endring som skjer i et system påvirke de omkringliggende systemene, og delene i et system påvirker hele systemet (Hårtveit & Jensen, 2004). På den måten ses individet som en del av en større sammenheng i det miljøterapeutiske arbeid.

Denne tilnærmingen til miljøterapeutisk arbeid som rommer struktur, relasjon og kontekst sier noe om hvordan anerkjennelse kan være tilstede eller ikke, og danner en forståelsesramme og relevans til ungdommenes erfaringer i institusjon som fremkommer i denne studien.

Det miljøterapeutiske arbeidet finner sted i relasjonen mellom miljøterapeut, ungdommen og de fysiske strukturer som institusjonen består av. Det er gjennom relasjonen miljøterapeuten legger til rette for at endring og utvikling kan skje.

Hva er så viktig når det kommer til relasjonsforståelse i det miljøterapeutiske arbeidet?

4.6 Relasjonskompetanse

Relasjonsforståelse reflekteres i miljøterapeutens relasjonskompetanse. Relasjonskompetanse innebærer å forstå og kommunisere med menneskene man møter i yrkessammenheng på en

god, meningsfull og hensiktsmessig måte. I hovedtrekk handler det om å kjenne seg selv, forstå den andres opplevelse av seg selv og hva som skjer i samspillet (Røkenes et al., 2012). Grenseoppganger for privat, personlig og profesjonell står sentralt når det gjelder relasjonskompetanse i rollen som miljøterapeut. For å fremstå som en troverdig og ekte voksenperson, innebærer det i følge Røkenes et al. (2012) å kunne være personlig i betydningen av å vise fram hvem man er og dele av seg selv.

I den videre redegjørelsen av relasjonskompetanse beskrives hvilke ressurser som er til rådighet i det miljøterapeutiske arbeidet (Larsen, 2004). Dette er et perspektiv som kan utdype forståelsen av betydningsfull relasjonskompetanse i arbeid med ungdom på barnevernsinstitusjon. Disse ressursene gir innsikt i hvordan miljøterapeuter og de unge kan jobbe med *kontakt* og *grenser*, som igjen reflekterer hvordan relasjon og struktur henger sammen. Denne måten å tenke institusjon på kan sees i sammenheng med anerkjennelse.

Barn og unge i institusjon trenger å møte miljøterapeuter som tilbyr relasjoner som representerer troverdighet, kontinuitet og stabilitet over tid. Å gi de unge muligheten til å teste, akseptere og respektere institusjonens grenser og struktur står sentralt i utvikling av selvstendighet og sosial kompetanse (Larsen, 2004).

De tre ressursene benevnes som det miljøterapeutiske territoriet, den miljøterapeutiske tiden og tilgjengeligheten i rollen som miljøterapeut. Disse ressursene beskriver den primære miljøterapeutiske oppgaven (Larsen, 2004, s. 69).

Det miljøterapeutiske territoriet dreier seg om det fysiske og materielle stedet hvor miljøterapeuten og den unge møtes i kraft av hver sin rolle. Territoriet er selve institusjonen eller andre arenaer der den miljøterapeutiske oppgaven jobbes med, eksempelvis på turer med ungdommene. Larsen (2004) understreker betydningen av å være bevisst på at den miljøterapeutiske oppgaven kun kan jobbes med og løses innenfor grensene av dette territoriet. Det fordrer en tydeliggjøring av grenser på institusjonen. Fra ungdommenes perspektiv kan en slik grense være å respektere deres eget rom, og fra miljøterapeutenes perspektiv kan det for eksempel innebære å ikke bli forstyrret under personalmøter.

Den strukturelle siden ved det miljøterapeutiske territoriet med sine grenser, kan fra et mer overordnet perspektiv representere et terapeutisk rom der den unge kan ta ut følelser og tidligere livserfaringer, for så å kunne utvikle mer hensiktsmessige samspillsmønstre.

Det miljøterapeutiske territoriet er også rammen om arbeidet med etablering av kontakt med ungdommene, og om arbeidet med deres utvikling. For at den unge skal kunne våge å inngå i en relasjon, forutsetter det at de først gis muligheten til å teste at relasjonens strukturelle sider er til å stole på (Larsen, 2004).

Det bringer redegjørelsen videre til den andre ressursen i institusjonen; den miljøterapeutiske tiden. Å etablere tillit tar tid, og spørsmålet er hvor mye tid og hva slags tid man har til rådighet i det miljøterapeutiske arbeidet.

Den miljøterapeutiske tiden må forstås strukturelt så vel som innholdsmessig, på lik linje med det miljøterapeutiske territoriet. Tiden forstått som grense, dreier seg om hvor lenge et barn eller ungdom skal bo på institusjonen. Det å definere tidsmessige grenser eller stoppunkter, er hensiktsmessig med henblikk på en løpende evaluering av oppholdet. Miljøterapi gir muligheten til å jobbe med de tidsmessige strukturer og grenser i hverdagen, som for eksempel tidspunkt for vekking og første skoletime. I det miljøterapeutiske arbeidet kan de unge gis muligheten til å utvikle denne form for selvstendighet og sosial kompetanse (Larsen, 2004).

Tid som ressurs og relasjonelt innhold i det miljøterapeutiske arbeidet dreier seg om miljøterapeuter som har tid å være tilstede, til å lytte og til å anerkjenne den unge. Larsen (2004) fremhever betydningen av å ha tid til å ta ansvar for de unge, og til å bygge relasjoner til dem. Ansvar forstås ikke som et moralsk begrep i denne sammenheng, men som et psykologisk og relasjonelt begrep. "Ansvar - svare an - betyr å se den andre, gi den andre rom til for eksempel utvikling og å gi den andre støttende og utviklende tilbakemeldinger" (Larsen, 2004, s. 75). Han forklarer dette perspektivet med at dårlig integrerte barn og unge har ofte negative relasjonserfaringer, de har levd med utydelige grenser og har opplevd krenkelser. De har måttet ta ansvar for seg selv og søsken eller foreldre. For å kunne ta ansvar for seg selv og andre, må noen ha tatt ansvar for en som barn. Dette psykologiske utviklingsperspektivet begrunner den unges behov for å bli tatt ansvar for på institusjonen.

Barn og unge på institusjon trenger miljøterapeuter som forstår dem og har kunnskap om hva mangelen på positive relasjonserfaringer innebærer i det relasjonelle møte. Det islandske begrepet for å ta ansvar kan oversettes med å bære en del av byrden. I det miljøterapeutiske arbeidet med kontakt og grenser, er en viktig dimensjon å være i stand til å bære det smertefulle som den unge ikke selv er i stand til å bære (Larsen, 2004).

Tilgjengelighet i rollen som miljøterapeut er den tredje ressursen i det miljøterapeutiske arbeidet. Institusjonens fagsyn setter rammen for hvordan tilgjengeligheten i miljøterapeutrollen skal forstås og utøves. I hovedsak handler det om å være tilgjengelig for den unge gjennom å tilby hjelp, støtte og kontakt, eller det handler om å representere institusjonens grenser. I de relasjonelle møtene utfordres miljøterapeuten på å tåle ungdommenes livshistorier og handlinger, og romme deres positive og negative projeksjoner uten selv å bli projeksjonene i det miljøterapeutiske arbeidet. Et sentralt moment er å ikke overta ansvar eller oppgaver som den unge selv kan mestre, men være tilgjengelig og behjelpelig når det er meningsfullt og nødvendig (Larsen, 2004). Det kan også være oppgaver som de voksne vet at de unge kan klare selv, men som allikevel blir gjort for dem av omsorg eller utålmodighet.

De tre ressursene i det miljøterapeutiske arbeidet - territoriets grenser, tiden og tilgjengeligheten - har bidratt til å gi innhold og beskrive viktige sider ved miljøterapeutens relasjonskompetanse, og å tydeliggjøre hvordan arbeid med kontakt og grenser har betydning for relasjonen til ungdommene.

Urørlighetssonen (Løgstrup, 2010) er et begrep som gir et annet perspektiv til forståelsen av relasjonskompetanse. Denne sonen kan forstås som en grense man ikke skal røre ved eller et område man ikke skal komme innenfor i møte med et annet menneske. I relasjonen mellom miljøterapeut og ungdom på institusjon er det annerledes. På et faglig grunnlag, som en profesjonell hjelper, får man tilgang til ungdommens urørlighetssone. Når ungdom for eksempel blir sinte eller gråter i fortvilelse, kan de miste taket på seg selv og evnen til å hente seg inn igjen. Å miste grepet på seg selv beskriver Løgstrup (2010) som tap av sinnsreserven. Når dette skjer kommer man som miljøterapeut inn i ungdommens urørlighetssone. Etisk sett utfordrer det miljøterapeuten når det kommer til hvor mye man *skal* eller *kan* bevege seg inn i den unges urørlighetssone, og hvor grensen skal gå.

I neste avsnitt presenteres tilknytningsteori som kan gi dypere forståelse av ungdommenes tilknytningsforhold og hva som hemmer og fremmer utvikling.

4.7 Tilknytningsteori

Tilknytningsteori søker å forklare hvordan og hvorfor det oppstår psykologiske bånd mellom barnet og de nære omsorgsgiverne, og teorien bidrar til å utdype forståelsen av relasjonelle bånd. Individets utvikling kan beskrives på grunnlag av tilknytningsteorien, og dreier seg om hvordan overlevelsestrategier utvikles i relasjon. Tilknytningsteori integrerer blant annet

psykodynamisk teori, utviklingsteori, kognitiv teori og systemteori, og relateres nå også til traumeforskning og hjerneforskning (Perry, 2000).

Tilknytningsteori bidrar til å belyse og gi bakgrunnsforståelse om hvilke belastninger, konsekvenser og relasjonelle utfordringer omsorgssvikt og overgrep kan innebære for ungdom som flytter på institusjon og deres utvikling. Det gir kunnskap om hvilket ansvar de ansatte på institusjon har for å vise forståelse for ungdommens tilknytningshistorie, og møte dem med forutsigbarhet og sensitivitet som gradvis kan gi dem gode og positive relasjonserfaringer.

Tilknytning omhandler barnets emosjonelle binding til omsorgsgiver, og den emosjonelle relasjonen som oppstår i en toveis prosess mellom barnet og omsorgsgiver. Tilknytningsteori er opprinnelig utviklet av psykiater John Bowlby gjennom studier av spedbarn og deres reaksjoner på atskillelse fra mor. Barnet er biologisk predisponert til å søke nærhet og tilknytning til sine nære omsorgsgivere, for å bli beskyttet mot fare. Barnet har et medfødt atferdsrepertoar som de tar i bruk kort tid etter fødsel, som for eksempel at barnets gråt utløser en reaksjon hos omsorgsgiver (Bowlby, 1988).

Psykolog Mary Ainsworth videreutviklet tilknytningsteorien gjennom studier av individuelle forskjeller i barnets tilknytningsmønster. Barn utvikler tilknytningsstrategier eller mønstre for å håndtere stress ved separasjon fra omsorgsperson, sykdom eller andre belastende situasjoner. Det kommer til uttrykk i kategoriene trygg og utrygg tilknytning hos barnet. Utrygg tilknytning blir beskrevet i to former; unnvikende og ambivalent (Ainsworth gjengitt i NOU 2012:5, s. 23).

Trygg tilknytning karakteriseres av at barnet kan ha tillit til at omsorgspersonen er tilgjengelig og trygg. Barnet kan åpent og direkte uttrykke emosjoner og tilknytningsbehov. Utrygg tilknytning av typen unnvikende, oppstår ved at omsorgspersonen avviser barnets tilknytningsbehov. Barnet har erfart at tydelige og særlig negative emosjonsuttrykk medfører at omsorgspersonen blir mer utilgjengelig. Tilknytningsstrategien for å oppnå nærhet og trygghet for barnet blir å undertrykke emosjoner. Ambivalent tilknytning innebærer at barnet har gjort erfaringer med vekslende og inkonsistent tilgjengelighet hos omsorgsgiveren. Uforutsigbarheten blir truende for barnet, og tilknytningsstrategien for barnet blir å overrespondere på tilknytningsbehov (Ainsworth gjengitt i NOU 2012:5, s. 23).

Det er flere forskere som senere identifiserte en fjerde kategori for tilknytningsatferd; desorganisert. Den desorganiserte atferden er knyttet til samspill hvor barnet blir utsatt for alvorlig vanskjøtsel og/eller overgrep av sine omsorgspersoner. Denne form for tilknytning anses som den mest bekymringsfulle (Main & Solomon, 1990).

Forskning har gitt økt kunnskap om hvilke faktorer som forstyrrer et samspill (NOU 2012:5). Utrygg tilknytning de første månedene i barnets liv får ofte negative konsekvenser i et livsløpsperspektiv (Rutter gjengitt i NOU 2012:5, s. 21). Langtidsvirkningene av et destabilisert og utrygt tilknytningssystem grunnet mishandling, vold og foreldrekonflikter indikerer og utgjør liten tvil om en direkte innvirkning på senere utrygg tilknytning og redusert livskvalitet (Brandtzæg, 2011).

Når omsorgsgiveren er sensitiv for barnets signaler og behov, og barnet erfarer at omsorgsgiveren representerer en trygg og sikker base, påvirker dette barnets relasjoner til andre i omgivelsene. Det er godt dokumentert at trygg tilknytning er en beskyttelsesfaktor, at det bidrar til at barnet blir tryggere på seg selv og evner å skape gode relasjoner til venner og signifikante andre (Bowlby, 2012). Tilknytning i puberteten skiller seg fra andre faser av barnets liv. Ungdom skal løsrives fra sine nærmeste omsorgspersoner, de utvikles kognitivt og blir selvstendige individer. Anerkjennelse og behov for samhørighet blir særlig viktig i ungdomsfasen. Det kan tyde på at tilknytningssystemet spiller en avgjørende rolle når det gjelder å håndtere pubertetens utfordringer (Cassidy & Shaver, 2008).

Nyere traume- og hjerneforskning bidrar til å gi økt forståelse av barns utvikling i samspill med omgivelsene, og hvordan tilknytningsforholdet påvirker barnets kognitive, emosjonelle og sosiale utvikling. Utviklingsnevrologisk forskning viser at omsorgssvikt påvirker hjernens utvikling. Nye relasjonserfaringer kan forandre hjernen, men erfaringer i løpet av de kritiske periodene i de første leveårene organiserer systemene i hjernen. Det fremheves betydningen av nære og tilstedeværende relasjonsbyggere for krenkede barn. Trygghet, forutsigbarhet, hjelp til å regulere følelser, kjærlighet, omsorg og forståelse fra tålmodige voksne som har kontroll på egne følelser står sentralt. Det gir barnet gode relasjonserfaringer som påvirker og reparerer en skadet hjerne (Gerhardt, 2004; Perry, Pollard, Blakley & Baker, 1995).

Med utgangspunkt i tilknytningsforskning kan det kort oppsummeres at emosjonell tilgjengelighet, sensitivitet og forutsigbarhet fremstår som vesentlige faktorer for utvikling av trygg tilknytning hos barnet, og for helingsprosessen for barn med utrygg tilknytning.

4.8 Oppsummering

I redegjørelsen av teoretiske perspektiver er det lagt vekt på anerkjennelse, relasjon knyttet opp til miljøterapi i institusjon, miljøterapeutens rolle, relasjonskompetanse og tilknytningsteori. Dette gir en teoretisk bakgrunnsforståelse for betydningen av å bli sett og anerkjent som individ, sett i sammenheng med hva ulike tilknytningsforhold hos utsatt ungdom kan innebære og medføre i det miljøterapeutiske arbeidet på institusjon.

5. METODE

5.1 Innledning

I dette kapittelet vil jeg først redegjøre for oppgavens vitenskapsteoretiske utgangspunkt, for så å presentere valg av metode, eget faglig ståsted, utvalg og kriterier, intervjuguide og pilotintervju, gjennomføring av intervjuene og analyse, forskningsetiske avveininger og metodekritikk.

5.2 Vitenskapsteoretisk utgangspunkt

Oppgavens problemstilling tar utgangspunkt i tidligere beboeres perspektiv, og det empiriske grunnlaget i undersøkelsen er deres subjektive opplevelser og erfaringer fra barnevernsinstitusjon. Med hvilke briller ser jeg for å finne forståelse og mening i disse erfaringene?

Det å betrakte et fenomen så vel fra utsiden som fra innsiden, og reflektere over det man ser og i hvilken kontekst, kan gi innsikt på et område eller fenomen (Gilje & Grimen, 2011). Den fenomenologiske tilnærming retter oppmerksomheten mot subjektets opplevelser og erfaringer, og søker kunnskap og forståelse av fenomener ut fra enkeltindividets perspektiv (Thagaard, 2013). Min intensjon i denne oppgaven er å få fram de unges kunnskap, og deres beskrivelser av erfaringer. Etter min oppfatning sitter de på kompetanse og kunnskap om tilværelsen på institusjon som er viktig å belyse og synliggjøre. Derfor har jeg forsøkt å oppfordre ungdommene til å fortelle om sine erfaringer. Fenomenologien vektlegger konkrete, rike og erfaringsbaserte beskrivelser i forskningen. Denne studien kan sies å være vitenskapsteoretisk inspirert av fenomenologi. I analysen bruker jeg erfaringsbaserte beskrivelser i form av sitater for å få fram de unges erfaringer. (Kvale, Brinkmann, Anderssen & Rygge, 2009) hevder at slike beskrivelser gir leseren innblikk i ungdommens livsverden. Livsverden handler i fenomenologisk forstand om det umiddelbare som kommer fram i deres fortellinger. Forskerens forståelse av det fenomenet som skal forskes på, er basert på forskerens egen livsverden av opplevelser, erfaringer og kompetanse.

5.3 Valg av metode

Problemstillingen er styrende for det metodiske valg, og metoden som velges gir retning for hvordan datamaterialet kan samles inn, behandles og analyseres for å belyse problemstillingen.

For å få tak i informantenes opplevelser og erfaringer er det direkte møte en styrke. Begrunnelsen for formuleringen *betydningsfulle erfaringer* i problemstillingen er å invitere til en åpen fortolkning som både kan forstås som positive og negative erfaringer. Det kan bidra til å gi et nyansert bilde av de unges opplevelser og erfaringer på institusjonen. Det kvalitative intervju ble derfor en nærliggende metode å velge. I følge Johannessen, Tufte and Christoffersen (2010) er kvalitative metoder velegnet til å få fram rike og fyldige beskrivelser av fenomener.

Styrken ved en kvalitativ studie er å kunne gå i dybden, få utfyllende informasjon, vektlegge mening og prosesser i møte med den enkelte intervjuperson. Kvalitativ metode bygger på antagelsen om at man vil ha større mulighet til å få frem informantenes stemme og utdype deres erfaringer og opplevelser i en intervjusituasjon, enn ved bruk av en kvantitativ undersøkelse som for eksempel spørreskjema (Thagaard, 2013). Dette har ligget bak mitt av valg av metode. Kvale et al. (2009) anser ulik informasjon og ulike beskrivelser som fremkommer i intervjuer som en styrke, ved at det fanger opp variasjoner i opplevelsen av et tema og gir et bilde av en kompleks og mangfoldig virkelighet.

Det er mange måter å gjennomføre et kvalitativt forskningsintervju på. Kvale et al. (2009) sier at det er interaksjonen mellom intervjuer og intervjuperson som produserer vitenskapelig kunnskap. Jeg var opptatt av å velge en intervjuform som la til rette for samtale i interaksjonen, og ikke en stram intervjuform med detaljerte spørsmål som kunne virke bindende for informantene. En slik struktur bidro til åpenhet for informantenes livsverden, altså deres beskrivelser av opplevelser og erfaringer. Jeg valgte derfor å gjennomføre undersøkelsen ved bruk av individuelle, delvis strukturerte intervjuer. Et delvis strukturert intervju innebærer en fleksibel tilnærming som gir rom for tenkepauser, øyeblikkstanke og assosiasjoner både gjennom den verbale og non-verbale kommunikasjonen (Thagaard, 2013).

Denne kvalitative undersøkelsen baserer seg på en *induktiv* forskningslogikk som innebærer å gjennomføre intervjuene uten forhåndsvalgte hypoteser om tidligere beboeres betydningsfulle erfaringer fra institusjon. Jeg har tatt utgangspunkt i de unike fortellingene, og utforsket om det finnes mønstre i fortellingene som *kan* gi muligheter for å trekke slutninger fra det spesielle til det mer generelle (Johannessen et al., 2010).

5.4 Eget faglig ståsted

Å reflektere over eget ståsted som forsker gjennom hele forskningsprosjektet, bidrar til å rette oppmerksomheten mot egen rolle og til å ha et aktivt og bevisst forhold til egen forforståelse (Malterud, 2011). Det er derfor viktig at leseren blir presentert for forskerens motivasjon for å gjennomføre undersøkelsen og faglige ståsted.

Et engasjement for barn og unge som får hjelp i barnevernet og tiltaksdreiningen fra institusjon til fosterhjem, ligger til grunn for mitt ønske om å undersøke tidligere institusjonsbeboeres erfaringer. Jeg er utdannet barnevernspedagog og har mange års erfaring som miljøterapeut i ungdomsinstitusjoner, og som familiekonsulent i hjemmebaserte tiltak på oppdrag for barneverntjenester. Jeg har jobbet med oppfølging av unge voksne i barnevernet og psykiatrien, og vært leder både innenfor forebyggende barnevern og i akutt voksenpsykiatri.

Hvordan det offentlige hjelpeapparatet - innenfor både barnevern og psykiatri - organiserer, utvikler og tilrettelegger tiltak til unge mennesker og ivaretar overganger, engasjerer og opptar meg både faglig og etisk. Dette har vært sentrale temaer i min yrkesutøvelse, og har på den måten påvirket min forforståelse i møte med informantene. I utarbeidelsen av intervjuguiden og i forkant av intervjuene, reflekterte jeg over hva min forforståelse kunne handle om i møte med informantene. Det dreide seg om hva informantene ville være opptatt av å legge vekt på i sine beskrivelser av betydningsfulle erfaringer. Jeg så at jeg kunne stå i fare for å ikke bli utforskende nok, og at forutinntattheten kunne legge føringer for hvilke deler og nyanser av fortellingene jeg ville vie oppmerksomhet. I

barnevernspedagogutdanningen og gjennom praksis i barnevernsfeltet fremheves relasjonelle forhold som betydningsfullt, samtidig har jeg vært opptatt av å utforske andre forhold som betydningen av institusjonens struktur og fysiske rammer. Jeg la derfor vekt på å etterspørre deres unike erfaringer, og tilstrebe å "være der personen var" i hvert enkelt intervju. Jeg forsøkte å legge til rette for muligheten til å snakke åpent og utfyllende, samtidig som jeg hadde med meg en bevissthet om ansvaret for å holde struktur og retning på intervjuet.

Det fremsto også som viktig for meg i intervjuene å holde den faglige og etiske bevisstheten oppe om min rolle som forsker og ikke som hjelper. Jeg var opptatt av å tone meg inn i de ulike møtene med informantene på en måte som kunne skape trygghet til å ville dele og fortelle. Videre å ivareta informantenes integritet ved å forsøke å finne en respektfull balanse mellom å stille oppfølgingsspørsmål for å utforske deres unike erfaringer, og å begrense mine

kommentarer og spørsmål for å unngå å gi en opplevelse av å ha fortalt for mye. Disse refleksjonene fulgte meg fra det ene intervjuet til det andre; være bevisst på at jeg ikke befant meg i hjelperollen og samtidig ivareta mitt mandat som forsker og ikke bli så forsiktig i intervjuene at datamaterialet ble mangelfullt.

5.5 Utvalg og kriterier

5.5.1 Utvalgskriterier

Aktuelle informanter i denne undersøkelsen er personer som har bodd på barnevernsinstitusjon. Det er mange forskjellige barnevernsinstitusjoner; akutt-, atferds- og omsorgsinstitusjoner, offentlige og private, institusjoner med ulikt antall plasser, ulik type problematikk og ulik geografisk beliggenhet. Derfor har jeg valgt som et kriterium at det er informanter fra ulike type institusjoner. Man kan anta at ulike type institusjoner gir ulike erfaringer.

Et annet utvalgskriterium er personer i alderen 18 til ca. 25 år. Aldersgruppen innebærer at det er en stund siden de bodde der, men ikke for lenge siden. Avgrenset avstand i tid siden institusjonsoppholdet begrunnes med at rammer og innhold for institusjonsdrift så svært annerledes ut for mange år tilbake. Det kunne vært et interessant sammenligningsgrunnlag - erfaringer fra "gamle" og nyere institusjoner - men det ville blitt for omfattende. Dette utvalgskriterium bidrar til at erfaringsgrunnlaget ikke blir for forskjellig blant informantene, ettersom det har vært en betydelig utvikling og endring innenfor institusjonsverden.

Et eksklusjonskriterium er ungdom *som bor* på institusjon, og det begrunnes med at det kan være hensiktsmessig å ha institusjonsoppholdet på avstand, både i tid og emosjonelt. Det gir muligheten til å ha en bedre oversikt over egen historie og livstemaer, hva som har sammenheng med hva, hvilke relasjoner som har hatt betydning for hvilke forhold etc.

5.5.2 Rekruttering

Intervjupersonene er rekruttert via 3 ulike institusjoner i østlandsområdet og via Landsforeningen for barnevernsbarn (Lfb) som har kontakt og samarbeid med tidligere institusjonsbeboere/medlemmer i Lfb. Dette er institusjoner som har kontakt med beboere etter at de har flyttet ut. Det er ledere og miljøpersonale ved de utvalgte institusjonene og i Lfb som har vært behjelpelige med å formidle kontakt med de unge, og å innhente samtykke.

5.5.3 Utvalg

Utvalget i undersøkelsen består av totalt *6 informanter*; 4 jenter og 2 gutter i alderen 19 til 24 år som har bodd på institusjon for 1 til 3 år siden. Antall informanter (6) var tilstrekkelig for å få belyst problemstillingen, ettersom ungdommene delte mange opplevelser og erfaringer i intervjuene. 4 av informantene er etnisk norske og 2 med afrikansk opprinnelsesland. De har til sammen hatt opphold på *11 ulike barnevernsinstitusjoner* både i Sør- og Midt-Norge, både på offentlige og private akutt-, atferds- og omsorgsinstitusjoner. Informantene har hatt *2 til 8 flyttinger* (gjennomsnittlig 4,7), inkludert plasseringssteder som beredskapshjem, fosterhjem, vennefamilie og ungdomspsykiatrisk behandlingshjem. Utvalget består dermed av informanter som sitter med ulike erfaringer fra ulike institusjoner. En slik spredning, både når det gjelder alder, kjønn og institusjon, styrker muligheten for at resultatene i undersøkelsen vil gi overførbar kunnskap om hva som erfares som betydningsfullt i institusjon og hvorfor.

Flertallet av informantene har bodd på mer enn én barnevernsinstitusjon. De lengste og sammenhengende oppholdene i barnevernsinstitusjon varte fra 1 til 5 år (gjennomsnittlig 4 år). Det lengste oppholdet er også det siste stedet de alle har bodd, og deres erfaringer er hovedsakelig hentet fra dette institusjonsoppholdet. Dette er i tråd med hva informantene selv sa hva naturlig for dem å snakke om, selv om det også betyr at erfaringene kan være knyttet til flere bosteder.

5.6 Pilotintervju og intervjuguide

5.6.1 Pilotintervju og etiske refleksjoner

Jeg gjennomførte et pilotintervju med en jeg kjenner som har egenerfaring fra barnevernsinstitusjon. Vedkommende er i 20-årene. Hensikten var å få tilbakemeldinger på invitasjonen, spørsmålene i intervjuguiden og intervjusituasjonen. Det var spørsmål som jeg var usikker på om ville være for åpne, eller skape en forventning hos informanten om å måtte prestere et svar eller en refleksjon som ikke nødvendigvis ville besvare problemstillingen. Vi diskuterte dette i etterkant av pilotintervjuet, og reflekterte over etiske dilemmaer som kunne være tilstede i enkelte spørsmål. Jeg fikk blant annet innspill på å unnlate innledende spørsmål om hva intervjupersonene gjør eller jobber med i dag, i fare for å gjøre situasjonen beklemt for dem som evt. ikke er i daglig aktivitet. Vi diskuterte benevnelsene "tidligere beboer" eller "ungdom" i invitasjonen og intervjuguiden, og jeg fikk innspill på at tidligere beboer var mer nøytralt og utviste respekt for informanten.

På bakgrunn av innspill og refleksjoner som kom fram i pilotintervjuet, ble invitasjonsbrevet² og intervjuguiden endret på visse punkter. Jeg fikk tilbakemelding på at opplevelsen av intervjusituasjonen var god. Jeg erfarte at temaene og spørsmålene i guiden gjenspeilte problemstillingen, og ga informasjon om hva som opplevdes betydningsfullt under institusjonsoppholdet.

5.6.2 Intervjuguide

Nærhet og sensitivitet i relasjon til intervjupersonene preger delvis strukturerte intervjuer. I metoden ligger det til rette for fleksibilitet og åpenhet i intervjusituasjonen, det vil si at temaene i intervjuet er hovedsakelig planlagt på forhånd, men rekkefølgen av temaene blir til underveis i samtalen. I tillegg gis det åpning for at eventuelt nye innspill og sentrale temaer kan tas opp av den som blir intervjuet (Thagaard, 2013).

I utarbeidelsen av intervjuguiden³ reflekterte jeg over hvordan jeg kunne formulere temaer og spørsmål som kunne bidra til å besvare problemstillingen. Med en fenomenologisk inspirert tilnærming er utgangspunktet for forskeren å forsøke å forstå meningen med de erfaringene som studeres, og invitere informantene til å beskrive sine erfaringer (Johannessen et al., 2010). Ved å etterspørre betydningsfulle erfaringer åpnet jeg opp for en vid forståelse og tolkning, og samtidig skulle jeg ta et valg på hvilke temaer, hovedspørsmål og oppfølgingsspørsmål som skulle presenteres for informantene. Det er viktig å finne spørsmål som kan invitere informanten til å reflektere over temaene (Thagaard, 2013). Overordnede temaer i startfasen av utarbeidelsesprosessen var dagliglivet og de praktiske/fysiske, organisatoriske og relasjonelle forhold på institusjonen. Gradvis ble følgende temaer formulert; den første dagen, "en vanlig dag", fysiske rammer, regler, relasjoner, skole, familie og nettverk. I tillegg var det innledende og avsluttende spørsmål.

Innledningsvis stilte jeg spørsmål som dreide seg om hvor lenge siden det var at de flyttet fra institusjonen, hvor lenge de bodde der og om de visste hvorfor de flyttet hjemmefra. Jeg ønsket med disse spørsmålene å tematisere det vi faktisk skulle samtale om med en gang, for å skape forutsigbarhet ved å tydeliggjøre meg som intervjuer. Jeg tenkte også på at disse spørsmålene kunne gi informasjon om antall flyttinger og flyttemønstre.

De to første temaene (*den første dagen* og *"en vanlig dag"*) ble valgt med den hensikt å åpne for muligheten til å knytte erfaringer til konkrete opplevelser. Man husker bedre konkrete

² Vedlegg nr. 1

³ Vedlegg nr. 2

hendelser enn hva man mente eller følte for flere år siden (Thagaard, 2013). Temaet *fysiske rammer* kunne gi informasjon om hvilken betydning bygningen eller huset de bodde i hadde under oppholdet. Likeledes kunne *reglenes* betydning og på hvilke måter de var viktig eller ikke viktig for informantene, gi svar på problemstillingen. Temaet *relasjoner* inviterte til å snakke om betydningsfulle personer på institusjonen, og oppfølgingsspørsmålene rettet seg mot de ansatte, de andre ungdommene og saksbehandler i barneverntjenesten. Spørsmål om erfaringer fra *skole* ble åpent og generelt formulert. Det siste temaet *familie og nettverk* dreide seg om institusjonens oppfølging og støtte i kontakten med familien. Avslutningsvis rettet jeg oppmerksomheten mot nåtiden for å forsøke å lukke samtalen på en ivaretakende og varsom måte. Spørsmålene dreide seg om tanker i dag om betydningen av oppholdet, kontakt med institusjonen i dag og hvilke råd de kunne gi til de som jobber på institusjon.

5.7 Gjennomføring av intervjuene og analyse

5.7.1 Gjennomføring av intervjuene

De som sa ja til å delta, ble kontaktet av meg for å avtale tid og sted for intervjuet. Intervjuene ble gjennomført innenfor én måneds periode. Informantene kunne selv bestemme hvor intervjuene skulle finne sted. De fleste valgte å bli intervjuet på et kontor jeg disponerer med sentral beliggenhet med hensyn til kollektiv transport. Ett intervju ble gjennomført på en av barnevernsinstitusjonene, og et annet ble gjennomført pr. telefon grunnet lang geografisk avstand.

Alle intervjuene startet med å gjennomgå en oppsummering av de etiske reglene med den hensikt å sjekke ut at de var forståelige. Jeg gikk også igjennom intervjuguidens temaer i korte trekk og informerte om intervjuets tidsramme på en time for å skape forutsigbarhet for informantene. Jeg sa også noen ord om hvorfor jeg har valgt forskningsprosjektets tema, og viktigheten av å få fram deres stemmer fordi de sitter med egenerfaring fra institusjon.

Med intervjuguiden og temaene som ramme fulgte jeg informantenes fortellinger og beskrivelser, og brøt kun inn ved lange digresjoner eller hvis samtalen stoppet opp. I noen av intervjuene fortalte informantene utfyllende og kom naturlig innom temaene underveis, mens i enkelte intervjuer benyttet jeg i større grad oppfølgingsspørsmål og sørget for at alle temaene ble berørt. Temaene fungerte som ledetråder for å få fram den informasjonen jeg var ute etter, og rammen for intervjuet ga rom for det spontane og umiddelbare.

Hvert intervju varte en time (+/- 5 minutter) og ble tatt opp på diktafon. Det fungerte også på en god måte i telefonintervjuet med en verbalt sterk og fortellende informant som gjerne ville dele sine erfaringer. Intervjuet pr. telefon bidro til en variasjon i gjennomføringsmåten ettersom den non-verbale kommunikasjonen ikke var tilstede. Det kan både ha styrket og hemmet informanten ved å føle seg friere til å fortelle uten øyekontakt, eller ved å miste kontinuiteten i samtalen hvis man skulle gå tom for ord. Sistnevnte oppsto ikke i telefonintervjuet.

5.7.2 Fra dialog til tekst

Alle intervjuene er tatt opp på diktafon for så å bli transkribert av meg. Alt som ble sagt i intervjuene er ordrett overført til tekst. Det muntlige språk har andre uttrykksformer enn det skriftlige, og det innebærer at interaksjonen mellom meg som forsker og informanten ikke kan erstattes av nedskrevet tekst. De følelsesmessige stemningene og de unges særegne språkform og uttrykk forsøkte jeg å ivareta ved å notere i etterkant av intervjuene og underveis i transkripsjonen, eksempelvis kort pust, latter, smil (Kvale et al., 2009). Jeg valgte å transkribere dagen etter intervjuet eller innen få dager for ikke å miste stemningen, inntrykkene og det autentiske i møte med hver enkelt informant. Intervjuene hørte jeg gjennom flere ganger, både i løpet av perioden jeg gjennomførte intervjuene og under transkriberingen.

5.7.3 Analyseprosessen

I kvalitativ forskning er forskeren det viktigste forskningsinstrumentet, og fortolkningene av de unges fortellinger er gjort ved hjelp av egne erfaringer, fagkunnskap, observasjoner og teoretisk grunnlag. Jeg har forsøkt å belyse datamaterialet fra ulike perspektiver for ikke å miste blikket på hva informantene beskriver som viktigst. Gjennom analyseprosessen har jeg søkt å forstå temaer som har forbindelsesledd. Jeg har lett etter kategorier som kan samle empirien på nye måter for å forstå innholdet på et mer teoretisk plan (Dalen, 2011).

Empirien har steg for steg vist veien til aktuell og relevant teori ved at jeg systematisk har strukturert, klargjort og endelig gjennomført analysen i lys av problemstillingen og intervjuguiden. Analyseprosessen har bidratt til å få tak i empiriens kompleksitet, kontekst og mening.

Temasentrert analyse er valgt som analysemetode. Temasentrert analyse tar utgangspunkt i temaer i materialet, og utforsker informasjon om hvert tema for alle som deltar i undersøkelsen (Thagaard, 2013). Først har tilnærmingen til analysen vært empirinær ettersom

temaene er hentet ut fra det empiriske materialet (Widerberg & Bolstad, 2001). Så har jeg brukt teoretiske perspektiv for å gå dypere i empirien.

Første steget i analysen var å lese igjennom de transkriberte intervjuene. Trinn for trinn systematiserte jeg teksten i hvert intervju inn i ulike temaområder, og for hvert temaområde kom det fram flere nyanser, variasjoner og kontraster.

I den første systematiseringen tok jeg utgangspunkt i det jeg oppfattet at ungdommene beskrev som *betydningsfulle erfaringer*, fordi jeg ønsket å danne meg et førsteinntrykk og overordnet blick på materialet. Teksten ble skjematisk inndelt i temakategorier etter temaene i intervjuguiden, og etter nye temaer i selve teksten. Informantenes uttalelser og mine refleksjoner og kommentarer ble systematisert hver for seg innunder hvert tema. På den måten laget jeg et sammendrag av hvert intervju. Thagaard (2013) beskriver denne systematiseringen som en måte å sammenfatte meningsinnholdet på, med den hensikt å finne betydning i tekstinnholdet. Jeg systematiserte hvert intervju hver for seg. Det viste seg å gi liten oversikt når sitatene skulle sammenliknes, så jeg valgte heller å samle alle uttalelser som berørte det samme temaet i de neste trinnene.

Jeg gikk dypere inn i deres fortellinger i det neste trinnet for å få frem flere nyanser, og tok utgangspunkt i beskrivelser som jeg oppfattet var av *relasjonell betydning* for ungdommene fordi mitt inntrykk var at mye handlet om dette. For å få oversikt over hva de forskjellige informantene uttalte om ulike temakategorier, ga jeg hver informant hver sin skriftfarge eller skrifttype. På den måten fikk jeg god oversikt og kunne enkelt finne tilbake til uttalelsene i selve teksten. Jeg gikk inn og ut av teksten for å sjekke sitatenes kontekstualitet.

For å få flere nyanser, systematiserte jeg materialet ut i fra hva ungdommene beskrev som *viktig eller virksomt for at de opplevde oppholdet på institusjonen som bra eller positivt*. Dette for å lete etter flere og andre dimensjoner enn relasjonell betydning. Jeg fortsatte å kategorisere informantene ved hjelp av ulike skriftfarger eller skrifttype. Denne systematiseringen tydeliggjorde erfaringer relatert til temaer som regler, skole og fysiske rammer i henhold til intervjuguiden. Det fremkom også andre erfaringer enn fra temaene i guiden. Blant annet etterlyste flere informanter ruskompetanse på institusjonen og i barneverntjenesten. Negative erfaringer med å bli plassert sammen med ungdom som ruser seg, nedverdiggende opplevelser med bruk av tvang og erfaringer med forvern og ettervern var andre temaer.

Neste steg i å strukturere tekstmaterialet ble å gå mer detaljert til verks i noen av de samme temaene for om mulig synliggjøre flere erfaringer, nyanser, likheter og ulikheter; *forvern, ettervern, skole, grenser/oppdragelse, de andre ungdommene og institusjonens oppfølging/støtte i forhold til familie.*

Kategoriseringen trinn for trinn innenfor disse ulike temaområdene, brakte meg videre til en oppsummering og klargjøring av det som fremsto som viktigst for informantene. *Beskrivelser av relasjonelle erfaringer* var gjennomgående og fremtredende i alle temaområdene. Det gjaldt både i relasjon til de ansatte og til de andre ungdommene.

Jeg gikk fra en empirinær tilnærming i bearbeidelsesprosessen til å utvide forståelsen i empirien ved bruk av teori. Axel Honneths anerkjennelsesteori (Honneth, 2008) bidro til å belyse relasjonens betydning for informantene (se teorikapittel s. 24).

5.8 Forskningsetiske avveininger

Jeg som forsker har ikke vært delaktig i utvelgelsen av informanter til forskningsprosjektet. Det er institusjonsledelsen/miljøpersonalet og ledelsen i Lfb som har vurdert og valgt hvilke utflyttede beboere som har blitt spurt om å delta. Rekrutteringen har altså vært via voksne personer som kjenner ungdommene og som kan ivareta beskyttelse av de som bør bli skånet fra å delta. Dette ivaretar hensynet til at tidligere beboere er unge sårbare mennesker som har blitt utsatt for tidlige belastninger i livet.

Tre etiske prinsipper som fremstår som sentrale i kvalitativ forskning er informert samtykke, konfidensialitet og å hindre skade ved å delta i undersøkelsen (Thagaard, 2013). Prinsippene inngår i forskningsetiske retningslinjer i Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (Fossheim, Sist oppdatert: 31. oktober 2013). Det var ikke nødvendig å innhente samtykke fra foresatte til å delta, ettersom informantene var over 16 år. Informert samtykke fra informantene ble derimot innhentet i samsvar med godkjenningen fra Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste⁴. Informert samtykke kan gis både skriftlig og muntlig avhengig av kontaktformen (Thagaard, 2013). Det var institusjonsledelsen som innhentet muntlig eller skriftlig informert samtykke fra informantene. De som samtykket muntlig, undertegnet erklæringen under selve intervjuet. I telefonintervjuet ble informantens samtykke tatt opp på diktafon. Informert samtykke innebærer at informantene ble informert om hva forskningsprosjektet gikk ut på, frivilligheten ved å delta og muligheten til å trekke

⁴ Vedlegg nr. 3

seg uten begrunnelse. De fikk informasjon om konfidensialitet og ivaretagelse av anonymitet som innebærer at deres identitet ikke kan gjenkjennes eller vil bli avdekket i oppgaven. Forskeren har ansvar for å oppbevare opptak og skriftlig materiale på en forsvarlig måte (Kvale et al., 2009). Dette informerte jeg informantene om og har arbeidet med å ivareta. Da institusjonsledelsen mottok invitasjonsbrevet til potensielle informanter, fulgte det med en oppsummerende stikkordsliste med ovennevnte etiske regler, og jeg sjekket også ut pr. telefon om noe var uklart i invitasjonen eller samtykkeerklæringen.

Jeg gjorde meg refleksjoner i forkant og etterkant av intervjuene om min rolle som forsker, om å bevege meg i en respektfull balanse mellom å utforske informantenes fortellinger og samtidig være varsom og ikke gå for tett på temaer og følelsesmessig sterke opplevelser. Det var ett møte og én samtale med meg som forsker, og det ble viktig å tenke igjennom hvordan jeg best mulig kunne ivareta informantene i intervjusituasjonen og i bearbeidelsesprosessen av den innhentede informasjonen. Det innebar også en sensitivitet for om informantene viste ubehag underveis i intervjuet, og om det var nødvendig med temaskifte eller en liten pause. Ved et par anledninger la jeg inn et stoppunkt i intervjuet og tilbød mer å drikke. I følge Elisabeth Backe-Hansen (2001) er det forskerens etiske ansvar å stoppe opp i tide eller avrunde intervjuet selv om det kan bety dårligere kvalitet på datamaterialet.

Disse refleksjonene berører det Kvale et al. (2009) påpeker som viktige hensyn å ta for unngå at informantene utsettes for skader ved å delta. Hva som vurderes som skadelig, avhenger av forskningens kontekst. Informantene i denne studien har mange års erfaring med ulike tiltak i barnevernet, og jeg måtte tenke det som sannsynlig at de fremdeles strevde på ulike områder. Om ikke det var tilfelle, var de uansett en utsatt gruppe unge mennesker. Elisabeth Backe-Hansen (2001) snakker om barn i forskning når hun peker på slike avveininger mellom skade og nytte. Barn forstås som barn og unge opp til 18 år.

Avslutningsvis spurte jeg informantene om hvordan de opplevde å bli intervjuet. Det er en annen måte å ivareta det etiske ansvaret som forsker på. Halvparten svarte at det var "helt greit", en var opptatt av å få sagt i fra om at de som utdanner seg til å jobbe i barnevernet ikke trenger mer kunnskap, men å bli sjekket på "hvordan de er med mennesker". En syntes at "det var lærerikt, nyttig opplevelse", og en annen sa at "det er veldig greit at det ikke er sånn veldig konsekvent; *sånn skal vi gjøre det* (i intervjusituasjonen)". Den sistnevnte oppfatningen underbygger styrken ved delvis strukturerte intervjuer som gir rom for at informanten kan bidra til å fylle intervjuet med innhold og retning etter eget ønske og rytme. Jeg spurte også

informantene om de ønsket kopi av forskningsrapporten når den foreligger. 5 av 6 informanter ønsket det. Kvale et al. (2009) sier at den avsluttende samtalen om hvordan det var å bli intervjuet, ivaretar informanten og gir muligheten til å si ifra, bemerke eller oppklare hvis noe er uklart eller uforståelig.

Av anonymitetshensyn blir alle informantene, selv om begge kjønn er representert, omtalt med fiktive jentenavn i fremstillingen av empirien. Deres alder er mellom 19 og 24 år, men for å sikre at deltakerne ikke kan kjennes igjen oppgis ikke den enkeltes alder i hvert sitat. På bakgrunn av disse personvern hensynene, er variasjon på kjønn ikke sett nærmere på i analysen.

5.9 Reliabilitet og validitet

Når det kommer til forskningskvalitet er reliabilitet og validitet sentrale begreper. Kvalitative data utvikles i samhandlingen mellom forsker og informant i en subjekt-subjekt relasjon. Det har derfor vært viktig med metodisk refleksjon gjennom hele forskningsprosessen, og å redegjøre for hvordan jeg som forsker har kommet fram til resultatene. Dette er viktig for å sikre funnenes *reliabilitet* eller pålitelighet. Transparens i forskningsprosessen kan også styrke reliabiliteten. Det har jeg forsøkt å vise ved å gi en detaljert beskrivelse av undersøkelsens teorigrunnlag, design, metode, resultater og analyse. Et annet moment som bidrar til å kvalitetssikre påliteligheten, er forskerens refleksjon over konteksten i hvert enkelt intervju, ettersom hvert møte med den enkelte informant er unikt (Thagaard, 2013).

Reliabilitet i denne kvalitative studien kan sees i sammenheng med hvordan jeg har forholdt meg til informantenes fortellinger under intervjuet, og hvordan jeg har stilt spørsmål. Jeg har forsøkt å få fram deres erfaringer ved å utforske og være åpen for det de faktisk forteller. Det innebærer blant annet at jeg har sjekket ut at jeg har forstått dem rett, og eventuelt fått oppklart en misoppfatning eller feiltolkning. Jeg har stilt åpne spørsmål, og benyttet oppfølgingsspørsmål hvis informanten har svart kortfattet og jeg har vært usikker på om jeg har fått tak i eller innsikt i deres fortelling. Formålet med å få fram ungdommenes erfaringer i intervjuene, innebærer i fenomenologisk forstand at det er ungdommenes beskrivelser, slik de fremstår og viser seg for dem, som er det sentrale (Johannessen et al., 2010).

Det å skape en trygg ramme under intervjuene har betydning for hvor mye informasjon informantene faktisk gir. Dyptgående beskrivelser styrker reliabiliteten mens overflatiske uttalelser svekker (Thagaard, 2013). Det kan ha vært en styrke at jeg kjenner barnevernfeltet,

og at jeg på den måten kan bedre forstå informantene og sette deres opplevelser og erfaringer i sammenheng. Det kan ha bidratt til å skape en trygg intervjusetting for informantene.

Deres motivasjon til å delta i undersøkelsen er et annet forhold som påvirker reliabiliteten. I denne studien viste informantene engasjement og lyst til å dele sine erfaringer under intervjuene. Det kan ha sammenheng med hvordan de ble rekruttert som deltakere, og hvordan de opplevde intervjusituasjonen. Det at institusjonsledelsen spurte noen som de tenkte hadde lyst til å formidle seg og at de ble spurt av kjente personer, kan ha innvirket på egenmotivasjonen.

Reliabilitetens kvalitet kan også sees i sammenheng med at informantene har kunnet være fri til å si hva de ville. Dette er både fordi institusjonsoppholdet var avsluttet når de ble intervjuet, og fordi jeg som forsker ikke har noen slags tilknytning til institusjonene. Det var altså ingen hensyn å måtte tenke på for informantene når det kom til uttalelser om institusjonen og de ansatte, noe som gir grunn til å stole på det de sier.

Validitet dreier som om gyldighet, og i hvilken grad tolkningen av datamaterialet er gyldig i forhold til virkeligheten som forskes på (Thagaard, 2013). Det innebærer at metoden som er benyttet og spørsmålene som er stilt, gir et tilstrekkelig datamateriale til at problemstillingen blir belyst.

Gjennomsiktighet står også sentralt når det gjelder validitetens styrke. Kvale et al. (2009) påpeker viktigheten av å kontrollere gyldigheten ved kritisk å gjennomgå analyser og fortolkninger, med den hensikt å utvide forståelsen av funnene og motvirke en snever fortolkning.

I denne studien hvor tidligere beboeres erfaringer utgjør tekstmaterialet, har jeg forsøkt å gjengi en forståelse som ligger nærmest mulig informantenes versjon, og å unngå fortolkninger som er tatt ut av sammenheng. Som forsker fordrer det en bevissthet om at jeg uansett har fortolket fra eget perspektiv og vurdert informantenes fortellinger utenfra. Det beskriver Malterud (2011) som refleksivitet, og det innebærer at forskeren ser betydningen av sin egen rolle i samhandlingen med informantene, datamaterialet, teoretiske perspektiver og den forforståelsen forskeren bringer inn. Ved å klargjøre sitt eget ståsted som forsker, gir det et inntrykk av hva forskeren bringer med seg inn i prosessen, og hvordan eller i hvilken grad forforståelsen kan ha påvirket resultatene (se Eget faglig ståsted s. 37).

Gjennom analyseprosessen og på bakgrunn av erfaringene som fremkom i intervjuene, er mitt inntrykk at spørsmålene i intervjuguiden var tilstrekkelige og at styrken ved intervjuformens fleksibilitet ga rom for å svare på problemstillingen; Hva beskriver tidligere beboere som betydningsfulle erfaringer fra tiden de bodde på barnevernsinstitusjon?

5.10 Overførbarhet

I et kvalitativt forskningsintervju er ikke spørsmålet om resultatene kan allment generaliseres, "(...) men om den kunnskapen som produseres i en spesifikk intervjusituasjon, kan overføres til andre relevante situasjoner" (Kvale et al., 2009, s. 265). I denne studien er det relevant å vurdere om resultatene er analytisk generaliserbare. Det innebærer i følge Kvale et al. (2009) å begrunne i hvilken grad funnene kan være rettleidende for hva som kan skje i en annen situasjon. Generaliseringens gyldighet er avhengig av spesifikke og tykke beskrivelser, det vil si fylldige.

Thagaard (2013) benytter begrepet overførbarhet til å beskrive forskningsprosjektets relevans, og om tolkningene kan overføres til andre sammenhenger eller lignende situasjon.

I denne studien handler det om hvorvidt resultatene er overførbare eller analytisk generaliserbare utover den lokale konteksten, altså informantenes erfaringer fra de spesifikke barnevernsinstitusjonene som de bodde på. Spørsmålet er om erfaringene kan gjelde for andre ungdommer på lignende institusjoner, for ungdommer som har bodd på institusjon i omtrent samme tidsrom, og for ungdommer på institusjoner som befinner seg i andre deler av landet.

Resultatene baserer seg på 6 informanters erfaringer fra totalt 11 barnevernsinstitusjoner, og det reflekterer et bredt utvalg av institusjoner med ulike rammer og faglig innhold. Det betyr at hver ungdom har erfaring fra flere institusjoner. Imidlertid kan det hende at deres beskrivelser av relasjonelle erfaringer kan gjelde uavhengig type institusjon. Resultatene viser ulike sider og dimensjoner ved relasjonen som informantene beskriver som betydningsfullt. Et annet moment er at det ikke er sikkert at de ville fortalt og lagt vekt på de samme erfaringene mens de bodde på institusjonen, som de har gjort i ettertid i intervjuene.

Ungdommens beskrivelser av relasjonens betydning kan gjenkjennes i andre lignende kvalitative undersøkelser, og det gir grunnlag for å anta at resultatene kan være overførbare og gyldige i andre sammenhenger. Det peker i retning av at disse erfaringene kan gjelde for andre ungdommer i lignende barnevernsinstitusjoner.

6. RESULTATER

I dette kapittelet vil jeg presentere resultatene i undersøkelsen. Datamaterialet er kategorisert i henhold til temasentrert analyse, og etter de temaene som fremsto som særlig viktige for informantene med utgangspunkt i problemstillingen; **hva beskriver tidligere beboere som betydningsfulle erfaringer fra tiden de bodde på barnevernsinstitusjon?**

I denne studien er det betydningen av *relasjonelle erfaringer* som er fremtredende i informantenes beskrivelser fra tiden de bodde på barnevernsinstitusjon. Hvordan den relasjonelle betydning trer frem, er kategorisert i 3 utvalgte temaer og gir beskrivelser av ulike forhold eller dimensjoner ved relasjonen. Jeg har altså gjort noen analytiske skiller for å få fram nyanser i deres fortellinger. Erfaringene relateres både til de ansatte på institusjonen, de andre ungdommene og lærere, og knytter seg til følgende dimensjoner;

1. emosjonell tilgjengelighet
2. utholdenhet og grenser
3. fellesskap og tilhørighet

Disse dimensjonene berører hverandre, flettes i hverandre og har innvirkning på hverandre. De kan ikke sees som isolerte fenomener, men må forstås kontekstuell. Det kommer også til syne innenfor den enkelte dimensjon; hvert sitat forteller en historie og fremhever hva ungdommene legger vekt på. Imidlertid kan den enkelte historie bære meninger som forteller om mer enn én egenskap eller side ved den voksnes tilgjengelighet eller utholdenhet. Dette fordi relasjonelle erfaringer er komplekse og kan ha flere lag og dimensjoner.

6.1 Emosjonell tilgjengelighet

Et av forholdene som var sentrale for ungdommene var betydningen av de ansattes følelsesmessige tilgjengelighet. Det kommer til uttrykk i ulike sammenhenger og situasjoner. Betydningen av den emosjonelle tilgjengeligheten og tilstedeværelsen trer fram både i botiden på institusjonen og etter utflytting.

6.1.1 Å gi av seg selv

I intervjuet med Dina er hun opptatt av de ansattes tilgjengelighet gjennom å fortelle om hvordan hun opplever at de voksne bryr seg om henne, og hva som skal til for å gi henne den opplevelsen;

Det beste var jo de folka som ble glad i meg, da. Ikke selve huset, det var ikke så farlig liksom, det brydde jeg meg ikke så mye om, men det var selve samværet med de som faktisk ble glad i meg, som gjorde at jeg hadde det bra. (...) Det betyr noe at de (ansatte) lar seg selv bli glad i den ungdommen som bor der, for det betyr veldig mye for meg, (...) at de lot meg bli knytta til dem. Det var det de lot meg gjøre. (...) Det er også et råd, ikke nekt dem å knytte seg til deg hvis du vet at de skal være der over lengre tid. For det er bare sunt.

Dina fremhever betydningen av at de voksne blir glad i henne, og at de voksne selv åpner opp for følelsesmessig involvering og knytter seg til de unge. Hun gir inntrykk av å bli sett gjennom nærhet, omsorg og tilstedeværelse i relasjonen til de ansatte. Hennes beskrivelse kan forstås som en form for gjensidighet i relasjonen som handler om et emosjonelt nærvær fra begge parter.

Den følelsesmessige involveringen som Dina beskriver viktigheten av, er Anne også opptatt av når hun forteller om betydningen av at de voksne gir av seg selv. Hun setter pris på at de ansatte viser at de er "hele" mennesker med både gode og dårlige sider, og at de tar vare på barnevernsbarna som hvilke som helst andre barn;

De var litt sånn seg selv. Hvis de var sur, så var de kanskje sur. Og hvis de var lei seg, så var de kanskje det. De var liksom ikke, nå tar jeg på en maske. (...) Når du bor på institusjon så er det jo veldig sånn, du bor under barnevernet, og det hjelper ikke på en måte at de ansatte skal være som soldater (...) Det synes jeg var så utrolig deilig, at de var mennesker liksom. De kunne også snakke om sitt liv til oss. Jeg tror det er mye av det som er å si for at jeg har blitt så glad i så mange av de, fordi de har delt så mye, gitt så mye av seg selv.

Anne peker på betydningen av at de ansatte slipper seg inn i et nærvær, og er tilstedeværende og åpne voksne mennesker som kan gi av seg selv. Hun formidler dette ved å sette pris på voksne som kan være seg selv, også på en dårlig dag. Hun minner om at barn under offentlig omsorg, som på institusjon, trenger å bli ivaretatt og elsket som alle andre barn.

"Åpenhet for å la seg bevege i møte den Andre" er en side ved helse- og sosialarbeideren som Bøe and Thomassen (2007, s. 173) er særlig opptatt av. De fremhever betydningen av å bli berørt, og tillate den andre å røre ved noe i seg. Å bli emosjonelt beveget er én side ved åpenheten, men det innebærer også å være bevegelig og åpen for nye tanker og perspektiver i dialog med den andre. De viser til Løgstrup (2010) tenkning om å bli revet med av det gode, til det gode, som dreier seg om å la seg rive med i møte med den andre. Som ansatt på institusjon kan man bli smittet av den unges følelser eller bli grepet av deres engasjement og oppfatninger. Denne åpenheten hos de ansatte kan imidlertid forstås på andre måter enn det gode. Å la seg bevege og rive med kan vekke skepsis og bli sett på som grenseoverskridende,

uprofesjonelt og som manglende forståelse av hjelperollen. For den ansatte kan det også gi en følelse av å miste kontrollen i relasjon til den unge.

Anne har ikke entydig positive erfaringer med de ansatte på institusjonen, og forteller senere i intervjuet om fravær av denne åpenheten hos noen voksne. Det forklarer hun som "de som har vært en sånn levende bok og fulgt alle disse reglene til punkt og prikke." Hun beskriver en instrumentell væremåte som innebærer at alt gjøres riktig i henhold til reglene, men den ansatte har ikke hjertet med seg i møte med den unge.

Birgitte har også lignende erfaringer med noen ansatte; "de nye folka, når de begynner der, føler at de står med en manual de leser når de gjør ting. Blir helt feil, blir veldig kunstig." Det er de uerfarne miljøterapeutene som denne jenta beskriver, og hvordan hun opplever at det skaper en avstand og usikkerhet. Både Anne og Birgittes erfaringer viser hvordan man som ungdom på institusjon kan føle at man ikke møter hverandre som hele mennesker.

6.1.2 Ekthet i væremåten

En side ved den emosjonelle tilgjengeligheten som pekte seg ut som viktig for informantene var ekthet i de voksnes væremåte, hvordan de fremsto som hele mennesker. Hva det innebærer å fremstå som "hel" i rollen som ansatt, tillegger de unge ulikt innhold og mening. Flere av ungdommene sier at de setter pris på at de voksne er seg selv, og som en av dem uttrykker; "ikke holder en del av personligheten igjen når dem kommer på jobb."

Embla trekker inn flere perspektiver når hun forteller om hva som er særlig viktig for henne hos de ansatte på institusjonen. Det dreier seg om en form for gjensidighet i relasjonen, at begge parter kan dele av seg selv;

Når vi bruker mye tid å si de tingene vi har opplevd (...), at dem kan gjengjelde det litt med å si noe tilbake. Ikke hva som helst, men si littegrann om livet dems for da får man en følelse av at de mener at de holder taushetsplikten sin. Du skal ikke si alt til en ungdom, men (...) i hvert fall en liten følelse at han eller hun mener noe med god vilje.

Embla beskriver hva hun mener med å bry seg ordentlig, og hva som skal til for at de voksne oppleves som troverdige. For henne handler det om ansatte som kan fortelle noe fra sitt eget liv og gjøre seg sårbare på samme måte som ungdommene gjør seg sårbare. Å kunne dele fra eget liv er for henne en måte å vise at man er ekte eller "hel" som voksen. Det at de voksne kan risikere å utsette seg følelsesmessig er et tegn på tillit. Det kan forstås som ansatte som våger å vise at de stoler på ungdommen ved å dele og forvente at de ikke forteller det videre.

Embla berører temaet profesjonalitet, personlig og privat i den profesjonelle hjelperollen (se drøfting s. 72).

I erfaringene som her er presentert, både om voksne som gir av seg selv og om ekthet i deres væremåte, blir det tydelig hvordan de griper inn i hverandre og kan forstås som to sider av samme sak. Å gi av seg selv opplever ungdommen som ekthet, og når de beskriver hva ekthet innebærer handler det om å gi av seg selv. Det viser kompleksiteten i nære og betydningsfulle relasjonelle erfaringer.

6.1.3 Å være ærlig og tydelig

Det er flere forhold og perspektiver som informantene fremhever som handler om de ansattes emosjonelle tilgjengelighet. Ærlighet og tydelighet er kvaliteter som settes pris på, og som forstås som en måte å være seg selv fullt og helt på. Caroline forteller hva som gjør at direkte og ærlige voksne er tillitsskapende;

To ting jeg faller for veldig lett. En åpen og leken personlighet og det å være ærlig, det å si ting rett ut. Han (ansatt) er veldig ungdommelig av seg, og han synker ned på våres nivå med en gang og hvis det er noe som vi sier som han synes er feil, så tar han det opp på en veldig voksen, reflektert og samtidig leken måte.

Det er måten å snakke på og måten å være direkte på som Caroline fremhever som betydningsfullt. Det er denne gjenklangen som gir henne opplevelsen av å bli tatt på alvor og at hun blir behandlet med respekt. Hun er opptatt av at ungdom trenger voksne som liker å være imøtekommende, er seg selv 100 % og ikke så pedagogiske. Det å være pedagogisk forbinder hun med "veldig innpakking", og en motsats til direkte tale.

Caroline understreker hvor viktig hun mener det er at de voksne sier ting høyt. Hun er opptatt av åpenhet fra de voksnes side for å vite hva som skjer og hva som kan komme til å skje. Det kan forstås som et behov for kontroll og forutsigbarhet. I Dinas fortelling er det andre faktorer som relateres til ærlighet og direktehet. For henne vekker det tillit når de ansatte er oppriktige, gir tilbakemelding på hennes atferd og utfordrer henne;

Jeg fikk veldig tillit til han (ansatt). Da tenker jeg på sosiale ting, hva som er rett og ikke rett i sosiale settinger. Det utfordret han meg litt på. «Du kan da bedre enn det, jeg vet at du kan bedre. Du må ikke gjøre sånn, folk vil synes at du oppfører deg rart», sa han. Han var veldig brutalt ærlig, for å si det sånn.

Dina peker på en underliggende respekt fra miljøterapeutens side gjennom å ha forventninger til henne, og en tro på at hun kan forandre seg og unngå å bli utsatt for å skille seg ut og bli

stigmatisert. Hun forteller at han betydde mye for henne og "(...) var der gjennom tykt og tynt". Miljøterapeutens direkte væremåte og brutale ærlighet overfor Dina handler om både respekt, omsorg og ivaretagelse.

6.1.4 Balansen mellom nærhet og distanse

En annen side ved den emosjonelle tilgjengeligheten som ungdommene vektlegger, er reguleringen mellom nærhet og distanse i kontakten. Det kommer til uttrykk både som positive og negative erfaringer, og berører fysisk så vel som emosjonell nærhet. Erfaringene viser en variasjon i deres opplevelser av hva som gjør at en relasjon oppleves som balansert eller ubalansert.

I intervjuet med Birgitte deler hun både gode og dårlige erfaringer i samhandlingen med de ansatte. Historiene er hentet fra ulike perioder under oppholdet på institusjonen, og gir et bilde av en utviklende relasjon og bevegelse i balansen mellom nærhet og avstand. Her forteller hun om den første dagen på institusjonen, og hvordan hun opplever fysisk nærhet som overveldende;

Jeg tror jeg kom dit i 8-tida på kvelden, (...) satt meg ned bare og så meg rundt på rommet og tenkte, så det er her jeg skal bo. Og så. Jeg hadde ikke begynt å legge meg ennå, men sånn i ti-tida kommer nattevaktene på jobb, og jeg var jo ikke en person som var glad i eller likte fysisk kontakt i det hele tatt. Fordi jeg tålte det ikke, likte det ikke i det hele tatt. Men ca. kl. ti så banker det på døra mi. Det første som skjer når jeg åpner døra er at fyren (den ansatte) som står der omfavner meg. Jeg frøys til, det var ikke noe jeg likte. Jeg ble ganske skremt, eller (...) jeg visste ikke hva jeg skulle gjøre. Han klarte ikke å lese grenser.

Birgittes fortelling tydeliggjør hennes behov for grenser. Det gir en beskrivelse av miljøterapeutens overskridelse av personlig integritet, og en manglende sensitivitet og varsomhet i møte med en nyinnflyttet ungdom. Det illustrerer et press mot intimitet som ikke tar hensyn til tid, sted eller kontekst. Det kan forstås som et fravær av respekt for den unges eget soverom. De er fremmede for hverandre, og det tas ikke hensyn til at kvelden ofte er en sårbar tid på døgnet. Fortellingen gir et inntrykk av at Birgitte ikke gis rom for distanse og utsettes for påtrengende og unaturlig fysisk nærhet.

Senere i intervjuet forteller Birgitte om hvordan hun med tiden opplever en respektfull og balansert regulering mellom nærhet og avstand i relasjonen til de ansatte;

At de gir meg rom, at de gir meg space så fort jeg trenger det. Det viste seg at de klarte å håndtere meg på måten de burde håndtere meg på. Jeg var kanskje også litt mer åpen for dem enn på den andre institusjonen, jeg var blitt litt eldre.

Her forteller Birgitte om den gradvise tilliten hun opparbeider til de ansatte. Hun erfarer at de gir henne rom for avstand, og kontaktreguleringen finner en form og rytme som ivaretar jentas integritet og verdighet. Hun reflekterer over egen væremåte og hvordan hun selv har påvirket samhandlingsprosessen ved å vise større åpenhet med alderen. Hennes åpenhet kan ha bidratt til en forskyvning av tålegrensen for nærhet til de ansatte. Fortellingen illustrerer hvordan tid spiller en viktig rolle, og betydningen av å få tid nok til å lære at positive relasjonelle erfaringer ikke er farlig. Det tar tid å gjøre erfaringer til sin egen erfaring (Larsen, 2004). Birgittes erfaringer viser hvordan de ansattes regulering av grenser blir en del av omsorgen.

Mens balansekunsten mellom den fysiske nærhet og avstand fremstår som betydningsfulle erfaringer for Birgitte, er det andre perspektiver som kommer fram i fortellingen til Caroline. Hun gir innblikk i opplevelsen av hvordan den ansatte tar i mot henne når hun flytter inn på institusjonen. Den relasjonelle utfordringen kommer til uttrykk i reguleringen mellom emosjonell nærhet og avstand;

Så var jeg jo dritsur, jeg hadde vært på møte; "her skal du bo". Og jeg hadde skreki og tåra trilla (...), og så kommer (den ansatte) og er så jævlig glad og sier "hei, jeg heter...!". Ja, sa jeg, tror ikke jeg sa navnet mitt, bare gikk. Men etter den dagen hun sa det. Hun er så skjønn og så flink til å jobbe.

Caroline beskriver en erfaring hvor miljøterapeuten unnlater å forholde seg til hennes frustrasjon og sinte utbrudd, og heller møter henne på en positiv og imøtekommende måte. Hun formidler betydningen av å bli tålt og tatt i mot med respekt selv om hun ikke selv er høflig og svarer. Caroline forklarer at for henne var dette en god og positiv måte å bli møtt på, fordi miljøterapeuten var så åpen. Hun beskriver væremåten til denne miljøterapeuten som avgjørende for at hun hadde det bra på institusjonen. Hun forteller at når hun tenker tilbake så var hun (miljøterapeuten) den eneste personen som klarte å få henne til å si ting rett ut, og få henne til å vise følelser. Fortellingen viser Carolines positive erfaring med den ansattes emosjonelle og bekreftende nærvær i en sårbar situasjon. Miljøterapeutens holdning og trygghet i seg selv til å takle Carolines avvisning kommer til syne, i tillegg til hennes kompetanse om samspill og relasjonsbygging.

Både Birgitte og Carolines fortellinger gir et innblikk i urørlighetssonens (Løgstrup, 2010) skjørhet. Som en profesjonell hjelper og ansatt på institusjon, får man tilgang til de unges urørlighetssone slik som disse fortellingene viser. Når Caroline skriker og gråter i fortvilelse over å måtte flytte på institusjon, kan det beskrives som et uttrykk for å miste grepet på seg selv og å oppleve tap av sinnsreserven (Løgstrup, 2010). Det gir de ansatte en etisk utfordring

som dreier seg om hvor mye man skal eller kan bevege seg inn i urørlighetssonen, og hvor grensen skal gå.

Den positive relasjonelle opplevelsen i balansegangen mellom nærhet og distanse er til stede når Caroline forteller om hvordan hun blir møtt på innflyttingsdagen. I intervjuet med Frida er det andre aspekter som belyses når det gjelder de ansattes væremåte, og hennes erfaringer er derimot preget av ambivalens;

Du får ikke akkurat det nære forholdet til de ansatte der som du kanskje kunne fått i et fosterhjem, (...) og det var jo en av grunnene til at jeg ville på institusjon. Det er veldig mange voksne å forholde seg til, (...) de blir litt sånn overflatisk.(...) Det ble litt sånn vanskelig. Det var noen ansatte jeg kanskje fikk et nært forhold til, kanskje litt mer kontakt etter tid. Tror ikke det er noen spesiell. Jeg vet jo at de ansatte ville jo helst at jeg ikke skulle slutte (flytte). Det sier vel litt.

Fridas uttrykksform er skjør og motsetningsfylt. Hun smiler og ler når hun forteller at de ikke ville at hun skulle flytte fra institusjonen. Hun forteller på den ene siden om behovet for nærvær og en relasjon som kan vedvare, og på den andre siden om behovet for distanse til de voksne. Hun forteller videre i samtalen at hun beskrives av de voksne som overselvstendig, og at hun trenger å trene seg på å ta i mot omsorg. Hennes utsagn kan indikere et behov for å beskytte sin egen integritet.

Fridas ambivalens til nærhet og distanse, kan forstås som en frykt for overskridelse av egne grenser, og samtidig en frykt for å bli avvist i et tilknytningsperspektiv. Mange ungdommer som flytter på institusjon har med seg negative relasjonserfaringer, og de ansattes tilbud om relasjon reaktiverer ofte tidligere nederlag og traumer. Angst for relasjon blir ofte et grunnleggende problem. *Angst i relasjonssammenheng* kan forstås som angsten for å bli forlatt sett i lys av behovet for tilknytning, og angsten for å bli invadert sett i lys av behovet for avgrensning. For å forstå ambivalensen, kan denne dialektikken mellom tilknytning og avgrensning gi mening. "Tilknytning uten avgrensning blir symbiose. Avgrensning uten tilknytning blir isolasjon" (Schibbye, 2009, s. 168). Hun hevder at det dialektiske forholdet mellom de to dimensjonene kan forstås og relateres til sammenhengen og konfliktene mellom en ekte selvstendighet og en ekte nærhet. I relasjonsbyggingen til ungdommene på institusjon ligger utfordringen å gi rom for den gode avstand for å finne den utviklende nærhet (Larsen, 2004).

Fra Løgstrup (2010) perspektiv om menneskets urørlighetssone, er bluferdighet et uttrykk som kan bringes inn når det gjelder nærhet og distanse. En bluferdig holdning kan forstås som

en beskyttelse mot intimitetstyranni eller at andre trækker innenfor ens egen urørlighetssone. På den måten beskytter individet sin egen frihet. Dette viser relasjonsbyggingens balansekunst og den følelsesmessige reguleringen i møte med unge beboere på institusjon som ofte er fattige på gode relasjonserfaringer. Balansegangen mellom å ivareta og gå over grensen er sårbar, og når man som miljøterapeut beveger seg innenfor den unges urørlighetssone risikerer man alltid å krenke den unge. Den profesjonsetiske utfordringen for miljøterapeuten handler om å skape en trygg og forutsigbar ramme på institusjonen, og å møte ungdommene på en respektfull måte (Christoffersen, Wyller & Ruyter, 2011).

6.1.5 Kjærlighet og omsorg

Hva emosjonell tilgjengelighet og tilstedeværelse innebærer for ungdommene, viser seg fra flere sider. Embla forteller om savnet av gamle venner og at hun flere ganger stakk av fra institusjonen. Hver gang hun rømte så valgte hun å komme tilbake, og hver gang fikk hun nye sjanser. Det setter hun i sammenheng med kjærlighet;

Jeg kom tilbake på grunn av de ansatte, de hadde lissom åpne armer mot meg. Det er for meg kjærlighet. De brydde seg ordentlig. Det er ikke bare snakk om bare jobb, kun være ute etter pengene på jobben. Vise det ved å være ordentlig, bry seg. Du kan se det på mennesker når du er ungdom.

Embla sier noe om å bli sett og anerkjent som den personen hun er bak en grenseutprøvende og utfordrende atferd. Hun blir vennlig tatt i mot av de ansatte, og blir ikke umiddelbart møtt med sanksjoner. Det er for henne et tegn på kjærlighet. Hun utdyper det ved å beskrive en sensitivitet og et blikk for om de voksne er oppriktig interessert i og glad i henne. Hun kobler det å bry seg ordentlig og den følelsesmessige involveringen til hvorvidt en ansatt ser på jobben som noe mer enn en jobb. Embla blir møtt av de voksne med tid og forståelse. Senere i samtalen bringer hun en annen dimensjon som knytter seg sterkere til foreldrerollen og morsomsorg;

Hun (ansatt) er reservermamma som jeg nå kaller henne i ettertid. Det er vel hun som har vist meg mest kjærlighet og trodd på meg uansett. Hun betyr veldig mye fordi atte jeg kan komme til henne og si ting og få hjelp. Men det er mer kjærlighet jeg trenger, fra en morsfigur, og det får jeg av henne.

Embla forteller om hvordan hun opplever emosjonell støtte og hengivenhet fra den kvinnelig ansatte. Det er også en relasjon som har vedvart etter utflyttingen, og som for henne innebærer en anerkjennelse og tilstedeværelse som er som morskjærlighet.

Det er flere erfaringer og perspektiver som fremkommer i informantenes fortellinger som handler om emosjonell tilgjengelighet, og betydningen av ansatte som fremstår i foreldrerollen på ulike måter. For Birgitte er det en sammenheng mellom omsorg og de ansattes alder når hun forteller om hvem som betydde mest for henne på institusjonen;

De som er litt eldre, kanskje har barn sjøl, vet hvordan de skal forholde seg til det. De viste lissom, i hvert fall de damene, viste seg litt mer i morsrolle. Så virka det litt mer attraktivt på en måte. Noen som har omsorg.

Birgitte fremhever de kvinnelig ansatte som aldersmessig kunne vært hennes mor, og hun forbinder disse kvinnene med å bli tatt vare på og vist omsorg overfor. Spesielt de som har egne barn, beskriver hun som tillitvekkende fordi hun antyder en forventning om at de vet hvordan de skal behandle barn. Hun kobler den emosjonelle tilgjengeligheten til morsomsorg. Hun sier ”noen som *har omsorg*”, og det kan forstås som noe annet enn å *vis*e omsorg. Det å *vis*e omsorg er en etisk forankret holdning innenfor sosialt arbeid som kommer til uttrykk i en handling som å gi en klem, hjelpe eller å trøste. Omsorgsrelasjonen virkeliggjøres når ungdommen opplever og aksepterer omsorgen som omsorg. Mens det å *ha* omsorg kan innebære noe mer og betingelsesløst enn å *vis*e. Det kan tolkes som en mors forbeholdsløse omsorg og kjærlighet som tilfredsstillende barnets grunnleggende behov. Aamodt (2014) viser til sykepleierforsker Kari Martinsen i forståelsen av hva omsorg er. Tillit er grunnleggende i omsorg, og handler om å være den andres tillit verdig. Birgittes opplevelse av ansatte som *har omsorg*, indikerer at tillit er til stede i relasjonen.

Hvordan de ansatte på institusjonen har vært følelsesmessig betydningsfulle for informantene, kommer også til uttrykk i mer detaljerte beskrivelser. Anne innleder en samtalesekvens med at hun tror hun har vært veldig heldig med stedet hun kom til, og sier at de som jobbet der var utrolig hyggelige. Hun fortsetter å beskrive betydningsfulle voksne på denne måten;

Hun (leder) er en helt fantastisk dame, hun er bare, ja, hun er bare så skjønn, så snill, bare godhet i den dama, det er helt sjukt. Selv om hun bare jobber på ukedager, på kontoret, jeg hadde mye med henne å gjøre, og veldig sånn, snakket mye med henne og kom og plaget henne på kontoret, kom med kaffe liksom. Jeg fikk et veldig spesielt bånd med både henne og (en annen ansatt).

Den ansattes tilgjengelighet kommer til uttrykk både følelsesmessig og i form av tilstedeværelse i hverdagen for Anne. Hun beskriver hvordan hun blir møtt med varme og godhet fra lederen på institusjonen. Hun opplever å bety noe spesielt, som kommer fram når hun beskriver den ansatte som ikke går i turnus, men kun jobber på dagtid og allikevel er

tilgjengelig for henne, også i helger. Hun forteller om relasjonens sterke bånd som strekker seg utover tiden hun bodde på institusjonen. Som i Dinas fortelling om voksne som lar seg bli knyttet til de unge, trer det også fram her en slags gjensidighet; en gjensidig anerkjennelse i relasjonen.

Dina forteller videre i samtalen om hvordan de ansatte var til stede for henne i løpet av en dag, og hun trekker særlig fram kveldsstunden;

På slutten av kvelden så prata vi litt om hva som hadde skjedd i løpet av dagen. (...) Og så satt det alltid noen utenfor døra mi, (...) satt der en stund til jeg fikk roa meg ned og sove, liksom. Fordi jeg trengte det. Trengte den tryggheten.

Den voksnes emosjonelle nærværenhet som favner både henne og dagens hendelser kommer fram her, og hvordan hun opplever ivaretagelse og trygghet. De gode klemmene fra de ansatte er også noe hun trekker fram mens hun bodde på institusjonen, men det er også tvilen som dukker opp i henne etter at hun flyttet. Da en miljøterapeut ikke ringte henne tilbake, satte hun det i sammenheng med at han ikke lenger var glad i henne. Hennes usikkerhet kan si noe om sårbarheten i relasjonen til de ansatte, og risikoen for tap av stabile og trygge voksenpersoner når man flytter ut.

6.1.6 Oppsummering

Emosjonell tilgjengelighet er presentert som den første dimensjonen som omhandler det informantene vektlegger som betydningsfullt for relasjonen. Det er gjort en strukturell inndeling i følgende undertemaer for å tydeliggjøre hva de relasjonelle erfaringene innebærer for informantene; å gi av seg selv, ektheten i væremåten, å være ærlig og tydelig, balansen mellom nærhet og distanse, kjærlighet og omsorg.

Gjennom disse undertemaene fremkommer det en variasjon i deres fortellinger om de ansattes emosjonelle tilgjengelighet, og de omhandler både egenskaper og trekk ved de voksne og om selve relasjonen. Ungdommene har både positive og negative erfaringer med seg, og det viser relasjonens kompleksitet og ambivalens.

Informantenes erfaringer knyttes i hovedsak til egenskaper de ønsker at den voksne skal inneha eller til hvordan den voksne som person er. Erfaringer om selve relasjonen eller hvordan de ønsker at relasjonen til de voksne skal være, er mindre fremtredende. Det fremkommer enkelte erfaringer om viktigheten av både egenskap og relasjon, men i mindre grad.

Det er altså beskrivelser av de voksnes væremåte som viser seg å være mest betydningsfullt for hvordan de opplever den emosjonelle tilgjengeligheten. I hovedtrekk handler det om følelsesmessig involvering, å være seg selv, direkte, å vise respekt for grenser, om å bli sett som den du er, om å vise godhet og trygghet.

6.2 Utholdenhet og grenser

Den andre dimensjonen som fremsto som viktig for ungdommene, var institusjonens rammer og grenser og hvordan de opplevde samhandlingen med de ansatte. Erfaringene knyttes til både positive og negative opplevelser og situasjoner, og det er variasjon i deres beskrivelser av hva som fungerer og hva som gjør at grenser og regler har en funksjon eller ei. I den sammenheng forteller de om betydningen av at de voksne evner å stå i vanskelige situasjoner og ikke gir dem opp. Ungdommene knytter altså primært grenser til utholdenhet, til det å bli tålt og holdt ut.

6.2.1 Krav og forventninger

I intervjuet med Embla forteller hun om hvordan rammer og grenser kan være konstruktive og ha en positiv effekt, og likeledes hva som kan være konsekvensene av manglende krav. Hun trekker fram viktigheten av å bli stilt krav til både av miljøterapeutene på institusjonen og lærere;

Få sparka dem ordentlig i ræva så de skjønner at de må gå på skole. Skulle ikke vært lov å droppe ut når man er 16. (...). Pushe meg til det hardeste selv om jeg ikke vil, viser at jeg ikke vil. Tilslutt så gir jeg opp. Så merket jeg nå at det faktisk er bra. Selv om du sliter med diagnoser eller er veldig i rusmiljøet så burde du gå på skolen når du bor på et sånt hjem. Ellers vil du trekke inn i det enda mer.

Embla skisserer hva som kan stå i veien for å komme seg på skolen, og etterlyser krav og forventninger fra de voksne. Hun deler erfaringer om hvordan rus og psykiske vansker kan bli et hinder og skape barrierer for å mestre skolen, og gir uttrykk for et behov for utholdende og konsistente voksne som aldri gir seg.

Det er lignende erfaringer om utholdende ansatte som kommer fram i samtalen med Anne. Hennes erfaringer knytter seg til både institusjonen og skolen, og disse funnene bidrar til å belyse betydningen av samarbeid mellom institusjon og skole i forståelsen av unge med barnevernserfaring og deres skoleprestasjoner. Ungdom som har vært utsatt for omsorgssvikt presterer nesten én hel karakter lavere enn jevnaldrende i 10.klasse, og gruppen av ungdom som både har bodd på institusjon og i fosterhjem presterer dårligst (E Backe-Hansen et al., 2014).

Anne viser gjennom to fortellinger hvordan ytre forventninger påvirker henne og hvor ulikt det gir seg utslag når det kommer til å ta ansvar eller fraskrive seg ansvar. Her forteller hun om en av skolene hun gikk på;

Du kom, nekta jeg så la jeg meg bare på sofaen hele dagen og sov. Vi hadde et sånn stillerom, jeg satt og leste Aftenposten eller nett-tv og det var på en måte ikke noe krav nesten. Hvis vi nekta å gjøre no, kan du gå en tur. (...) Veldig slapt, jeg tror egentlig ingen burde gå på en sånn skole, altfor slapt for alle. Hvis du er skolevegrer trenger du litt dytt i rompa.

Anne etterlyser struktur og rammer på skolen, og formidler et ønske om å bli utfordret og stilt krav til. I hennes fortelling illustreres et forsterkende negativt mønster som et resultat av manglende forventninger fra skolens side og tiltaksløshet hos jenta. Hun tester og prøver ut relasjonen og blir møtt uten krav.

Anne forteller videre om skolebytter og om hjemmeundervisning, hvordan hun møtte læreren som kom til institusjonen for å undervise henne;

Han ga meg ikke opp. Når han kom, han var jo kjempekoselig og alt det der, men jeg ville ikke ha noe med han å gjøre (...). Så jeg gikk og la meg på badet med dyne og pute, og han setter seg utafør dodøra og begynner å lese fra avisen til meg. Han ga meg ikke opp. Han ga seg virkelig ikke, han var skikkelig sta. Hvis du kommer, så kommer du. Hvis ikke, jeg sitter her og venter. Det synes jeg var helt sjukt når jeg tenker på det nå.

Anne sier noe om å bli møtt med forståelse og tålmodighet i en situasjon hvor lærerens initiativ og tilnærming treneres og avvises. Hun gjentar flere ganger i denne fortellingen at han ikke ga henne opp, og det poengterer kraften og styrken i hennes opplevelse av lærerens utholdenhet. Videre i samtalen kommer det tydeligere fram hva som var avgjørende for at hun bestemte seg for å samarbeide med denne læreren; "han maste så mye. Masing hjelper helt til slutt." Denne erfaringen belyser viktigheten av at de voksne tåler og holder ut avvisning, og på den måten viser stabilitet og konsistens i relasjonen. Eksempelet illustrerer hvordan en barnevernsinstitusjon kan være arena for skoleundervisning i enkelte tilfeller, og viktigheten av samhandling mellom de ansatte på institusjonen og lærerkrefter for å legge forholdene til rette for hjemmeundervisning.

Caroline forteller i intervjuet om relasjonen til en av miljøterapeutene på institusjonen, og hva som skulle til for at hun fikk gjennomført skolearbeid. Det er miljøterapeutiske omveier og utholdenhet som kommer til syne i denne fortellingen;

Hvis ikke jeg var interessert i å jobbe med skolearbeid, så var jeg veldig glad når hun (ansatt) kom på jobb (...), for da sa hun rett ut, dette her er bare å kaste bort tid, og det irriterer meg og det irriterer deg. Og så setter du deg og så kjører vi en lang tur og så kommer vi tilbake igjen, så gjør vi mer etterpå. Hun var den eneste som klarte å holde ut med meg, som så meg, altså så helheten, og hun klarte å prate på mitt nivå (...).

Carolines fortelling handler både om å bli rommet som menneske, og om å bli gitt den tiden det måtte ta for å bli i stand til å gjøre lekser. Den ansattes utholdenhet kommer til uttrykk i raushet, tid og tydelighet. Det er alliansen mellom Caroline og miljøterapeuten som via en kjøretur skaper tillit og bidrar til at motstand mot å gjøre lekser slippes opp. Det er en handlingsorientert miljøterapeut med sensitivitet for hvordan inntoningen til Caroline bør skje, og det viser hennes opplevelse av å bli sett og forstått gjennom et muntlig språk hos miljøterapeuten som gir gjenklang.

6.2.2 Tillit og ansvar

Det er sammenhengen mellom institusjonens praktisering av regler og tillit som kommer til syne i Birgittes erfaringer. Hun forteller om hva det innebærer for henne å bli vist tillit, og på hvordan det bidrar til utvikling av identitet og selvstendighet;

Selv om jeg dro ut var det ikke sånn at de ringte barnevernvakta med en gang, (...) de visste at jeg kom hjem. Så lenge du viste at de kunne stole på deg, så stolte de på deg. Sånn holdt de reglene. Egentlig ganske fint. Det var kanskje derfor jeg likte meg så godt. De viste meg tillit og de behandla meg ikke som en unge. (...) Måten de hjalp meg på var at de stolte på at jeg skulle klare meg sjøl, men ikke, altså, ikke klare meg sjøl på den måten, men klare å håndtere meg sjøl sånn, drive meg sjøl på den måten man virkelig skal. Så gjorde jeg det, da, så gikk det greit.

Birgittes fortelling fra institusjonen viser hvordan tillit og ansvar kan henge sammen, og hvordan tillit og ansvar gjensidig påvirker hverandre. Det er balansen mellom å få ansvar og ta ansvar som kommer til uttrykk, og hvordan opplevelsen av å bli stolt på virker frigjørende og utviklende for Birgitte. Hun belyser viktigheten av tid, tålmodig og utholdenhet hos de voksne i prosessen mot å "håndtere seg selv", og setter ord på opplevelsen av mestring.

Birgittes erfaring viser betydningen av voksne på institusjonen som gir tilpasset tillit og i utgangspunktet har en forventning om at ungdommen vil klare å håndtere tilliten. På den måten kan den unge lære å kjenne egne grenser og ta ansvar.

Frida forteller om sine erfaringer med institusjonens regler og grenser på en annen måte, og hennes perspektiv på tillit og ansvar gir et bilde av hvordan ungdom som er utsatt for omsorgssvikt kan påta seg en voksenrolle;

(...) disse pliktene våres, de bare fløt, de trengte ikke mase på meg at jeg skulle gjøre det, det var bare gjort, det. Det var å vaske rommet og fellesareal som skulle vaskes. De andre var sånn, kan vi ta det i morgen (...). Klesvasken, den trengte jeg ikke hjelp med. Det var som jeg sa, overselvstendig, det var det de kalte meg.

Frida forteller om en oppvekst med streng disiplin og plikter, og hun tar intuitivt ansvar for sine vaskeoppgaver på institusjonen når hun flytter inn. Hennes erfaringer knyttes ikke til de voksnes utholdenhet, men er et uttrykk for selvstendighet som kan handle om det å være et forstrukket barn som er pålagt mye ansvar i hjemmet.

Det er behovet for grenser og regler som kommer til syne i Carolines erfaringer, og senere i intervjuet forteller hun om hvordan hun opparbeidet seg tillit og hvilke fordeler det innebar. Her forteller hun fra de første par årene på institusjonen om hvordan regler blir fulgt opp og hvilke konsekvenser det gir å bryte regler;

*For meg funka skikkelige regler, altså. Avbryter du en regel, får du konsekvenser. Der sier de ikke bare det får konsekvenser, men det **får** konsekvenser. Jeg har jo prøvd ut jeg og, selvfølgelig. Jeg valgte å ikke gjøre lekser for eksempel. Da var det veldig greit. Da fikk jeg ikke se på tv eller være sammen med ungdom, ikke gå ut aleine og røyke. Alt ble innskrenka helt til du gjør det du skal gjøre.*

Caroline beskriver en aksepterende holdning til institusjonens regler, og reflekterer over erfaringene av denne læringsprosessen. Hun gir uttrykk for at tydelige og konsistente regler er positivt for henne, og hun forteller videre om hvilken belønning det gir å klare å holde reglene. Gradvis opparbeider hun seg tillit og frihet under ansvar;

Jeg fikk med meg veldig mye, jeg var veldig flink og fulgte regler og fikk frihet og slike ting. Så jeg kom til en fase der inne, hvor jeg var der i nesten tre år, at jeg kunne gå ut når jeg ville og komme hjem når jeg ville. (...) De så at jeg var en person som kunne ta vare på meg selv.

Hennes erfaringer gir et bilde av en form for utholdenhet fra de voksnes side, og det viser hvordan miljøterapeutene litt etter litt slipper opp på grenser og vurderer at hun er i stand til å ta gode og riktige avgjørelser på egne vegne.

6.2.3 Oppsummering

I denne andre dimensjonen er det utholdenhet og grenser som informantene beskriver som betydningsfullt når det kommer til relasjonelle erfaringer. Det er gjort et skille mellom informantenes beskrivelser i følgende undertemaer for å nyansere fortellingenes innhold; krav og forventninger, tillit og ansvar.

Det å bli stilt krav og forventninger til og forholdet mellom tillit og ansvar, relateres hovedsakelig til det å bli holdt ut og tålt av de voksne. Ungdommenes møte med institusjonens regler og grenser viser variasjon og kontraster i deres fortellinger, og det fremkommer både gode og dårlige erfaringer. Tyngden av erfaringer i denne dimensjonen knytter seg til kombinasjonen av egenskaper ved den voksne og selve relasjonen. Dette til forskjell fra den første dimensjonen om emosjonell tilgjengelighet hvor erfaringene hovedsakelig er knyttet til egenskaper ved de voksne.

Når det gjelder utholdenhet og grenser er det fortellinger om viktigheten av tid, tålmodighet og tillit fra de voksnes side, ønske om å bli utfordret samt positive erfaringer med tydelige regler og ansvarliggjøring som trer fram som mest betydningsfullt.

6.3 Fellesskap og tilhørighet

Den siste dimensjonen som pekte seg ut som særlig viktig for informantene, var fellesskapet og erfaringene med å bo sammen med andre ungdommer på institusjonen. Det kommer til uttrykk på ulike måter i deres fortellinger, og favner temaer som identitet, normalitet, familielignende tilhørighet og det å føle seg ekskludert.

Frida forteller om hva fellesskapet med de andre ungdommene på institusjonen betyr for henne, og usikkerheten det skaper når ungdom flytter inn for en kortere periode;

Vi kunne sånn nogenlunde stole på hverandre, og vi var ikke så nøye med å låse rommene våres, (...) men når det kommer akutt (=plasseringer) blir vi litt småparanoide eller noe sånt. For vi kan ikke ha den tilliten, eller, vi har jo sett hva som har skjedd, ting har blitt stjålet. Vi likte jo den friheten, den tilliten vi hadde mellom oss, at okei, jeg kan stole på deg, jeg trenger ikke låse tingene mine inne, at jeg kjenner jo deg (...).

Frida beskriver fellesskapets indre liv sammen med ungdommer hun kan stole på. Hun peker på utryggheten og uforutsigbarheten det gir når det kommer "...en fremmed person inn som i hvertfall ikke skal være der så lenge." Hun berører dermed et annet perspektiv som omhandler omkostningene ved å foreta akutt-plasseringer på langtidsinstitusjoner. Det er et funn i intervjumaterialet som ikke bringes videre inn i analysen, ettersom de relasjonelle erfaringene dominerer resultatene.

Det er flere sider ved å være en del av ungdomsgruppen som Frida berører i samtalen. På den ene siden opplever hun å være inkludert i fellesskapet gjennom at de unge stoler på hverandre

og respekterer hverandres eiendeler, og på den andre siden formidler hun en opplevelse av å føle seg utenfor;

(...) så fikk jeg litt den rollen som, hva skal jeg si, som mekler mellom ansatte og ungdommene. At jeg ble sånn mellomledd. (...) Jeg var ikke lett, okei, litt sånn overmoden, vil ikke ut å feste som alle de andre, kommer ikke hjem og spyr overalt, gjør leksene mine, går på skolen, skulker ikke.

Frida beskriver en erfaring om å være betydningsfull i kraft av å være et bindeledd mellom ungdomsgruppen og de voksne, og samtidig sier hun noe om hvordan hun opplever å skille seg ut. Det at hun velger annerledes enn de andre ungdommene når det gjelder fritid og lekser, kan forstås som en søken etter identitet og tilhørighet.

Dina gir også uttrykk for å føle seg annerledes og bli ekskludert fra ungdomsgruppen, og hennes erfaringer er knyttet til klesstil og identitet;

Det som ble et problem for meg og dem, var at jeg ofte herma etter hva de hadde på seg av klær og liksom begynte å gå som dem og sånn, fordi jeg ikke visste helt hva som var min egen stil og sånn. Men jeg visste ikke helt hvem jeg var før, hva slags stil jeg hadde, hva jeg ville gå med. De ble sure på meg, ikke sant.

Hun utdyper senere i samtalen at det ikke alltid var like lett å vite hvordan man skulle gå fram overfor de andre ungdommene, og at hun ikke helt skjønnte hvorfor de ble så sure. Hun gir en beskrivelse av manglende tilhørighet, og hvordan usikkerhet omkring egen klesstil bidrar til at hun ikke får være en del av ungdomsgruppen. Caroline deler andre erfaringer når det gjelder å være betydningsfull i et fellesskap;

De (ungdommene) ble veldig glad i meg som person, og jeg ble et forbilde for flere der inne rett og slett. (...) Folk kom til meg og hørte om det var fint å bo der. De var helt nye og de kom til meg og spurte og jeg rådførte de (...).

Caroline formidler at hun som erfaren beboer opparbeidet seg en posisjon i ungdomsgruppen ved at de nyinnflyttede kom til henne for råd. Hun formidler en opplevelse av tilhørighet på institusjonen gjennom å være betydningsfull for de andre ungdommene. Hun legger også vekt på måltider som samlingspunkt på institusjonen;

Frokosten var veldig viktig for meg. Så kommer de ansatte og setter seg ned i lag med oss og spiser frokost, og sier god morgen og sanne ting. Det syns jeg var veldig koselig. Sitte sammen og prate om hva man har lyst til å gjøre i dag. Og middagen.

Det er de alminnelige hverdagsrutinene som Caroline trekker fram som betydningsfullt når det gjelder fellesskap og tilhørighet. Hun formidler hvordan måltider og samtalene rundt bordet sammen med både voksne og ungdom er samlende og gir gode fellesskapsopplevelser.

Det positive ved å samles rundt matbordet er et gjentagende tema som informantene fremhever. Anne forteller om den familielignende følelsen av samhørighet;

Det er vel egentlig noen av de koseligste tingene man kan se tilbake, middag, som alle sammen satt samla, personale og ungdommene, og snakka om dagen og kanskje snakka om hva de skulle neste helg.

Hun gir en beskrivelse av hvordan måltidene med alle på huset representerer en betydningsfull arena for å føle tilknytning og fellesskap på institusjonen. Anne deler også erfaringer om vennskap med en medbeboer;

Vi kom veldig fort godt overens. Vi ble liksom knoll og tott, og krangla som et gammelt ektepar. Vi var veldig, det var liksom storebroren min, ja (...). Han er veldig morsom. Vi er to helt forskjellige mennesker, men vi kommer så godt over overens (...), har hatt så mye historie sammen.

Hennes fortelling om vennskap viser hvordan tette bånd kan knyttes på en institusjon gjennom flere år under samme tak, og bidra til gjøre en forskjell fordi man har delt erfaringer fra en belastende oppvekst og bodd sammen i ungdomsårene. Denne form for fellesskapsfølelse sammen med de andre ungdommene forteller også Birgitte om her;

Man legger merke til, man får høre hva de har gått igjennom, alt sånn, det blir jo et annet forhold enn bare venner, i hvert fall når man bor sammen i flere år. (...) Det blir jo på en måte en egen familie i gåseøyne (...), de ble som mine brødre og søstre. Vi passa på hverandre og sånt, lissom. Det hjalp jo en god del, jeg var jo ikke så utadvendt, jeg holdt meg mye for meg selv, men når jeg havna på institusjon klarte jeg åpne meg mer på grunn av dem, da. Og i hvert fall vise følelser og sånt, lissom.

Birgitte er opptatt av samholdet og samhørigheten det gir å bli kjent med og bo sammen med jevnaldrende som også har med seg strevsomme livserfaringer. Det bidrar til at hun følelsesmessig kan slippe opp, og la seg bli invitert inn i et fellesskap. Hun forteller om tette bånd til de andre ungdommene og vennskap som ble som søskenforhold. På den måten formidler hun et inntrykk av å være en del av en familie, en familiekonstellasjon, på institusjonen.

6.3.1 Oppsummering

Den tredje og siste dimensjonen om fellesskap og tilhørighet som informantene trekker fram som betydningsfullt når det gjelder relasjonelle erfaringer, handler om de andre ungdommene og om å være en del av et fellesskap på institusjonen.

Det er både positive og negative erfaringer om fellesskap og tilhørighet, og det fremkommer en variasjon i deres opplevelser av hva som nettopp gir fellesskapsfølelse og tilhørighet.

Informantene gir hovedsakelig beskrivelser som knytter seg til selve relasjonen, og i mindre grad til egenskaper ved personer. Deres erfaringer handler om tillit og posisjon innad i ungdomsgruppen, om å føle seg utenfor, om vennskap, om fellesskapsopplevelse rundt måltider og om følelsen av å være en del av en familie på institusjonen.

7. DRØFTING

7.1. Innledning

I dette kapitlet vil jeg først presentere resultatene sett i lys av tidligere forskning, for så å drøfte resultatene i tre drøftingsdeler ved hjelp av teori. Valg av teori omhandler relasjon, anerkjennelse, miljøterapi i institusjon, relasjonskompetanse og tilknytningsteori, i tillegg til supplerende teoretiske perspektiver som ikke er beskrevet i teorikapitlet.

7.2 Resultater sett i lys av tidligere forskning

Resultatene sees i lys av tidligere forskning på institusjonsfeltet og i lys av andre relevante undersøkelser som er redegjort for i kapittel 3. Er mine informanternes erfaringer sammenfallende, lignende eller i motsetning til annen forskning, eller fremkommer det nye nyanser og perspektiver i deres erfaringer?

Om emosjonell tilgjengelighet

Ungdommene legger vekt på ekthet i de ansattes væremåte og at de er seg selv. Betydningen av hvordan de ansatte fremstår som mennesker, er sammenfallende med en rekke undersøkelser hvor terapeutens egenskaper og holdninger vektlegges fremfor den terapeutiske metoden eller institusjonstilbudet (Bøe & Thomassen, 2007; Duncan et al., 2010; Halvorsen, 2011; Røkenes et al., 2012; Topor, 2006).

Kjærlighet brukes som begrep i ungdommenes beskrivelser av voksne som bryr seg ordentlig, viser godhet og er snille og trygge. De legger vekt på følelsesmessige involvering fra de voksne, og at de fremstår som ”hele” mennesker. Lignende resultater fremkommer i en studie med ungdom i hjemmebaserte barnevernstiltak (Thrana, 2014). De beskriver ekthet hos de voksne som uttrykk for kjærlighet, som forklares med engasjement og voksne som involverer seg nært. De fremhever betydningen av å bli møtt på sine følelser av de ansatte, og at de ansatte kan vise følelser overfor dem.

Betydningen av kjærlighet, trygghet og godhet fra de voksne som fremkommer i mine informanternes erfaringer, er sammenfallende dels i barn og unges rangering av trygghet og omsorg som viktigst (Rambøll 2011), og dels i BarnevernsProffenes uttalelser om varme og kjærlighet som særlig betydningsfullt i institusjon (Forandringsfabrikken, 2009). Det å bli møtt av sosialarbeidere med omsorg og kjærlighet fremstår som betydningsfullt for unge voksne i oppfølgings- og tiltaksarbeid i sosialtjenesten (Nina Skjefstad, 2012). Dette er hovedsakelig de yngste brukerne i sosialtjenesten og en lignende ungdomsgruppe som i min

studie, men i en annen setting. Mine resultater kan være relevante å sammenligne med denne gruppen, ettersom mange unge med barnevernserfaring står utenfor arbeidslivet og er overrepresentert når det gjelder mottak av stønader og uføretrygd (E Backe-Hansen et al., 2014; Clausen & Kristofersen, 2008).

I flere av ungdommenes beskrivelser legger de vekt på å møte voksne som har omsorg for dem, viser seg i morsrollen, er reservemamma, er som en morsfigur og har erfaring med egne barn. Dette er resultater som ikke fremkommer så tydelig i annen forskning.

Betydningen av å bli sett som den du er, er fremtredende i informantenes erfaringer. Sammenlignbare funn kommer til uttrykk i form av manglende tilstedeværelse fra de ansatte på institusjon (Skjennum & Pedersen, 2010). Ungdommene oppgir at de ikke møter nok forståelse og interesse fra de ansatte. Lignende erfaringer fremkommer hos ungdom med individuell oppfølging fra barnevernet (Follesø, 2010). De vektlegger opplevelsen av å bli likt av de voksne, og voksne som støtter dem.

Ærlige voksne som kommuniserer på en tydelig og direkte måte, fremheves som betydningsfullt for flere av ungdommene. Disse resultatene er sammenlignbare med engelske studier hvor institusjonsungdom vektlegger betydningen av voksne som er åpne, ærlige, uformelle og lette å snakke med (Hiles et al., 2013; Shaw & Frost, 2013).

Mange av ungdommenes fortellinger handler om balansen mellom nærhet og distanse til de ansatte. Noen erfaringer viser hvordan de ansattes regulering av grenser blir en del av omsorgen. De forteller om gradvis tillit, ansvar og opparbeidelse av frihet når regler på institusjonen følges. Det kan synes å stå i motsetning til Ulset and Tjelflaat (2012) undersøkelse om tvangsbruk som grense overfor ungdom på institusjon. De unge opplever at tvang skaper utrygghet og øker sjansen for mer tvang. Mine informanter knytter ikke grenser til tvang, men deler andre erfaringer som handler om ansattes overskridelse av grenser gjennom å være fysisk nærgående. Resultatene peker på betydningen av de voksnes kontaktregulering og respekt for grenser utover tvangssituasjoner. Disse resultatene ser ut til å være mindre fremhevet i annen forskning.

Om utholdenhet og grenser

Mange av ungdommenes erfaringer handler om betydningen av voksne som holder ut og tåler dem. De voksnes tid og tålmodighet er sentrale elementer i deres beskrivelser.

Betydningen av utholdenhet fremkommer i lignende studier. Ungdom i hjemmebaserte barneverntiltak beskriver voksnes utholdenhet som tegn på kjærlighet, og den virkelige testen på om man er verdt å elske (Thrana, 2014). Unge voksne i sosialtjenesten vektlegger det å få tid på seg til å finne ut hva de selv ønsker, og at sosialarbeiderne anerkjenner deres behov for hjelp og støtte (Nina Skjefstad, 2007).

Ungdommenes erfaringer i min studie kobler utholdenhet til grenser, de deler positive erfaringer med tydelige grenser på institusjonen og etterspør det å bli utfordret og stilt forventninger til når det gjelder skolegang. Det er resultater som ikke fremkommer på samme måte i annen forskning.

Om fellesskap og tilhørighet

Ungdommenes erfaringer peker på betydningen av tillit og posisjon innad i ungdomsgruppen, og handler om utestengning fra ungdomsgruppen, om vennskap, om fellesskapsopplevelse rundt måltider og om følelsen av å være en del av en familie på institusjonen.

Disse resultatene forteller om dynamikken i institusjonsfellesskapet og berører ungdommenes identitet og tilhørighet. Sammenlignbare resultater om ungdommers identitetsutvikling og selvarbeid i barnevernsinstitusjon, synliggjør hvordan de unge skaper fortellinger om sitt eget liv. Fortellingene handler om fortidens belastninger og om de oppfatter seg selv som offer eller ressurs (Fransson, 2009; Jansen, 2011).

Fellesskapets betydning i mine resultater er sammenlignbare med ungdom i hjemmebaserte barneverntiltak som vektlegger reell inkludering og deltakelse i ulike fellesskap (Thrana, 2014). Det å kunne være med i gruppefellesskap på lik linje med andre ungdommer, gir en følelse av å bli anerkjent. Imidlertid dreier dette seg om fellesskap ute i samfunnet, og ikke fellesskap innad på institusjonen som informantene i min studie beskriver.

Enkelte av ungdommene forteller at de ble utestengt eller følte seg utenfor ungdomsgruppen, men de fleste har positive erfaringer med fellesskapet. De forteller om fellesskapets støtte og bekreftelse, betydningen av å se seg selv i andre og om tilhørighet. Relasjonen mellom ungdommene fremstår som en ressurs. I annen forskning fremkommer hovedsakelig ungdomsgruppens negative smitteeffekt og forsterket negativ atferd i løpet av institusjonsoppholdet (Andreassen, 2003). Ungdomsnettverkets betydning og verdien av institusjonsfellesskapet kan synes å komme tydeligere fram i mine resultater.

Oppsummering

På mange områder er det lignende beskrivelser av relasjonelle erfaringer i institusjon i annen forskning, men samtidig er det noen forhold som nyanseres i min studie. Et av disse forholdene dreier seg om betydningen av ansatte som kan være reservemamma, vise seg i morsrollen eller som en morsfigur. Et annet forhold som nyanseres handler om betydningen av respekt for ungdommenes grenser i balansen mellom nærhet og distanse til de ansatte. Videre viser resultatene at de voksnes utholdenhet kobles til grenser, og ungdommene vektlegger betydningen av tydelige regler og å bli stilt forventninger til når det gjelder skole. Det siste forholdet som nyanseres i mine resultater er tilhørigheten i selve ungdomsgruppen og verdien av fellesskapet på institusjonen.

7.3 Drøfting av emosjonell tilgjengelighet

Erfaringene som er knyttet til den første dimensjonen handler om emosjonell tilgjengelighet. Ungdommene forteller om viktigheten av voksne som bryr seg ordentlig og involverer seg følelsesmessig. Det innebærer for de unge at de voksne deler av seg selv og fremstår som ekte og ”hele” mennesker som kan vise både gode og dårlige sider. Ungdommene legger også vekt på opplevelsen av å bety noe spesielt og bli tatt på alvor. Det handler om å bli husket og bli snakket åpent og direkte til. Ungdommenes fortellinger er også uttrykk for gjensidighet i relasjonen i form av å få og gi anerkjennelse. Det er gjensidigheten som bidrar til at ungdommene virkelig opplever relasjonen som ekte, tillitvekkende og støttende. Det er tegn på tillit at de voksne våger å gjøre seg sårbare, slik ungdommen utsettes for å fortelle om sine livshistorier.

7.3.1 Om kjærlighet og profesjonell praksis

Kjærlighet er et begrep som hovedsakelig knyttes til familierelasjoner, og samtidig kan man kanskje ikke se bort fra kjærlighet i barnevernet. Det er fordi barnevernet beveger seg inn i familiesfæren ved bekymring for omsorgssituasjonen, og kan overta deler eller hele omsorgsansvaret for barnet, som for informantene i denne studien hvor barnevernsinstitusjon er deres hjem. Informantene bruker begrepene kjærlighet og omsorg når de forteller om ansatte som bryr seg utenom vanlig arbeidstid, og om deres varme og godhet. Flere av ungdommene foretrekker ansatte som ikke er så unge og som gjerne selv er mødre, og de bruker benevnelsene morsomsorg og morsfigur. Hva slags forståelse av kjærlighet ligger i ungdommenes beskrivelser?

Nestekjærlighet er et sentralt perspektiv på kjærlighet i hjelperelasjoner. Historisk sett er agape og caritas begreper som handler om nestekjærlighet, og de beskriver en uselvvisk kjærlighet som bygger på en moralsk forpliktelse om å hjelpe den som trenger det. Denne oppfatningen av kjærlighet kan i en hjelperelasjon forstås som barmhjertighetsarbeid eller personorientert profesjonalitet, som dreier seg om å utøve faglig dyktighet med medmenneskelighet eller nestekjærlighet (Martinsen, 2000). Nestekjærligheten bygger ikke på emosjonelle bånd som i kjærlighetsrelasjonen mellom foreldre og barn, men handler om å være et medmenneske uavhengig hvem personen er.

Å ta ansvar for den unge i betydningen å *svare an*, altså se den andre, er et perspektiv som kan nyansere og gi mening til hva ungdommene legger i kjærlighet. Dette psykologiske utviklingsperspektivet handler om at unge med negative relasjonserfaringer har ofte måttet ta ansvar for seg selv og andre, og trenger voksne på institusjonen som tar ansvar for dem (Larsen, 2004). Enkelte av ungdommenes kjærlighetsforståelse kan tolkes som et ønske om noe mer enn nestekjærlighet; en foreldrelignende kjærlighet, et ønske om å bli tatt vare på, en emosjonell tilknytning og tilstedeværelse, også etter utflytting. De beskriver et ønske om en relasjon som kan vare, en livslang emosjonell tilgjengelighet. De fleste ungdommene gir beskrivelser som kan forstås som nestekjærlighet. De ønsker å bli møtt av voksne som ser og anerkjenner dem, voksne som har omsorg for dem og kan by på seg selv. I ungdommenes beskrivelser om emosjonell tilgjengelighet, snakker de altså om kjærlighet på ulike måter.

I andre sammenhenger nyanseres kjærlighetsbegrepet ved å hevde at det ikke er et spørsmål om kjærlighet hører hjemme i barnevernet, men hva det skal innebære for den profesjonelle å utøve kjærlighet (Thrana, 2014). Det belyser viktigheten av å nyansere kjærlighetsbegrepet i profesjonell praksis, og hva som kan forventes av en profesjonell. I barnevernet kan nestekjærligheten ha en relevans fordi den peker på den ansattes moralske og etiske ansvar i holdning og handling for å støtte, hjelpe og vise kjærlighet - ubetinget og uavhengig av å stille krav om endring og utvikling hos ungdommene (Marthinsen, 2003). Det beskriver en særlig utfordring for miljøterapeuter på institusjon når det kommer til betydningen av kjærlighet, ettersom forskning viser at livssituasjonen til barn og unge med institusjonserfaring ofte ikke bedres. Denne gruppen av barnevernsbarn skårer lavest når det gjelder utdanning, rusmisbruk, psykisk helse, avhengighet av offentlige tjenester (E Backe-Hansen et al., 2014; Clausen & Kristofersen, 2008). Nyere hjerneforskning fremhever betydningen av nære og tilstedeværende voksne for barn med utrygg tilknytning og krenkede barn. Omsorg og kjærlighet omprogrammerer og reparerer en skadet hjerne (Gerhardt, 2004; Perry, 2000; Perry

et al., 1995). Det er viktig kunnskap i det miljøterapeutiske arbeidet som både gir håp og kan bidra til å nyansere hva kjærlighet i profesjonell praksis skal innebære.

Diskursen om kjærlighet som en del av en profesjonell praksis i barnevernet problematiserer Neumann (2012) i artikkelen "Omsorgsetikk i barnevernet". Hun retter oppmerksomheten mot den profesjonelles rolle hvis barnets behov for kjærlighet blir et krav som stilles overfor barnevernsarbeideren. Hun viser til uttalelsen om at barn og unge "(...) ber (...) om at de ansatte husker å behandle dem som de ville gjort med egne barn" (Barnevernpanelet, 2011, s. 20). Panelet knytter altså kjærlighetsbegrepet til den hjelpen som skal gis til utsatte barn og unge av profesjonelle, imidlertid uten å se nærmere på hva det innebærer. Neumann (2012) etterlyser også de etiske aspektene ved at barn får utvikle en kjærlighetsrelasjon til en barnevernsarbeider som ofte er midlertidig og preget av maktskjevhet. Neumann etterlyser i større grad en diskusjon omkring omsorgsbegrepet. Ungdommenes erfaringer i denne studien viser at de har både positive og negative erfaringer om relasjonens styrke og stabilitet, i den forstand at noen har kontakt etter utflytting mens andre opplever å ha blitt sviktet av de ansatte.

7.3.2 Privat, personlig og profesjonell

Disse betraktningene om kjærlighetsbegrepet kan også sees i sammenheng med diskusjonen om privat, personlig og profesjonell. Hvor går grensen for privat og personlig hvis miljøterapeutene skal møte ungdommene på samme måte som de gjør med egne barn (Barnevernpanelet, 2011)?

I mange av ungdommenes beskrivelser om emosjonell tilgjengelighet, fremheves sider ved de voksne som å gi av seg selv, gjøre seg sårbar og vise åpenhet. Enkelte av ungdommene forteller om betydningen av at de voksne kan strekke seg i vanskelige situasjoner og bry seg utenom vanlig arbeidstid, ved for eksempel å sende en tekstmelding. Samtidig gir de uttrykk for at de ansatte ikke skal dele alt eller at de alltid må være tilgjengelige. På den måten trekker ungdommene selv opp linjer for grensen mellom personlig og privat, og sier noe om hvilke forventninger de har til den ansattes rolle. Enkelte av ungdommene forteller at de foretrakk å bo i institusjon fremfor fosterhjem fordi de allerede har en familie, og fordi de ikke ønsket det nære forholdet til de voksne. Resultatene antyder at ungdommene ikke forventer eller ønsker å bli behandlet som om de skulle vært de ansattes barn.

Hvordan rollen som profesjonell skal forstås og defineres, er en sentral diskusjon sett fra de ansattes side. Kan krav til kjærlighet bidra til å svekke profesjonaliteten, ved at forventninger om foreldrelignende relasjoner til ungdommene blir utfordrende å kombinere med det å være en profesjonell barnevernsarbeider (Thrana, 2014)? Det berører viktigheten av følelsesavklaring eller selvavgrensning, som innebærer en bevissthet om hvordan man som profesjonell håndterer både gode og vanskelige følelser i møte med et barn eller ungdom, og kan skille mellom egne og den andres følelser (Neumann, 2012; Røkenes et al., 2012; Schibbye, 2009).

I intervjuene med ungdommene fremkommer det en hovedvekt av gode erfaringene når det gjelder betydningen av emosjonell tilgjengelighet i balansen mellom nærhet og distanse. Ungdommene forteller om tillit og respekt fra de ansatte, og erfaringer med overinvolvering eller ansatte som blir for private fremkommer ikke. Unntaket i fortellingene er pågående nærhet fra en miljøterapeut som oppleves som overskridelse av ungdommens grenser.

7.3.3 Emosjonell tilgjengelighet og anerkjennelse

Kjærlighetsbegrepet i Axel Honneths anerkjennelsesteori kan utdype hva som ligger i ungdommenes beskrivelser av emosjonell tilgjengelighet.

Anerkjennelsesteorien baserer seg på at kjærlighet som anerkjennelse i nære relasjoner er grunnleggende for at individet skal utvikle selvtillit til å bli "i stand til å være alene med seg selv" (Honneth, 2008, s. 112). Det handler om å utvikle tillit til andre, opparbeide en trygg identitet og samtidig utvikle selvstendighet til å kunne delta i fellesskapet. Honneth (2008) henviser til objektrelasjonsteoretikeren Winnicott når han sier at denne frigjøringsprosessen bygger på en grunnleggende tillit til mors kjærlighet i de første levemånedene, og en erfaring av mors kontinuerlige eksistens i løsrivelsesprosessen som gjør det mulig å utvikle trygghet til å være alene meg seg selv. Koblingen fra selvtillit til individets samfunnsdeltakelse bygger på anerkjennelsesteoriens forståelse av at individets mulighet til identitetsutvikling og selvrealisering, styrkes for hver nye form for anerkjennelse. De to andre anerkjennelsesformene, rettslig og solidarisk, går nærmere inn på senere i drøftingen.

For å forstå betydningen av trygge, stabile og anerkjennende voksenrelasjoner i institusjon, er tilknytningsforskningen relevant og nyttig. Ungdommene som er intervjuet i denne undersøkelsen har flyttet gjennomsnittlig 4,7 ganger i løpet av ungdomstiden, og de har bodd sammenhengende gjennomsnittlig 4 år på én barnevernsinstitusjon. Skifte av omsorgsbasis

skaper uforutsigbarhet og ustabilitet for unge mennesker som har vært utsatt for tidlige belastninger grunnet omsorgssvikt, sykdom, overgrep, rus eller vold. Det skaper også usikkerhet å ikke vite hvor lenge man skal bo på ett sted.

Ungdom på institusjon har ikke nødvendigvis fått etablert den grunnleggende anerkjennelsen gjennom kjærlighetsrelasjonen til de nærmeste omsorgspersonene, altså i primærrelasjonen mellom barn og foreldre. Tilknytningsforskningen understreker viktigheten av at ungdom på institusjon blir sett, anerkjent, trodd, forstått og verdsatt av de ansatte.

I mange av ungdommenes fortellinger om emosjonell tilgjengelighet deler de gode opplevelser i møte med voksne. Det er ansatte som viser varme, godhet og omsorg, som gir av seg selv og fremstår som "hele" mennesker. Det er voksne som snakker til dem på en åpen og tydelig måte og bruker ord som er forståelige. De formidler at denne måten å bli møtt på gir en opplevelse av å bli sett og forstått. Det sier noe om viktigheten av å bruke tid til å bygge en relasjon, til å finne gode måter å kommunisere på og være tilstede for ungdommen på. Det beskriver hvordan vel anvendt miljøterapeutiske tid blir en ressurs i det miljøterapeutiske arbeidet (Larsen, 2004). Å bli verdifulle for hverandre skjer gjennom opplevelsen av å bli anerkjent og akseptert for den unike personen man er, uavhengig av atferd (Honneth, 2008).

De positive erfaringer med emosjonell tilgjengelighet som informantene forteller om, kan forstås som opplevelsen av å bli anerkjent sett i lys av anerkjennelsesformen kjærlighet. Positiv kjærlighetserfaring i møte med de ansatte på institusjonen, vil altså styrke ungdommens selvtillit og gjøre dem i stand til å delta som autonome og likeverdige i samfunnet (Honneth, 2008).

Emosjonell tilgjengelighet dreier seg for mange av ungdommene om ekthet i væremåten, og det forklares med ansatte som gir av seg selv. Flere av ungdommene har erfart at ansatte deler av seg selv, mens enkelte trekker fram regelbundne og instrumentelle nyansatte miljøterapeuter som distanserer seg. Røkenes et al. (2012) hevder at sosialarbeidere må vise fram hvem de er og dele av seg selv for å fremstå som ekte og troverdige. Aamodt (2014) anvender begrepet ekthet i forståelsen av hva anerkjennelse betyr. Anerkjennelse innebærer å være ekte overfor hverandre, og fra hjelperens ståsted handler det om å være pålitelig og ærlig. Anerkjennelse kan "...bare oppleves som anerkjennelse hvis anerkjennelsen gis av en jeg selv anerkjenner" (Aamodt, 2014, s. 208). Hun peker på betydningen av gjensidighet i en anerkjennende relasjon, og argumenterer for et subjekt-subjekt syn i relasjonen mellom

hjelper og den som hjelpes. I informantenes fortellinger vektlegges gjensidighet i relasjonen til de ansatte, og betydningen av ærlighet, tydelighet og direktehet.

7.3.4 Emosjonell tilgjengelighet og krenkelse

Det kan være små nyanser i kroppsspråket eller måten å uttrykke seg på som gir opplevelsen av å bli anerkjent eller krenket. I ungdommenes fortellinger, beskriver de gjennom både positive og negative erfaringer hva som utgjør forskjellen.

Krenkelse, motsatsen til anerkjennelse, står sentralt i Honneths teori og kan bidra til å nyansere informantenes erfaringer omkring emosjonell tilgjengelighet.

Informantene gir mange beskrivelser av sårbare situasjoner i møte med de ansatte på institusjonen. Relasjonens skjørhet komme til syne, den korte veien mellom anerkjennelse og krenkelse og den hårfine balansen mellom nærhet og distanse. Ungdommene forteller om konfliktsituasjoner på institusjonen hvor de erfarer å bli møtt på en tydelig og anerkjennende måte av de voksne, for eksempel når de har rømt gjentatte ganger fra institusjonen. Samtidig gir de uttrykk for hvor raskt slike situasjoner kunne snudd til utestengning, avvisning eller ydmykelse fra de voksne. Det ville gitt en opplevelse av å bli krenket, og tegn på manglende emosjonell tilgjengelighet.

Det fremkommer erfaringer om overskridelse av ungdommens grenser ved å bli omfavnet av en ukjent miljøterapeut på eget rom. Det kan forstås som en krenkelse av fysisk integritet. En krenkelse kan true individets identitet, og føre til tap av tillit til seg selv og omverdenen (Honneth, 2008). På den måten beskriver Honneth et fravær av anerkjennelsesformen kjærlighet, og hvordan krenkelsen påvirker selvtilliten i negativ retning. Ungdom som bor på institusjon har ofte levd med utydelige grenser og blitt krenket i barndommen, og de er derfor sårbare og utsatte for å oppleve nye krenkelser på institusjon. Det understreker viktigheten av miljøterapeuter som ser, forstår, anerkjenner og verdsetter de unge.

Fortellingen om ungdommens grenser som ble tråkket over, illustrerer hvordan grensene i det miljøterapeutiske territoriet på institusjonen ikke har vært tydelige nok. Ungdommens rom har ikke blitt respektert som grense. Det kan også fortelle om hvordan relasjonens strukturelle sider på institusjonen ikke har vært til å stole på for den unge (Larsen, 2004).

7.3.5 Oppsummering

I denne delen er erfaringer som er knyttet til emosjonell tilgjengelighet drøftet i lys av

begrepene kjærlighet og anerkjennelse, og forstått og utdypet i lys av anerkjennelsesformen kjærlighet i Honneths teori, som også omhandler krenkelser. Videre er kjærlighetsbegrepet sett i sammenheng med diskusjonen om privat, personlig og profesjonell i rollen som miljøterapeut.

7.4 Drøfting av utholdenhet og grenser

Erfaringene som er knyttet til den andre dimensjonen handler om utholdenhet og grenser. Et gjennomgående trekk i ungdommenes uttalelser er ønske om mer oppfølging og støtte når det gjelder skole og lekser. De etterlyser krav og forventninger fra de voksne, både miljøterapeuter og lærere, og legger vekt på betydningen av å møte utholdende voksne som ikke gir dem opp. Det å bli stilt krav og forventninger til og samtidig oppleve å bli holdt ut, handler for disse ungdommene om voksne som kan sette tydelige grenser og som har tid til dem.

Rettighetsbegrepet i Honneths anerkjennelsesteori kan bidra til å forstå betydningen av utholdenhet og grenser (Honneth, 2008). *Den rettslige anerkjennelsen* er ikke knyttet til nære og personlige relasjoner på samme måte som anerkjennelsesformen kjærlighet, men dreier seg om å bli akseptert og å akseptere andre med de rettigheter og plikter det medfører som samfunnsborger.

Mennesket ser seg selv ut fra normer og regler som er allment akseptert i samfunnet, og for å bli anerkjent som en moralsk tilregnelig person, er kunnskap og erkjennelse av forpliktelser og rettigheter en nødvendighet (Honneth, 2008). Skolegang kan være en slik rettighet, slik som ungdommene tematiserer i fortellingene om utholdenhet og grenser. Men for å bli i stand til å fremme egne rettigheter og selv ta ansvar for å gå på skolen, forutsetter det at man som ungdom har opparbeidet seg selvtillit gjennom anerkjennelsesrelasjoner på institusjonen. Anerkjennelsesrelasjoner kan forstås med utgangspunkt i miljøterapeutenes relasjonskompetanse, og de ressurser som er til rådighet i det miljøterapeutiske arbeidet (Larsen, 2004).

7.4.1 Tillit og ansvar

Informantene etterspør hjelp og støtte til skolegang, og det retter oppmerksomheten mot miljøterapeutens tilgjengelighet og hvordan den miljøterapeutiske tiden anvendes som ressurs (Larsen, 2004). I det miljøterapeutiske arbeidet dreier det seg om de ansattes ansvar for å jobbe med de tidsmessige strukturene som å stå opp om morgenen og komme presis på skolen.

For ungdommene handler det om å få muligheten til å arbeide med å ta ansvar for å komme til avtalte tider, og gjennom slike erfaringer utvikle selvstendighet. Denne gjensidigheten i samarbeidet mellom ungdommen og miljøterapeuten, kan forstås i lys av Honneths tenkning om rettslig anerkjennelse og selvrespekt. Det å vise respekt for den andres tid, kan gi rettslig anerkjennelse, som igjen kan gi opplevelsen av selvrespekt. Selvrespekt skaper "... en bevissthet i mennesket om at det kan respektere seg selv fordi det fortjener å bli respektert av alle andre. " (Honneth, 2008, s. 128).

I ungdommenes fortellinger kommer det fram at for noen er det nødvendig å bli "pushet" gang på gang i skolesammenheng og ikke bli gitt opp, mens for andre er klare regler og sanksjoner på regelbrudd på institusjonen den riktige metoden for å lære seg å følge regler og på den måten opparbeide seg fordeler. Dette er ulike intervensjoner som kan sees i lys av miljøterapeutens tilgjengelighet som ressurs (Larsen, 2004). Det dreier seg om hvordan miljøterapeuten mestrer balansen mellom å gi ansvar og ta ansvar for den unge, og om å møte den enkelte ungdoms behov i det miljøterapeutiske arbeidet. Mange av ungdommene er opptatt av å bli stolt på, vist tillit og ansvarliggjort. Det kommer blant annet fram i deres beskrivelser av hvordan regler og grenser håndheves på institusjonen, og betydningen av at grenser kan tilpasses den enkelte ungdom. Tillit og ansvarliggjøring kan forstås i lys av Honneths teori som et ledd i sosialiseringprosessen mot å utvikle en trygg identitet basert på selvtillit og selvrespekt gjennom anerkjennelsesrelasjoner (Honneth, 2008). Når ungdommene forteller om viktigheten av å bli stolt på av de voksne, er det et uttrykk for å bli respektert, som igjen kan bidra til å utvikle selvstendighet.

Flere av ungdommene forteller at de savnet å bli stilt krav og forventninger til på institusjonen. Det å bli møtt med en forventning fra de ansatte om å kunne klare å komme seg på skolen eller fullføre skolen, er en måte å bli vist tillit på som igjen kan motivere til å ta ansvar for egne handlinger. Sett i lys av Honneths rettslige anerkjennelsesform, kan ønske om å bli stilt krav til forstås som søken etter å bli anerkjent som en samfunnsborger med rettigheter som alle andre (Honneth, 2008). Miljøterapeuter som møter ungdom med tid og tålmodig, utholdenhet og håp, bidrar til å styrke den unges selvtillit, trygghet og selvrespekt.

7.4.2 Om utholdenhet og grenser sett i lys av rettigheter

Informantenes erfaringer om utholdenhet og grenser, retter oppmerksomheten mot ansvaret som ligger på miljøterapeutene til å møte ungdommene på en slik måte at de opplever å bli oppfordret og støttet på at de har rett til å kjempe for sine rettslige rettigheter og krav. I den

sammenheng er det relevant å vise til Barnekonvensjonens Art. 12 som er sentral i anerkjennelsen av barn som selvstendige individer. Den omhandler barns rett til å uttale seg som i praksis betyr å bli hørt, tatt på alvor, vist respekt og tillit (Barnekonvensjonen). Det hviler et rettslig og etisk ansvar på de ansatte å opplyse om, være behjelpelige og å legge til rette for barns rettigheter på institusjonen.⁵

Ungdommenes fortellinger om manglende krav og forventninger til å prestere på skolen, kan forstås i lys av krenkelsesformen rettighetsberøvelse som inngår i den rettslige anerkjennelsesformen (Honneth, 2008, s. 139). Denne formen for krenkelse handler ikke bare om rettstap til en formell rettighet (skole), men også til individets verdi. Rettighetsberøvelsen dreier seg ikke nødvendigvis bare om å fullføre grunnskole og videregående skole, som ungdommene forteller om fra institusjonsoppholdet, men påvirker også fremtidsmuligheter når det gjelder videre utdanning og jobb.

Ungdom med barnevernserfaring kan være en utsatt gruppe som i større grad enn andre ungdommer kan oppleve å bli neglisjert, oversett eller stigmatisert som ”problembarn” når det kommer til rettigheter. Rettighetsberøvelse kan medføre tap av status som et verdig menneske. Det å ha rettigheter dreier seg altså ikke bare om å oppnå rettsstatus, men også om å bli respektert og om å bli selvstendig sett i et anerkjennelsesperspektiv (Nina Skjefstad, 2012).

Sett fra de ansattes side kan utprøvende og grensesprengende ungdom oppleves som svært utfordrende i det miljøterapeutiske arbeidet på institusjonen, og bidra til at man mister oversikt, overskudd eller kanskje motivasjon til å kjempe for de unges rettigheter. Dette belyser og nyanserer betydningen av de ansattes relasjonskompetanse, holdning og syn på ungdommene. Sett i lys av den rettslige anerkjennelsesformen, handler det om å lære å anerkjenne andres rettigheter på linje med en selv, ved å se seg selv gjennom den andre (Honneth, 2008). Hvis den rettslige anerkjennelsen uteblir fra de voksne, kan det føre til rettstap og gi en opplevelse av tap av selvrespekt og krenkelse i form av å bli ekskludert fra en universell rettighet (som skolegang). Når gjelder miljøterapeutens relasjonskompetanse står også evnen til selvavgrensning og selvrefleksjon sentralt i denne sammenheng (Schibbye, 2009). Det dreier seg om å kunne skille mellom egne og den unges følelser og opplevelser, og være i stand til å tåle og forstå den unges ståsted og reaksjoner.

⁵ For øvrig fremkommer barns rettigheter under saksbehandling i barnevernloven § 6-3, som innebærer at barns mening skal tillegges vekt og at partsrettigheter kan gjøres gjeldende ved fylte 15 år (Barnevernloven).

7.4.3 Om synlighet og usynlighet

Ungdommenes erfaringer om utholdenhet og grenser, kan utdypes ved hjelp av begrepsparet synlighet kontra usynlighet (Honneth, 2008). Honneth definerer usynlighet både i bokstavelig forstand, at man faktisk ikke ser, og usynlighet i betydningen av ikke å erkjennes som tilstedeværende. Til tross for at man åpenbart er til stede og synlig, blir man sett forbi eller sett gjennom. I følge Honneth (2008) er en slik erfaring krenkende ved at man fratras selvspekt, som igjen kan påvirke selvtilliten og hvordan man oppfatter seg selv.

Noen av ungdommenes erfaringer viser at det å følge institusjonsreglene uten protester, gir mindre oppmerksomhet fra de voksne. I et anerkjennelsesperspektiv kan det gi en opplevelse av å være usynlig ved å bli oversett eller tatt for gitt. Å bevege seg fra å bryte regler til å følge regler på institusjonen fremkommer som en annen erfaring. Det gir frihet og tilgang på flere rettigheter som for eksempel lengre utetid om kvelden. På den måten er ungdommen sett og synlig for den voksne, og det kan forstås som en opplevelse av rettslig anerkjennelse på individnivå i lys av Honneths teori. En slik erfaring kan bidra til å styrke den unges selvspekt (Honneth, 2008).

Informantenes erfaringer med avbrutt skolegang og opplevelsen av å bli gitt opp og ikke bli stilt krav til, kan tolkes som en opplevelse av å bli usynliggjort. En person som gjentatte ganger nektes bestemte rettigheter, utsettes ikke bare for innskrenking av den personlige autonomien, "(...) men at dette kobles til følelsen av ikke å ha status som en fullverdig og moralsk likestilt interaksjonspartner." (Honneth, 2008, s. 142).

Enkelte informanter forteller at de brøt reglene på institusjonen og at det fikk konsekvenser i form av at de ikke fikk se på tv eller være sammen med de andre ungdommene en viss periode. På den måten ble ungdommen synlig gjennom å bli sett på som vanskelig og grenseutprøvende, og samtidig usynliggjort gjennom å bli oversett eller overlatt til seg selv. Det viser dobbeltheten i begrepene synlighet og usynlighet sett i lys av Honneths anerkjennelsesteori (Honneth, 2008).

7.4.4 Oppsummering

I denne delen er erfaringer som er knyttet til utholdenhet og grenser drøftet i lys av rettighetsbegrepet i Honneths teori som både omhandler anerkjennelse, krenkelse, synlighet og usynlighet. Utholdenhet og grenser er også utdypet og sett i sammenheng med tillit og ansvar.

7.5 Drøfting av fellesskap og tilhørighet

Erfaringene som er knyttet til den tredje dimensjonen handler om fellesskap og tilhørighet. Ungdommenes fortellinger om fellesskap og tilhørighet gjennom relasjonen til de andre ungdommene og til de ansatte, fremkommer i ulike situasjoner og gir et bilde av fellesskapets skjørhet. De deler erfaringer om samhold i ungdomsgruppen, og om følelsen av tilhørighet gjennom felles opplevelser på institusjonen. Samtidig viser erfaringene hvor sårbart institusjonsfellesskapet kan være, og hvor utsatt de unge er for å bli ekskludert. Å flytte eller bli plassert på institusjon innebærer tap av nære relasjoner som foreldre, søsken og venner, i tillegg til at man som ungdom befinner seg i en sårbar tenåringstid. Søken etter identitet og tilhørighet står sentralt.

Informantenes erfaringer om fellesskap og tilhørighet kan utdypes ved hjelp av *anerkjennelsesformen solidaritet*. For hver nye form for anerkjennelse - gjennom kjærlighet, rettigheter og solidaritet - styrkes individets mulighet til selvrealisering, tilhørighet og integrering i samfunnet. Den solidariske anerkjennelsesformen skjer gjennom relasjoner til en gruppe, et fellesskap eller til samfunnet, og handler om betydningen av å bli sosialt verdsatt. Det innebærer at man inkluderes og verdsettes for den man er med sine egenskaper, ferdigheter og ressurser, og opplever en anerkjennelse av sin individualitet (Honneth, 2008).

7.5.1 Ungdomsfellesskap og fellesskap på institusjonen

Sterke bånd til de andre ungdommene og et familiært fellesskap på institusjonen vektlegges av flere av informantene. De forteller at de passet på hverandre og brydde seg om hverandre, og at de ble som søsken. Gjennom å bli inkludert og akseptert, opplevde de å være en del av fellesskapet på institusjonen, og det ble særlig trukket fram i forbindelse med måltider.

Honneths anvendelse av begrepet solidaritet kan forstås som en måte å synliggjøre fellesskapets verdier på (Aamodt, 2014). I et solidarisk fellesskap på institusjonen hjelper de hverandre, tar vare på hverandre, deler opplevelser og skaper minner sammen.

Disse erfaringene som ungdommene deler om inkludering og deltakelse, kan forstås som en følelse av selvverdsetting sett i lys av den solidariske anerkjennelsesformen (Honneth, 2008). Han forklarer begrepet selvverdsetting med selvfølelse, og det bygger på individets erfaringer med anerkjennelse gjennom kjærlighet og rettslig anerkjennelse. Følelsen av å bli verdsatt for de egenskapene og ressursene man har i et solidarisk fellesskap, gir uttrykk for gjensidighet i anerkjennelsen (Honneth, 2008).

Det fremkommer også erfaringer som gir innblikk i hvordan man som ungdom blir mellomledd mellom de ansatte og de andre ungdommene, og opplever å bli anerkjent for kvaliteter som settes pris på eller er bruk for i ungdomsfellesskapet på institusjonen. Det å bli verdsatt for sitt bidrag i fellesskapet, kan forstås som en solidarisk anerkjennelse og illustrerer viktigheten av å bety noe for andre, både i kraft av den man er, og det man har å bidra med.

Det å bli anerkjent i et fellesskap som her beskrevet med utgangspunkt i ungdommenes erfaringer, viser at solidaritet har fellestrekk med kjærlighet. Det som utgjør forskjellen er at fellesskapet inkluderer individet, og ikke den enkelte person som emosjonelt anerkjenner den andre (Thrana, 2014). Institusjonen representerer eller gir muligheten for ungdomsfellesskap og familiære eller familielignende fellesskap, slik mange av informantene forteller om.

7.5.2 Innbyrdes solidaritet

Grupper som har opplevd felles motstand, utviser ofte innbyrdes solidaritet (Nørgaard, 2005). Denne form for solidaritet kan relateres til informantenes fortellinger om ungdomsgruppen på institusjon, og kan forstås som solidarisk anerkjennelse (Honneth, 2008). Mange av ungdommene forteller om betydningen av å møte andre som har lignende opplevelser hjemmefra som de kan dele sine historier med. Det gir følelsen av å ikke være alene om opplevelser av svik, tap og skuffelser i hjemmet. Å dele hendelser og opplevelser med de andre ungdommene er noe annet enn med de voksne, og det handler om å bli forstått og gjenkjent i erfaringene. De forteller om hvordan de knyttet tette bånd til de andre ungdommene, stolte på hverandre og ble betydningsfulle for hverandre. Det å stå sterkt sammen i innbyrdes solidaritet på institusjonen kan gjøre ungdommene robuste til å møte omverden, og det kan både gi trygghet og være en nyttig kompetanse å ta med seg ut i samfunnet når nye vennerelasjoner skal skapes eller i jobbsammenheng.

Innbyrdes solidaritet kan også vise seg fra en annen side, og det dreier som om dem som ikke blir inkludert i fellesskapet. Noen av informantene deler slike historier. Det bringer drøftelsen videre til krenkelse som tema.

7.5.3 Krenkelse på individnivå og kollektivt nivå

I flere av intervjuene med informantene fremkommer erfaringer som kan tolkes som krenkende. De forteller om episoder hvor de ble utestengt fra ungdomsgruppen eller jentefellesskapet på institusjonen. Det var opplevelser av å skille seg ut ved ikke å følge de andre ungdommene i alt de gjorde, og å bli frosset ut fordi man kledde seg likt som de andre.

Slike krenkelser på individnivå kan utdypes ved hjelp av Honneths solidariske anerkjennelsesform. Fravær av solidarisk anerkjennelse kan medføre ekskludering og oppleves som en krenkelse. På individnivå kan krenkelsen komme til uttrykk som forakt og devaluering, mens på gruppe- eller samfunnsnivå kan det dreie seg om stigmatisering og nedverdiggelse (Honneth, 2008).

Retter man blikket ut av institusjonen og til omgivelsene og samfunnet, kan ungdom på institusjon være mer utsatt enn andre ungdom for å bli krenket på kollektivt nivå. Det kan være på skolen, i arbeidslivet og i sosiale sammenhenger at livserfaringen som barnevernsbarn kan gi opplevelsen av å føle seg annerledes og mindreverdig. Begrepet barnevernsbarn anvendes både i fagfeltet og i media og kan i selv bidra til stigmatisering, og utsette de unge for å bli definert som lavere status enn andre ungdommer. Et aspekt som er relevant i den sammenheng er omtalen av ungdomsgenerasjonen i dag som ”generasjon perfekt”. I Ungdatas nasjonale resultater rapporteres det om et økende antall ungdommer, flest jenter, med psykiske helseplager i hverdagen (Bakken et al., 2014). Samfunnet er preget av et forventningspress om å prestere og være vellykket i ett og alt. Kampen om anerkjennelse kan være hard, og det kan oppstå et stort gap mellom de som tilpasser seg og de som ikke passer inn (Aamodt, 2014). Her kan ungdom på institusjon være en ekstra sårbar gruppe.

Når det gjelder anerkjennelsesformen solidaritet og krenkelse, kan det være interessant å se nærmere på begrepsparet synlighet og usynlighet med utgangspunkt i Goffman (1992) sin tilnærming til stigma. Det kan gi utdypet forståelse av ungdommenes erfaringer knyttet til tilhørighet og fellesskap på institusjon, og gi refleksjoner til hvordan deres barnevernserfaring kan være en utfordring i møte med verden og samfunnet.

Mennesket lever både på og bak scenen. På scenen går man inn i nye skuespill og involveres i nye samspill, og det er en viss form for forutsigbarhet i hvordan man trer fram og artikulerer seg. Når man forlater scenen, overlates man til seg selv og utsettes ikke for å bli observert eller tolket av andre. Det er imidlertid ikke åpenbart at man alltid har kontroll over hva andre kan se, og hvordan man blir forstått av andre. Som mennesket bærer man også med seg kjennetegn eller stigma (som for eksempel rase og religion) som oppstår i en relasjon mellom egenskaper og stereotypier av mennesker (Goffman, 1992).

Et stigma kan være synlig eller usynlig, men påvirker hvordan mennesket oppfattes av omgivelsene. Ungdom på institusjon kan være utsatt for stigmatisering i form av å bli sett på som et "problembarn" på grunn av sin barnevernsbakgrunn. Et slikt stigma kan være som et

usynlig filter i møte med andre, og "forstyrre" kommunikasjonen. Goffman (1992) hevder at et stigma kan overskygge oppfatningen av et menneske på den måten at det vanskeliggjør personens mulighet til å presentere seg som noe annet enn det stigmaet kommuniserer. Den sosiale kontekst legger føringer for hva som betraktes som stigmatiserende. For ungdom med barnevernsbakgrunn kan det for eksempel være en vanskelig avveining i en jobbsøkerprosess om man skal informere om oppveksten på institusjon eller ikke. Dette i frykt for å bli stigmatisert og ikke vurdert som en interessant søker.

7.5.4 Oppsummering

I denne delen er erfaringer som er knyttet til fellesskap og tilhørighet drøftet i lys av anerkjennelsesformen solidaritet i Honneths teori, som også omhandler krenkelser på individnivå og kollektivt nivå.

8. OPPSUMMERING OG KONKLUSJON

I denne studien har jeg utforsket unge menneskers erfaringer i institusjon gjennom å intervju 6 tidligere beboere i alderen 19 til 24 år. Problemstillingen i oppgaven har vært; *hva beskriver tidligere beboere som betydningsfulle erfaringer fra tiden de bodde på barnevernsinstitusjon?*

Det er ungdommenes egne erfaringer og deres unike stemmer jeg har ønsket å få frem i denne oppgaven. Dette som et faglig bidrag til videre tenkning og utvikling av fremtidens institusjoner. Hva har disse ungdommene vært opptatt av, og hva har vært mest betydningsfullt for dem under institusjonsoppholdet?

Resultatene viser at relasjonelle erfaringer oppleves som særlig betydningsfullt, primært i relasjon til de ansatte men også til de andre ungdommene på institusjonen. Ungdommene legger vekt på relasjonens betydning i ulike situasjoner og i ulike kontekster, og deres erfaringer er knyttet til tre ulike dimensjoner;

1. emosjonelle tilgjengelighet
2. utholdenhet og grenser
3. fellesskap og tilhørighet

Resultatene er analysert, drøftet og utdypet ved hjelp av relevant teori og tidligere forskning. Honneth anerkjennelsesteori er benyttet som en overordnet forståelsesramme. Honneths tre anerkjennelsesformer kjærlighet, rettigheter og solidaritet har bidratt til å belyse og kontekstualisere de tre ulike dimensjonene både på individ-, gruppe- og samfunnsnivå. Honneths teori setter en sammenheng mellom individets nære relasjoner og individets deltakelse i samfunnet.

De mest betydningsfulle erfaringene for ungdommene handler om emosjonell tilgjengelighet. Det er de ansattes egenskaper og menneskelige trekk som vektlegges, og det handler om å bli møtt av voksne som ser og aksepterer dem som de er. Videre handler det om voksne som fremstår som "hele" mennesker, som gir og deler av seg selv, som involverer seg følelsesmessig, har omsorg og kjærlighet og som kommuniserer på en åpen og direkte måte.

Ungdommene fremhever betydningen av voksne som setter tydelige grenser. Mange etterspør det å bli stilt krav og forventninger til når det gjelder skolegang. De knytter tid, tålmodighet og tillit til utholdenhet. Fellesskapet på institusjonen er et annet forhold som trekkes fram som betydningsfullt. Ungdommene fremhever tillit og posisjon i ungdomsgruppen, vennskap til de

andre ungdommene og opplevelse av familietilhørighet på institusjonen som særlig er knyttet til måltider. Å føle seg utenfor eller bli utestengt fra ungdomsgruppen fremkommer også i deres erfaringer.

Et særlig interessant resultat er ungdommenes beskrivelser av hva kjærlighet innebærer og hva det betyr for dem på institusjonen. Kjærlighet handler om voksne som bryr seg ordentlig og ikke gir dem opp, voksne som har omsorg, viser seg i morsrollen og kan være reservemamma.

Erfaringene som har fremkommet i denne studien handler om hva som er viktig og betydningsfullt for ungdom på institusjon. Nettopp det å spørre ungdommene gir nyanser og dybdekunnskap om erfaringer på godt og ondt, både på individnivå og i grupperelasjoner.

De unge er kvalifisert til å uttale seg om hva som er godt og ivaretakende for dem selv, og deres synspunkter kan medvirke til utvikling av et kunnskapsbasert barnevern. Jeg har et ønske om at dette forskningsprosjektet kan gi et faglig innspill og bidra til å anerkjenne og vektlegge de unges kompetanse på eget liv.

Litteraturliste

- Aamodt, L. G. (2014). *Den gode relasjonen* (2 utg.). Oslo: Gyldendal akademisk.
- Andersen, A. J. W. (1997). *Uten fasit: perspektiver på miljøterapi*. Oslo: Cappelen akademisk forlag.
- Andreassen, T. (2003). *Behandling av ungdom i institusjoner: hva sier forskningen?* Oslo: Kommuneforlaget.
- Backe-Hansen, E. (2001). Ethiske dilemmaer i barnevernsforskning. I P. Repstad, & A. Ryen (Red.), *Verneverdig: barnevern, forskning og etikk*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Backe-Hansen, E., Bakketeig, E., Gautun, H. & Backer Grønningsæter, A. (2011). *Institusjonsplassering-siste utvei? Betydningen av barnevernsreformen fra 2004 for institusjonstilbudet* (Rapport nr 21/2011). Oslo: Fafu/NOVA
- Backe-Hansen, E., Madsen, C., Kristoffersen, L. B. & Hvinden, B. R. (2014). *Barnevern i Norge 1990-2010. En longitudinell studie*. (Rapport 9/2014). Oslo: NOVA.
- Bakken, A., Andersen, P. L., Hartberg, S., Frøyland, L. R., Seippel, Ø., Sletten, M. A. & Øia, T. (2014). *Ungdata. Nasjonale resultater 2013* (NOVA rapport 10/14). Oslo: NOVA.
- Barnekonvensjonen. *FNs konvensjon om barnets rettigheter vedtatt av De forente nasjoner 20. november 1989, ratifisert av Norge 8. januar 1991, revidert oversettelse mars 2003 med tilleggsprotokoller* Hentet fra http://www.regjeringen.no/upload/kilde/bfd/bro/2004/0004/ddd/pdfv/178931-fns_barnekonvensjon.pdf
- Barnevernloven. *Lov av 17.juli 1992 nr. 100 om barneverntjenester*.
- Barnevernpanelet. (2011). *Barnevernpanelets rapport*. Oslo: Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet.
- Barnevernsproffene. (2011). *Stortingsmelding nr. 1. Det gode barnevernet*. Oslo: Forandringsfabrikken.
- Bowlby, J. (1988). *A secure base: clinical applications of attachment theory*. London: Routledge.
- Bowlby, J. (2012). *The making and breaking of affectional bonds*. London: Routledge.
- Brandtzæg, I. (2011). *Mikroseparasjoner: tilknytning og behandling*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Bufdir. (2009). *Et kunnskapsbasert barnevern* (Strategi for FoU-arbeidet 2009-2013). Oslo: Barne- og likestillingsdepartementet og Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet.
- Bufdir. (2010). *Kvalitet i barneverninstitusjoner* (Rapport 2010). Oslo: Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet.

- Bufdir. (2013). *Flyttinger i statlig barnevern* (Rapport 2013). Oslo: Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet.
- Bufetat. (2014). *Tall og fakta om barne- og ungdomsvern*. Hentet 8. februar fra <http://www.bufetat.no/om/statistikk/barnevern/>
- Bøe, T. D. & Thomassen, A. (2007). *Fra psykiatri til psykisk helsearbeid: om etikk, relasjoner og nettverk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Cassidy, J. & Shaver, P. R. (2008). *Handbook of Attachment. Theory, Research, and Clinical Applications* (2. utg.). New York The Guilford Press.
- Christoffersen, S. A., Wyller, T. & Ruyter, K. W. (2011). *Profesjonsetikk: om etiske perspektiver i arbeidet med mennesker* (2. utg.). Oslo: Universitetsforlaget
- Clausen, S.-E. & Kristofersen, L. B. (2008). *Barnevernsklienter i Norge 1990-2005. En longitudinell studie*. Oslo: NOVA.
- Dalen, M. (2011). *Intervju som forskningsmetode* (2. utg.). Oslo: Universitetsforlaget.
- Duncan, B. L., Miller, S. D., Wampold, B. E. & Hubble, M. A. (2010). *The Heart & soul of change: delivering what works in therapy* (2. utg.). Washington, D.C: American Psychological Association.
- Fafo. (2014). *Fosterhjem for barns behov*. Hentet 3. februar fra <http://www.fafo.no/Fafo-seminarer/140117/opptak.html>
- FN-Sambandet. (2014). *FNs verdenserklæring om menneskerettigheter*. Hentet 23.oktober 2014 fra <http://www.fn.no/Bibliotek/Avtaler/Menneskerettigheter/FNs-verdenserklæring-om-menneskerettigheter>
- Follesø, R. (2010). Ungdom, risiko og anerkjennelse. Hvordan støtte vilje til endring? *Tidsskrift for Ungdomsforskning*, 10 (1), 73-87.
- Forandringsfabrikken. (2009). *Barnevernsproffene. Unge med mye erfaring fra institusjon*. Oslo: Forandringsfabrikken.
- Fossheim, H. J. (Sist oppdatert: 31. oktober 2013). "Den nasjonale forskningsetiske komite for humaniora og samfunnsfag". *De nasjonale forskningsetiske komiteene*. [Online] Hentet 31.august 2014 fra <http://www.etikkom.no/FBIB/Praktisk/Forskningsetiske-enheter/Nasjonal-forskningsetisk-komite-for-humaniora-og-samfunnsfag/>.
- Fransson, E. (2009). *Fortidens tyngde: om selvarbeid under opphold og utflytting fra ungdomshjem* (Bind no. 158). Oslo: Unipub.
- Fraser, N. (2000). *Rethinking recognition*. *New Left Review* 3, May-June 2000. Hentet 19.september 2014 fra <http://newleftreview.org/II/3/nancy-fraser-rethinking-recognition>

- Fraser, N. & Honneth, A. (2003). *Redistribution or recognition: A political-philosophical exchange*. London: Verso.
- Gadamer, H.-G. & Holm-Hansen, L. (2010). *Sannhet og metode: grunntrekk i en filosofisk hermeneutikk*. Oslo: Pax.
- Gautun, H., Sasaoka, K. & Gjerustad, C. (2006). *Brukerundersøkelse i barneverninstitusjonene* (Rapport 9/06). Oslo: NOVA.
- Gerhardt, S. (2004). *Why Love Matters: How Affection Shapes a Baby's Brain*. London: Routledge.
- Gilje, N. & Grimen, H. (2011). *Samfunnsvitenskapenes forutsetninger: innføring i samfunnsvitenskapenes vitenskapsfilosofi*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Goffman, E. (1992). *Vårt rollespill til daglig: en studie i hverdagslivets dramatik* (Ny utg.). Oslo: Pax.
- Hagen, G. (2001). *Barnevernets historie: om makt og avmakt i det 20. århundret*. Oslo: Akribe.
- Halvorsen, G. S. (2011). Relasjonen mellom hjelper og hjelpesøkende : en studie i forståelsens og anerkjennelsens betingelser og utviklingsmuligheter: Universitetet i Nordland.
- Hiles, D., Moss, D., Wright, J. & Dallos, R. (2013). Young people's experience of social support during the process of leaving care: A review of the literature. *Children and Youth Services Review*, 35(12), 2059-2071. doi:10.1016/j.childyouth.2013.10.008
- Honneth, A. (2003). *Behovet for anerkendelse: en tekstsamling*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Honneth, A. (2008). *Kamp om anerkjennelse: om de sosiale konfliktenes moralske grammatikk*. Oslo: Pax Forlag.
- Hårtveit, H. & Jensen, P. (2004). *Familien - pluss én: innføring i familierapi* (2. utg.). Oslo: Universitetsforlaget.
- Jansen, A. (2011). *Young people in residential care: narrative engagement and processes of subjectivation* (Bind no. 270). Oslo: Unipub.
- Johannessen, A., Tufte, P. A. & Christoffersen, L. (2010). *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode*. Oslo: Abstrakt.
- Juul, S. (2010). *Solidaritet: anerkendelse, retfærdighed og god dømmekraft: en kritisk analyse af barrierer for sammenhængskraft i velfærdssamfundet*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Kvale, S., Brinkmann, S., Anderssen, T. M. & Rygge, J. f. (2009). *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Gyldendal akademisk.

- Larsen, E. (2004). *Miljøterapi med barn og unge: organisasjonen som terapeut*. Oslo: Universitetsforl.
- Løgstrup, K. E. (2010). *Den etiske fordring* (4. utg.). Århus: Klim.
- Main, M. & Solomon, J. (1990). Procedures for identifying infants as disorganized/disoriented during the Ainsworth Strange Situation. I M. Greenburg, D. Cicchetti, & E. M. Cummings (Red.), *Attachment in the preschool years*. Chicago, IL: University of Chicago Press.
- Malterud, K. (2011). *Kvalitative metoder i medisinsk forskning: en innføring* (3. utg.). Oslo: Universitetsforlaget.
- Marthinsen, E. (2003). Sosialt arbeid og symbolsk kapital i et senmoderne barnevern. Trondheim: Barnevernets utviklingscenter i Midt-Norge.
- Martinsen, K. (2000). *Øyet og kallet*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Neumann, C. B. (2012). Omsorgsetikk i barnevernet. *Sosiologi i dag, Årgang 42, nr. 3-4*, 104-124.
- NOU 2004:23. *Barnehjem og spesialskoler under lupen. Nasjonal kartlegging av omsorgssvikt og overgrep i barnevernsinstitusjoner 1945-1980*. Oslo: Barne- og familiedepartementet.
- NOU 2012:5. *Bedre beskyttelse av barns utvikling. Ekspertutvalgets utredning om det biologiske prinsipp i barnevernet*. Oslo: Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet.
- Nørgaard, B. (2005). Axel Honneth og en teori om anerkendelse. *Tidsskrift for Socialpædagogik, 16*, 63-70.
- Olkowska, A. & Landmark, B. (2009). Hva gjør miljøterapi til terapi? *Fontene, 9*, 52-59.
- Ordnett. (2014). *Om opplevelse og erfaring*. Hentet 1.oktober 2014 fra <http://ordnett.no/>
- Perry, B. D. (2000). Traumatized children : How childhood trauma influences brain development. *The Journal of the California Alliance for Mentally Ill, 11*(1).
- Perry, B. D., Pollard, B. A., Blakley, T. L. & Baker, W. L. (1995). Childhood Trauma, the Neurobiology of Adaptation, the "Use-dependent" Development of the Brain: How "States" become "Traits". *Infant Mental Health Journal, 16*(4), 271-291. Hentet fra http://www.healing-arts.org/tir/perry_childhood_trauma_the_neurobiology_of_adaptation_states.pdf
- Rambøll. (2011). *Brakerundersøkelse. Barn i statlige og private barneverntiltak* (Sluttrapport 30. november 2011). Oslo: Rambøll Management Consulting.
- Røkenes, O. H., Hanssen, P.-H. & Tolstad, O. (2012). *Bære eller breste: kommunikasjon og relasjon i arbeid med mennesker* (3. utg.). Bergen: Fagbokforlaget.

- Schibbye, A.-L. L. (2009). *Relasjoner: et dialektisk perspektiv på eksistensiell og psykodynamisk psykoterapi*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Shaw, J. & Frost, N. (2013). *Young People and the Care Experience; Research, Policy and Practice*. London: Routledge.
- Skjefstad, N. (2007). Respekt og anerkjennelse. I E. Marthinsen, & N. Skjefstad (Red.), *Tiltaksarbeid i sosialtjeneste og NAV: tett på!* Oslo: Universitetsforlaget.
- Skjefstad, N. (2012). Brukermedvirkning sett i et anerkjennelsesteoretisk perspektiv. I T. E. Fuglseth, I. M. Tronvoll, & A. G. Jenssen (Red.), *Brukermedvirkning: likeverd og anerkjennelse*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Skjennum, G. I. & Pedersen, R.-A. (2010). *Ungdommens stemme i institusjonsforskningen*. Oslo: Universitet i Oslo (Masteroppgave i spesialpedagogikk).
- Thagaard, T. (2013). *Systematikk og innlevelse: en innføring i kvalitativ metode*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Thorgaard, L. (2006). *Empatiens bevarelse i relationsbehandlingen i psykiatrien*. Stavanger: Hertervig forl. Stiftelsen psykiatrisk opplysning.
- Thrana, H. M. (2008). *Vil jeg bestemme?: om barn og ungdoms medvirkning*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Thrana, H. M. (2014). Kjærlighet - en anerkjennelsesrelasjon i arbeid med utsatt ungdom. *Fontene forskning : et tidsskrift fra Fellesorganisasjonen (FO)*,(1), 4-17.
- Topor, A. (2006). *Hva hjelper? Veier til bedring fra alvorlige psykiske problemer*. Oslo: Kommuneforlaget.
- Ulset, G. & Tjelflaat, T. (2007). *Barn og unges medvirkning i barneverninstitusjon. Et forskningsbasert temahefte* (Bind nr. 11/2007). Dragvoll: Utviklingscenteret
- Ulset, G. & Tjelflaat, T. (2012). *Tvang i barneverninstitusjoner: ungdommens perspektiver* (Bind nr. 12[i.e. 20]/2012). Dragvoll: Utviklingscenteret.
- Widerberg, K. & Bolstad, K. (2001). *Historien om et kvalitativt forskningsprosjekt: en alternativ lærebok*. Oslo: Universitetsforlaget.

Vedlegg 1: Invitasjon til deltakelse og samtykkeerklæring

Invitasjon til deltakelse i forskningsprosjektet

"Tidligere beboeres erfaringer fra barnevernsinstitusjon"

Jeg inviterer deg til å være med i et forskningsprosjekt og fortelle om dine erfaringer fra tiden du bodde på institusjon/ungdomshjem. Jeg har tenkt til å intervju 6-8 tidligere beboere i alderen 18 til ca. 25 år. Denne invitasjonen formidles til deg via (*leder ved institusjonen eller leder i Landsforeningen for barnevernsbarn*).

Undersøkelse om de unges egne erfaringer

Jeg heter Marianne Sætrang Lunde. Jeg er student ved masterstudiet i sosialt arbeid ved Diakonhjemmet høgskole, og skal gjennomføre et forskningsprosjekt. Jeg er utdannet barnevernspedagog, og har jobbet mange år med ungdom på institusjon og hjemme hos familier.

Tema for forskningsprosjektet er tidligere beboeres erfaringer og meninger om hva som var betydningsfullt fra tiden de bodde på institusjon/ungdomshjem.

De som best kan svare på hva som fungerer og hva som hjelper, er de som selv har bodd på institusjon/ungdomshjem. Det er erfaringer som barnevernet og de som jobber på institusjon trenger å vite mer om.

Målet med forskningsprosjektet er å få mer kunnskap om hvordan fremtidens institusjoner kan bli bedre tilbud for barn og ungdom.

Hva innebærer det å delta i forskningsprosjektet?

Jeg vet ikke hvem du er og vil bare få møte deg hvis du sier ja til å bli intervjuet. Hvis du sier ja, kan du underskrive samtykkeerklæringen på siste side i dette brevet. Du kan gi det til den som spør deg, eller du kan kontakte meg direkte på telefon eller e-post.

Intervjuet vil vare ca. 1 time. Det er frivillig å delta i forskningsprosjektet, og du kan når som helst si at du ikke vil delta likevel uten å oppgi noen grunn. Dersom du trekker deg, vil alle opplysninger om deg bli slettet.

Spørsmålene i undersøkelsen vil dreie seg om dine erfaringer fra tiden du bodde på institusjon/ungdomshjem. Hva som var viktig og bra på institusjonen, hvem som var betydningsfulle personer for deg, hva du mener skal til for at institusjon kan være et godt sted å bo i en periode i livet etc.

Hvis det er ok for deg, vil jeg gjerne ta lydopptak av intervjuet. Da kan vi snakke uten at jeg skriver samtidig. Hvis du ikke ønsker lydopptak, skriver jeg et referat fra samtalen.

Å delta eller å trekke seg får ikke betydning for din evt. kontakt med offentlige kontorer. Jeg har taushetsplikt og vil ikke gi noen opplysninger videre.

Hva skjer med informasjonen om deg?

Alle personopplysninger vil bli behandlet konfidensielt. Det er kun jeg som student som har tilgang til personopplysninger, og som kommer til å høre på lydopptakene. Alle deltakerne anonymiseres, og det vil ikke være mulig å kjenne igjen de som har deltatt. Opptakene vil bli forskriftsmessig oppbevart og slettet når prosjektet er avsluttet, senest juni 2015. Da vil det ikke være lagret noe informasjon om deg som gjør at det vil være mulig å finne ut hvem du er.

Jeg nås på mobil 4587 4260 eller e-post marianneslunde@hotmail.com. Hvis du ønsker å delta i undersøkelsen, finner vi tid og sted for intervjuet som passer best for deg. Det kan være både dag, kveld og helg.

Hvis du har spørsmål, ta gjerne kontakt med meg.

Prosjektet er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS.

Med vennlig hilsen
Marianne Sætrang Lunde

Samtykke til deltakelse i forskningsprosjektet

Jeg har mottatt informasjon om forskningsprosjektet "Tidligere beboeres erfaringer fra barnevernsinstitusjon", og er villig til å bli intervjuet i forskningsprosjektet. Jeg er klar over at jeg når som helst kan trekke meg.

Dato: _____

Navn: _____ Telefon: _____

Vedlegg 2: Intervjuguide

Intervjuguide

Delvis strukturert intervju gir informantene muligheten til å fortelle og snakke fritt, men innenfor gitte temaer. Temaene setter rammen, og spørsmålene blir veiledende og kan være til hjelp som oppfølgingsspørsmål.

Innledningsvis gis muntlig informasjon om formålet med undersøkelsen, hva det innebærer å delta, anonymitet, konfidensialitet, muligheten for å trekke seg, lydopptak av intervjuet. Skriftlig samtykke innhentes fra de som ikke allerede har underskrevet.

Bakgrunnsinformasjon

- Hvor mange år siden er det du flyttet på institusjon/ungdomshjem? Evt. på den første institusjonen?
- Visste du hvorfor du flyttet på institusjon eller valgte du det selv?
- Fikk du evt. vite senere hvorfor du ble flyttet hjemmefra? Eller vet du hvorfor i dag?
- Hvor lenge bodde du der?
(Kan gi fortellinger om antall flyttinger og flyttemønstre/grunner til flytting)

Den første dagen

- Hvis du tenker tilbake – hva husker du fra dagen du flyttet inn på institusjonen/ungdomshjemmet?
(kan åpne opp for fortellinger om opplevelser/erfaringer før, under og etter oppholdet)
- Hva opplevdes som bra? Hva kunne eller burde vært annerledes?
(opplevdes institusjonen som et hjem? som omsorg? som sanksjon? annet?)

"En vanlig dag"

- Fortell om en vanlig dag på institusjonen/ungdomshjemmet du bodde, fra morgen til kveld (stå opp, frokost, gå på skolen, gjøre lekser, fritid, middag, legge seg)
- Hva var særlig viktig for deg i løpet av dagen?
- Hva var evt. annerledes der enn hjemme?

Fysiske rammer

- Når du ser tilbake – kan du fortelle om hvordan du husker huset/bygningen du bodde i?
- Hvordan så det ut, i stua, kjøkkenet, rommet ditt?
- Hva husker du som særlig viktig for deg? Noe du savnet?

Regler

- Kan du fortelle litt om reglene på institusjonen du bodde?
- Hvilke regler var du opptatt av? Hvorfor? (i forhold til trivsel, innetider, måltider, møter, medbeboere osv)
- Hvilke regler fungerte for deg? Hvilke fungerte ikke?

Relasjoner

- På institusjonen/ungdomshjemmet du bodde - hvem er den første du tenker på?
- Hvem var betydningsfull for deg på institusjonen? Hvordan?
- Hvem er den første du tenker på av de som jobbet der? Fortell om henne/ham
- Var det noen som støttet deg spesielt? Evt. hvem? På hvilke måter? (omsorg, trøst, bli hørt, gjøre aktiviteter sammen med, få hjelp til lekser etc)
- Hva savnet du fra dem som jobbet der? Hva burde det vært mer av? Eller annerledes?
- Fortell om hvordan det var å bo sammen med andre ungdommer
- Hvordan var kontakten med saksbehandler i barneverntjenesten?
- Hva var det som gjorde at det var bra? Dårlig? Hva burde vært bedre?

Skole

- Fortell om hvordan det var på skolen

Familie og nettverk

- Hvordan var kontakten med familien mens du bodde på institusjonen/ungdomshjemmet?
- Hvordan stilte de ansatte opp for deg/støttet deg i den kontakten?
- Hva kunne eller burde institusjonen gjort mer av? Eller mindre av?

Nåtid

- Hva tenker du at tiden på institusjon/ungdomshjem betyr for deg i dag?
- Har du kontakt med noen på institusjonen/ungdomshjemmet i dag (ansatte, medbeboere, andre)? - Hva betyr noe for deg i den kontakten?
- Hva skulle du ønske var annerledes på institusjonen du bodde?
- Hvilke råd vil du gi de voksne/de som jobber på institusjon? Hva burde det vært mer av, mindre av?
- Hvordan var det å bli intervjuet?

Vedlegg 3: Godkjenning NSD

Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS
NORWEGIAN SOCIAL SCIENCE DATA SERVICES

Harald Hårfagres gate 29
N-5007 Bergen
Norway
Tel: +47-55 58 21 17
Fax: +47-55 58 96 50
nsd@nsd.uib.no
www.nsd.uib.no
Org nr. 985 321 884

Inger Oterholm
Diakonhjemmet Høgskole
Postboks 184 Vinderen
0319 OSLO

Vår dato: 11.04.2014

Vår ref: 38291 / 3 / KH

Deres dato:

Deres ref:

TILBAKEMELDING PÅ MELDING OM BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 23.03.2014. Meldingen gjelder prosjektet:

<i>38291</i>	<i>Tidligere beboeres erfaringer fra barnevernsinstitusjon</i>
<i>Behandlingsansvarlig</i>	<i>Diakonhjemmet Høgskole AS, ved institusjonens øverste leder</i>
<i>Daglig ansvarlig</i>	<i>Inger Oterholm</i>
<i>Student</i>	<i>Marianne Sætrang Lunde</i>

Personvernombudet har vurdert prosjektet, og finner at behandlingen av personopplysninger vil være regulert av § 7-27 i personopplysningsforskriften. Personvernombudet tilrår at prosjektet gjennomføres.

Personvernombudets tilråding forutsetter at prosjektet gjennomføres i tråd med opplysningene gitt i meldeskjemaet, korrespondanse med ombudet, ombudets kommentarer samt personopplysningsloven og helseregisterloven med forskrifter. Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

Det gjøres oppmerksom på at det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for personvernombudets vurdering. Endringsmeldinger gis via et eget skjema, <http://www.nsd.uib.no/personvern/meldeplikt/skjema.html>. Det skal også gis melding etter tre år dersom prosjektet fortsatt pågår. Meldinger skal skje skriftlig til ombudet.

Personvernombudet har lagt ut opplysninger om prosjektet i en offentlig database, <http://pvo.nsd.no/prosjekt>.

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 30.06.2015, rette en henvendelse angående status for behandlingen av personopplysninger.

Vennlig hilsen

Katrine Utaaker Segadal

Kjersti Haugstvedt

Kontaktperson: Marianne Bøe tlf: 55 58 25 83

Vedlegg: Prosjektvurdering

Kopi: Marianne Sætrang Lunde marianneslunde@hotmail.com

Dokumentet er elektronisk produsert og godkjent ved NSDs rutiner for elektronisk godkjenning.

Avdelingskontorer / District Offices:

OSLO: NSD, Universitetet i Oslo, Postboks 1055 Blindern, 0316 Oslo. Tel: +47-22 85 52 11. nsd@uio.no
TRONDHEIM: NSD, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, 7491 Trondheim. Tel: +47-73 59 19 07. kyre.svarva@svt.ntnu.no
TROMSØ: NSD, SVF, Universitetet i Tromsø, 9037 Tromsø. Tel: +47-77 64 43 36. nsdmaa@sv.uit.no

Personvernombudet for forskning

Prosjektvurdering - Kommentar

Prosjektnr: 38291

Formålet med masterprosjektet er å undersøke tidligere beboere på barnevernsinstitusjoners erfaringer med institusjonsoppholdet. Prosjektet vil bidra med mer kunnskap om hva som er viktig og betydningsfullt for ungdomsopphold ved barnevernsinstitusjoner, sett fra de unges side slik at tilbudet til barn og unge skal kunne forbedres.

Utvalget vil bestå av omtrent 6-8 tidligere beboere på barnevernsinstitusjoner. Samtlige deltakere vil være over 18 år. Deltakerne rekrutteres via noen utvalgte barnevernsinstitusjoner, samt Landsforeningen for barnevernsbarn (Lfb). Personvernombudet legger til grunn at prosjektet klareres med ledelsen ved de utvalgte institusjonene og Lfb, og at taushetsplikten ikke er til hinder for rekrutteringen av deltakerne.

Utvalget informeres skriftlig og muntlig om prosjektet og samtykker til deltakelse. Informasjonsskrivet er godt utformet, men navn og kontaktinformasjon til veileder bør tilføyes.

Det vil i prosjektet bli registrert sensitive personopplysninger om helseforhold (opplysninger om at deltakerne tidligere har vært tilknyttet barneverntjenesten).

Det kan også fremkomme enkelte opplysninger om tredjeperson (f.eks. ansatte og medbeboere ved institusjoner). Det skal kun registreres opplysninger som er nødvendig for formålet med prosjektet. Opplysningene skal være av mindre omfang og ikke sensitive, og skal anonymiseres i publikasjon. Så fremt personvernulempen for tredjeperson reduseres på denne måten, kan prosjektleder unntas fra informasjonsplikten overfor tredjeperson, fordi det anses uforholdsmessig vanskelig å informere.

Personvernombudet anbefaler at studenten setter seg inn i forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi utarbeidet av Den nasjonale forskningsetiske komite for samfunnsfag og humaniora (NESH), særlig kap. C pkt. 22 (hensynet til utsatte grupper): <http://goo.gl/v6UI7o>

Personvernombudet legger til grunn at forsker etterfølger Diakonhjemmet Høgskole AS sine interne rutiner for datasikkerhet. Dersom personopplysninger skal lagres på privat pc/mobile enheter, bør opplysningene krypteres tilstrekkelig.

Forventet prosjektslutt er 30.06.2015. Ifølge prosjektmeldingen skal innsamlede opplysninger da anonymiseres. Anonymisering innebærer å bearbeide datamaterialet slik at ingen enkeltpersoner kan gjenkjennes. Det gjøres ved:

- å slette direkte personopplysninger (som navn/koblingsnøkkel)
- og slette/omskrive indirekte personopplysninger (identifiserende sammenstilling av bakgrunnsopplysninger som f.eks. bosted/arbeidssted, alder og kjønn)
- samt slette lydopptak